

Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar

- erfarenheter från Stockholms län

Åsa Backlund
Riitta Eriksson
Katarina von Greiff
Eva-Marie Åkerlund

Rapporten kan laddas ner på respektive FoU:s hemsida:

www.founordost.se

www.fou-nordvast.se

www.fou-sodertorn.se

SOCIALTJÄNSTENS ARBETE MED ENSAMKOMMANDE BARN OCH UNGDOMAR
- erfarenheter från Stockholms län

© FoU-enheterna och författarna 2014

Forskningsrapport 2014:3 inom samarbetet *Ensamkommande barn – studier av barns/ungdomars bakgrund, ankomsttid och framtid i Sverige*, mellan FoU Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn i Stockholms län.

ISBN 978-91-637-6589-6

1. Bakgrund	3
Inledning, syfte och frågeställningar	3
Rapportens struktur	3
Ensamkommande barn som definition och kategori	4
Tidigare forskning	5
Socialtjänstens ansvar och mottagandets organisering	8
Metod och tillvägagångssätt	9
Referenser.....	12
2. Ensamkommande barns behov - och behov av stöd i svensk kontext	14
Bakgrund	14
Barn i en extraordinär livssituation	17
Lika – olika jämfört med andra placerade barn.....	19
Socialt stöd eller bristen på socialt stöd	21
Barns behov vid interaktion med en ny kultur	22
Mångfacetterade vårdbehov	24
Skolan – en möjlig arena för att tillvarata barnens resurser	26
Att individanpassa boenden	28
Att balansera mellan olika tillhörigheter	30
Behov som uppstår när barn saknar familj i Sverige	31
Materiella behov	34
Ny problematik hos vissa ungdomar	35
Ett instrument för utredning av barnens behov	36
Sammanfattande analys och diskussion	37
Referenser.....	41
3 Socialsekreterarens yrkesroll i fokus	45
Analys.....	45
Att utreda.....	46
Att informera och vägleda – integration mot ett självständigt liv	48
Att följa upp utifrån genomförandeplan	49
Att referera till kultur	50
Att omväxlande se till individ och grupp	51
Att uppfatta och hantera ungdomars förväntningar.....	51
Att balansera relation	52
Att samordna och intervensera	54
Att mobilisera ideella krafter.....	55
Att medverka vid avtal	55
Att föra målgruppens talan	56

Resultat och diskussion	56
Referenser.....	60
4. Organisatoriska förutsättningar i arbetet med ensamkommande barn	62
Inledning.....	62
Specialisering - integrering	64
Jämförelser med annan social barnavård	65
Handlingsutrymme – hinder och möjligheter.....	67
Relation till andra aktörer i mottagandet.....	70
Kunskapsmässiga resurser och ledning.....	72
Sammanfattande analys och reflektioner	74
Referenser.....	77
5. Några sammanfattande reflektioner	79
Synen på ensamkommande barn och deras behov	79
Yrkesrollen i arbetet med ensamkommande barn	80
Organisatoriska förutsättningar i arbetet med barnen	81
Diskussion	81
Referenser.....	84

1. Bakgrund

Inledning, syfte och frågeställningar

Denna rapport utgör en delpresentation av ett större forskningsprojekt som har bedrivits i samarbete mellan forsknings- och utvecklingsenheterna FoU-Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn i Stockholms län med stöd av medel från Europeiska flyktingfonden. Den första delen av forskningsprojektet redovisades i rapporten *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige* (Backlund, Eriksson, Greiff & Åkerlund 2012). Denna rapport (härefter kallad studie 1) behandlar ensamkommande barns livssituation och socialtjänstens arbete med dessa barn och ungdomar under deras första tid i Sverige. Projektet fick i januari 2012 fortsatta medel för att följa hur barnens/ungdomarnas livsvillkor och socialtjänstens arbete med dem utvecklas över tid. Föreliggande rapport ingår som en del i detta fortsättningsprojekt. Syfte med den studie som presenteras är att undersöka och analysera socialsekreterares föreställningar om och erfarenheter av arbete med ensamkommande barn och ungdomar, samt hur socialtjänstens arbete med denna målgrupp har utvecklats över tid. Det empiriska materialet består i första hand av fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn. Med utgångspunkt i hur socialsekreterarna resonerar om sitt arbete fokuseras följande frågeställningar:

Hur framträder i socialsekreterarnas diskussioner:

- 1/ synen på ensamkommande barn/ungdomar och deras behov?
- 2/ yrkesrollen i förhållande till arbetet med ensamkommande barn/ungdomar?
- 3/organisatoriska förutsättningar i arbetet och vad de betyder för arbetet med ensamkommande barn/ungdomar?
- 4/ hur arbetet med ensamkommande barn/ungdomar utvecklats över tid och synen på behov av framtida utveckling?

Processperspektivet undersöks dels genom den sista frågeställningen som fokuserar socialsekreterarnas syn på utvecklingen över tid, men också genom att i analysen knyta an till den studie av socialtjänstens arbete med ensamkommande barn som genomförts tidigare i föreliggande projekt (studie 1), med fokus på likheter och skillnader utifrån ovan nämnda frågeställningarna 1-4.

Rapportens struktur

I resterande del av detta kapitel ges först en kort bakgrund om ensamkommande barn som definition och kategori samt om mottagandet av dessa barn med utgångspunkt i svenska myndigheters perspektiv, samt genom en kortare genomgång av tidigare forskning. I detta sammanhang presenteras också övergripande resultat av relevans från studie 1. Härefter beskrivs metod och tillvägagångssätt i föreliggande studie. I de tre kapitel som följer presenteras studiens resultat tematiskt utifrån de tre första frågeställningarna. Dessa kapitel representerar olika delanalyser i studien som har

författats av olika forskare i projektgruppen. I rapportens sista kapitel presenterar projektgruppen några sammanfattande reflektioner kring likheter och skillnader mellan de båda studierna, samt en diskussion kring resultatet.

Ensamkommande barn som definition och kategori

Ensamkommande barn utgör en särskild kategori i Lagen om mottagande av asylsökande och definieras i detta sammanhang som barn *under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skilda från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller som efter ankomsten står utan sådan ställföreträdare* (LMA §1).

Uttrycket ensamkommande barn används i praktiken dock även i en vidare bemärkelse än i ovanstående definition – barn och ungdomar som har definierats som ensamkommande vid ankomsten till Sverige kategoriseras ofta till denna grupp även då de inte längre är asylsökande, och/eller då de har fyllt 18 år. Uttrycket ensamkommande *flykting*barn används också, även om inte alla - juridiskt sett - räknas som flyktingar, eftersom inte alla beviljas asyl av det som kallas flyktingskäl. Den juridiska definitionen för flyktingskäl är tämligen strikt. Det finns tre olika grunder för att få uppehållstillstånd på grund av skyddsskäl i Sverige. Förutom flyktingskäl kan uppehållstillstånd beviljas på grund av alternativt skyddsbehövande/övrigt skyddsbehövande, vilket handlar om personer som inte har flyktingskäl men som av andra skäl inte kan återvända till sitt hemland och som inte kan få skydd och hjälp i hemlandet. Det kan t ex vara risk för tortyr eller övergrepp, eller skydd på grund av väpnad konflikt i hemlandet. Det tredje skälet är synnerligen ömmande omständigheter¹, vilket handlar om personliga förhållanden såsom allvarliga hälsotillstånd. En viktig skillnad för barn som har fått asyl på grund av synnerligen ömmande omständigheter är att dessa inte har samma rätt till familjeåterförening i Sverige, som barn som har fått asyl av andra skäl (Migrationsverket 2014a).

I denna rapport använder vi oss av uttrycket ensamkommande barn i betydelsen personer som definierats som ensamkommande barn när de sökt asyl i Sverige enligt ovan. Vi använder växelvis uttrycket barn respektive ungdomar, eftersom det i praktiken oftast handlar om personer i övre tonåren.

Antalet ensamkommande barn som sökt asyl i Sverige har ökat sedan 2005, då antalet asylsökande ensamkommande barn var 398. År 2013 var antalet 3852 (Migrationsverket 2014b). Majoriteten av de ensamkommande barn som har kommit till Sverige de senaste åren har varit tonåringar och pojkar, främst från Afghanistan de senaste åren. Andelen flickor är större från Eritrea, Somalia och Syrien. Enligt uppgift från Migrationsverket beviljades under 2013 drygt 80 procent av de barn vars ärenden har prövats av Migrationsverket (exklusive barn vars ärenden avskrivits eller omfattats av den s.k. Dublinförordningen då barnet hänvisas till det land där det först sökt asyl, Migrationsverket 2014b).

---

¹ Från och med juli 2014 ändrades detta till särskilt ömmande omständigheter för barn, vilket är ett mindre restriktivt juridiskt begrepp (Ds 2014:5).

Att barn anländer till Sverige utan föräldrar är ingen ny företeelse i Sverige. Till exempel togs många finska barn emot i Sverige under andra världskriget (Lagnebro 1994). För de finska krigsbarnen handlade det om organiserade förflyttningar av ofta små barn. Idag är de unga som kommer till Sverige ofta tonåringar. Tidigare kom många av barnen från länder inom Europa. Under senare tid har detta förändrats, och nu har de flesta barn och ungdomar bott i länder utanför Europa.

Tidigare forskning

Studier om mottagande av barnmigranter över tid visar hur synen på barnen och vad som är ett lämpligt mottagande av dem hänger samman med den samhälleliga och politiska kontexten under rådande tidsperiod (Eide 2012). Forskning om det praktiska arbetet med mottagande av ensamkommande barn är begränsad, både internationellt och nationellt (Brunnberg, Borg & Fridström 2011, Eide & Broch 2010, Kohli 2007). Trots att Sverige är en av de stora mottagarländerna i Europa är svensk forskning om mottagandet av ensamkommande barn mycket begränsad. I en svensk kunskapsöversikt (Brunnberg, Borg & Fridström 2011) påtalas i synnerhet den stora avsaknaden av svenska studier i socialt arbete med ensamkommande barn. Nedan följer ett kort avsnitt om tidigare svensk och internationell forskning om mottagande av ensamkommande barn, med fokus på studier som berör det sociala arbetet med barnen. Vi börjar med att presentera en sammanfattning av de resultat som berör mottagandet från den studie som gjorts tidigare inom ramen för detta forskningsprojekt (studie 1).

Tidigare delstudie i detta projekt– ”Studie 1”

Den studie som genomförts i föreliggande forskningsprojekts första del bygger på individuella intervjuer med 42 socialarbetare på olika nivåer (merparten socialsekreterare) inom verksamhetsfältet ensamkommande barn och ungdomar. Dessa intervjuer genomfördes 2009. Huvudfrågor som denna studie belyste var hur företrädare för socialtjänsten beskriver sitt arbete med ensamkommande flyktingbarn och ungdomar, samt vilka föreställningar de har om barnens behov av stöd och hjälp. Några slutsatser som drogs i denna studie var:

- Socialarbetarna speglade olika och parallella föreställningar om barnen och deras behov, där barnen å ena sidan sågs som sårbara, å den andra sidan som starka, friska och normala. Bilden av det friska och ”vanliga” barnet föreföll mest tongivande i socialarbetarnas tal om sin praktik.
- En annan polarisering som framträdde i denna studie handlade om synen på arbetet med dessa barn – där olika betoning lades vid om barnen ska ”behandlas som alla andra” eller om de är att betrakta som en särskild grupp i den sociala barnavården.
- Ordinarie metoder och rutiner upplevdes inte ”passa” för ensamkommande barn. Socialarbetaren framstod som utmanad i sin yrkesroll och ensam i sitt arbete.

- Ett dominerande mönster var att socialarbetarna undvek samtal om barnens livshistoria, främst med motiv kopplade till hänsyn till barnet.
- Föräldrafrågan fick lite utrymme i socialarbetarnas tal om sitt arbete med barnen.
- Socialarbetarna brottades med frågor om kulturella och språkliga likheter och skillnader i valet av placering för barnen.
- Standardlösningar och byråkratiska regler tycktes få stor betydelse för vilken insats som gavs till barnen.

Andra svenska studier om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn

I en studie om mottagandet i Göteborgsregionen (Stretmo & Melander 2013) belyses, liksom i ovan nämnda studie, hur det faktum att barnen befinner sig i en asylprocess och inte har sina föräldrar i Sverige innebär svårigheter när det handlar om att utreda barnens behov. Det krävs en relation till barnen för att de ska våga berätta sin historia. Författarna pekar på en motsägelsefullhet i att det verkar finnas en samstämmighet bland de olika aktörerna i mottagandet om att barnen mår eller riskerar att må psykiskt dåligt i framtiden, samtidigt som de stödpersoner som finns runt barnen förefaller undvika samtal om sådant som smärtar. Vidare finner författarna två övergripande förhållningssätt från de aktörer som arbetar med mottagandet av barnen, där det ena utgår ifrån en syn på barnen som avvikande och där fokus ligger på regler och gränssättning, medan barnen i det andra synsättet ses som ett barn "som alla andra" och där fokus istället ligger på omsorg och vård.

En studie av mottagandet i Umeå (Eriksson m.fl. 2013) visade att socialsekreterare involverade i socialtjänstens verksamhet för ensamkommande barn upplever sig som en "isolerad ö" inom socialtjänsten som helhet. En stor del av arbetet uppfattades handla om administration. Vidare beskrev socialsekreterarna att mottagningssystemet i sig utgör hinder för att följa riktlinjer och rutiner, till exempel genom att en utredning görs efter placeringen istället för innan och att det inte finns så många alternativ att välja på när det gäller boende. Brister i samverkan mellan socialtjänst och boende är också ett tema i denna studie. Boendena uppfattar att deras uppdrag är att arbeta med "det friska", medan socialtjänsten anser att boenden alltför lätt kan "ge upp" en ungdom som ger uttryck för att den mår dåligt (a.a.).

Internationell forskning om mottagandet av ensamkommande barn

Internationell forskning om ensamkommande barn har hittills i huvudsak fokuserat frågor om barnens psykiska (o)hälsa. Det råder enighet om att ensamkommande barn är att betrakta som en högriskgrupp när det handlar om psykisk ohälsa (se t ex Brunnberg, Borg & Fridström 2011, Derluyn & Broekaert 2007, Oppedal m.fl. 2008, Eide & Broch 2010, Wernesjö 2012). Sårbarheten kopplas främst till traumatiska erfarenheter i hemlandet i kombination med frånvaro av stöd från föräldrar, men också till att själva situationen som asylsökande kan vara traumatisk i sig (Wernesjö 2013). Flera forskare har dock pekat på att stödet den första tiden har en stor betydelse för barnens framtida hälsa och utveckling (Cemlyn & Briskman 2003, Eide & Broch

2010, Eide & Hjern 2013, Heaphy, Ehnholt & Sclare 2007, Kohli 2007, Wade m.fl. 2005, Watters 2008).

Forskning om socialt arbete med ensamkommande barn domineras av brittiska studier. En större studie fokuserar socialtjänstens arbete med ensamkommande ungdomar i Storbritannien (Wade m. fl. 2005). Studien visar att lokal policy, tillgängliga stödinsatser och barnens ålder hade stor betydelse för vilket stöd barnen fick. De äldre ungdomarna fick liten eller ingen stöd och hjälp och de klarade sig i regel sämre – det var vanligare med avhopp från skola och social isolering. Forskarna kom fram till att stödet fungerade bäst när det utfördes av ett hängivet socialarbetarteam och när stödet var individuellt anpassat. Forskarna anser att socialarbetare har en nyckelroll i att hjälpa ungdomarna att skapa kontinuitet mellan då och nu och att utveckla sitt sociala nätverk. Vidare betonar de vikten av ett flexibelt utbud av placeringsmöjligheter, stöd till utbildning, kontinuerlig uppföljning och en ”terapeutisk omsorg”. Med det senare avses förhållningssätt som integrerar en terapeutisk omsorg i det vardagliga livet för ungdomarna, och motiveras utifrån begränsade terapeutiska resurser och den ambivalens som en del ungdomar kan känna inför att gå till en psykolog. (a.a.). Kohli (2007) menar att en sådan terapeutisk omsorg kan utvecklas i relationen mellan barn och socialarbetare och lyfter fram denna relation som kärnan i ett effektivt arbete.

Utifrån intervjuer med socialarbetare i Storbritannien definierar Kohli (a.a.) det sociala arbetet med ensamkommande barn utifrån tre domäner, som fokuserar olika aspekter av barnets/ungdomens liv och där den professionella relationen till barnet kunde se olika ut. Kohli menar att vi bör se på ensamkommande barn som vanliga barn i en extraordinär situation och beskriver det sociala arbetet med barnen som ett samarbete mellan barnen och deras socialarbetare, i en kontext som präglas av debatt om invandringskontroll (a.a.).

Ytterligare en engelsk studie (Watters 2008 i Eide & Broch 2010), med utgångspunkt i ensamkommande ungdomars perspektiv på mottagandet, visade att ungdomarna själva satte störst vikt vid tillgång till tolk, en tydlig nyckelperson som kan bistå med hjälp och att lotsa till rätt stödkontakter i mottagningssystemet samt en ansvarig vuxen omsorgsperson.

Eide (2012) menar att Kohlis (2008, 2011) begrepp safety, belonging och success som kännetecknande för tre olika – men också sammanhängande - ”spår” eller dimensioner i ensamkommande barns liv efter ankomst till det nya landet, är lämpliga för att sammanfatta mycket av den forskning som finns när det kommer till frågor om hur mottagandet bör utformas (Eide 2012, s.77). Tillhörighet framförs som viktigt både i förhållande till den egna etniska gruppen och till majoritetssamhället i mottagarlandet (a.a.). Eide och Hjern (2013) menar att nyckeln i att finna den unges resurser är att identifiera och skapa skyddande faktorer i den unge och dennes omgivning. Som exempel tar de upp effektiva copingstrategier, en stabil psykosocial omsorg och skolmiljö. Inte minst betonar de betydelsen av nära och stabila relationer till omsorgsgivare (a.a.).

Sammanfattningsvis; trots att mottagandet ges en central betydelse för ensamkommande barns framtida utveckling och mående så är forskning om mottagandet av ensamkommande barn begränsad både internationellt och nationellt.

Mycket lite forskning finns om socialtjänstens arbete med denna grupp i Sverige. De studier som finns belyser bl. a. vikten av individuellt anpassat stöd, samtidigt som svenska studier pekar på problem i hur detta fungerar i praktiken.

Socialtjänstens ansvar och mottagandets organisering

Ensamkommande barn är inte någon ny grupp för socialtjänsten, men i och med en reform som genomfördes 2006 så fick kommunerna och därmed socialtjänsten ett utökat och förtydligat ansvar för denna grupp. En viktig bakgrund till denna reform var att gränsen mellan Migrationsverkets och kommunens ansvarsområden uppfattades som oklart och att socialtjänsten utifrån sin kompetens och erfarenhet av arbete med barn i utsatta livssituationer, bedömdes vara mer lämpad för det praktiska mottagandet av de ensamkommande barnen än Migrationsverket. En annan central idé var den s.k. normaliseringsprincipen, att ensamkommande barn ska ha samma rättigheter och tillgång till stöd som alla barn i kommunerna. De förändringar som har gjorts i organiseringen av det svenska (och även det norska) mottagandet av ensamkommande barn kan förstås som ett sätt att stärka ett synsätt på dessa barn som barn i behov av stöd och att knyta dem närmare till den sociala välfärden (Gording Stang 2013).

När socialtjänsten i en kommun fått vetskap om att ett ensamkommande barn finns i kommunen, ska de erbjuda barnet tillfälligt boende och omsorg. Detta kan ske i alla kommuner, men handlar för det mesta om de kommuner där Migrationsverket har kontor för asylsökande (denna kommun brukar då kallas för barnets ankomstkommun). Migrationsverket ska omedelbart anvisa en kommun att ta emot barnet, som i och med anvisningen får ansvar för barnet enligt vistelsebegreppet i Socialtjänstlagen (s.k. anvisningskommun). Det kan vara en kommun med överenskommelse om mottagande av asylsökande ensamkommande barn eller en kommun i vilken det finns en släkting eller nära anhörig till barnet. Fram till nyligen har Migrationsverket endast i särskilda skäl kunnat anvisa barn till kommuner som inte har en överenskommelse om mottagande med Migrationsverket, men sedan 1 januari 2014 har Migrationsverket fått en utvidgad möjlighet att anvisa barn oavsett sådan överenskommelse. Detta som en konsekvens av det ökade antalet ensamkommande asylsökande barn och svårigheter med att få kommuner att ta emot barn.

Socialtjänsten i kommunen ansvarar framförallt för att utreda barnets behov av stöd och hjälp och fatta beslut om insatser och placering i lämpligt boende. Vanligen placeras dessa barn i s.k. hem för vård eller boende (HVB), familjehem eller hos anhöriga. På ett HVB-hem arbetar anställd personal medan familjehem innebär att privatpersoner tar emot andras barn och ungdomar i sina hem mot viss ersättning. Det finns också mellanformer, såsom mer professionaliserad familjehemsvård (Sallnäs 2012). Socialtjänsten ansvarar vidare för att vid behov ansöka om god man, se till att barnet får skolundervisning och liksom för alla barn medverka till att barnet får god vård och fostran och gynnsamma uppväxtförhållanden inklusive tillgång till hälso- och sjukvård. God man för ensamkommande barn ska i vårdnadshavares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta barnets angelägenheter (2 § Lagen om god man för ensamkommande barn).

Om barnet beviljas uppehållstillstånd medan det ännu är minderårigt ska Överförmyndaren utse en särskilt förordnad vårdnadshavare. Om barnet fortfarande är placerat då det får uppehållstillstånd har socialtjänsten ett ansvar för att ta reda på var barnets familjemedlemmar finns. Även då barnet är asylsökande har socialtjänsten ett ansvar för att främja barnens samhörighet med anhöriga. Socialstyrelsen (2013) menar att ensamkommande ungdomar bör få vara fortsatt placerade, om de vill, tills de har fullföljt gymnasieutbildning eller "annan likvärdig utbildning" eftersom de flesta ungdomar idag bor hemma tills de tar studenten. En successiv utslussning rekommenderas för ungdomar i HVB-boenden.

Flera andra myndigheter är involverade i mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar. Migrationsverket ansvarar för att pröva ansökan om asyl, men också för att efterforska barnets familjemedlemmar under asyltiden, handlägga frågor som rör ekonomiskt bistånd till barnen under asyltiden och arbeta med återvändandet för de barn som inte beviljas uppehållstillstånd. Att ansvaret mellan socialtjänst och Migrationsverket framstår som oklart när det handlar om familjeåterförening och återvändande har framkommit i tidigare delrapport i detta projekt samt i en studie av asylsökande barn som anländer med sina familjer (Backlund m.fl. 2012, Backlund & Malmsten 2013). Skolan ansvarar för barnens skolgång. Landstinget ansvarar för att barnen får samma hälso- och sjukvård inklusive barnpsykiatrisk vård och tandvård som övriga barn bosatta i Sverige. Länsstyrelserna har ett övergripande ansvar för beredskap och kapacitet för mottagningsplatser för ensamkommande barn. Socialstyrelsen ansvarar bl. a. för att utarbeta riktlinjer samt utfärdar tillstånd för att bedriva privata HVB-hem. Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn av det kommunala mottagandet av ensamkommande barn.

Metod och tillvägagångssätt

Det empiriska materialet i denna studie utgår från s.k. fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare. En fokusgruppsintervju innebär i ett forskningssammanhang att en grupp individer samlas för att under ledning av en samtalsledare diskutera ett visst tema. I fokusgruppsintervjun är kommunikationen mellan deltagarna central, medan forskaren/samtalsledaren agerar moderator och har en relativt passiv roll. Metoden anses särskilt lämplig för att få fram hypotesgenererande data om grupprelaterade föreställningar, erfarenheter och motiv. En fördel med metoden är att deltagarna kan jämföra och ifrågasätta varandra inom gruppen och därmed ge en bredare och djupare bild än enskilda intervjuer. Samtidigt kan individuella perspektiv skymmas bakom grupprelaterade föreställningar och normer. I fokusgruppsintervjun är det gruppen som är analysenheten (Wibeck 2000).

I fokusgruppsintervjuerna har studiens frågeställningar legat till grund för diskussionen mellan socialsekreterarna, d.v.s. hur de ser på ensamkommande barns/ungdomars behov av stöd, på sin egen yrkesroll i förhållande till barnen, på arbetets organisatoriska förutsättningar, deras erfarenheter av utveckling i arbetet med ensamkommande barn över tid samt behov av utveckling framöver. Målet med fokusgruppsintervjuerna har varit att deltagarna själva ska få möjlighet att formulera

sig om vad arbetet innebär för dem och att fånga grupprelaterade föreställningar och erfarenheter, samt likheter och skillnader inom socialsekreterargruppen.

Sex fokusgruppsintervjuer med sammanlagt 23 socialsekreterare genomfördes vid FoU-enheterna (FoU Nordost, Nordväst och Södertörn) hösten 2012. Ytterligare en gruppintervju med tre socialsekreterare genomfördes vid FoU Nordost våren 2013. Analyserna i detta avsnitt baseras således på empiri från sammanlagt sju fokusgruppsintervjuer med 26 socialsekreterare. Den sista intervjun hade emellertid enbart fokus på frågan om synen på barns behov och har bara använts för analys av den frågan. Detta med anledning av att den frågan fått relativt lite utrymme i de tidigare fokusgruppsintervjuerna. 16 av sammanlagt 24 kommuner i regionen är representerade i fokusgrupperna.

Vid varje intervjutillfälle deltog två till sex socialsekreterare. Idealt för en fokusgruppsintervju anses vara mellan fyra och sex deltagare (Wibeck 2000). Att ha minst fyra personer i respektive grupp var också planen för genomförandet av intervjuerna. Uppslutningen till intervjuerna blev dock mindre i några fall, och vid ett tillfälle deltog endast två personer, vilket därmed knappast kallas för en fokusgruppsintervju och här har forskarna fått en mer aktiv roll i samtalet. Grupperna har varit konstruerade så att socialsekreterare från respektive FoU-region har träffats var för sig. Detta i första hand för att underlätta praktiskt för de inbjudna att delta i intervjun. Detta innebär att grupperna har varit sammansatta av personer som i regel känner till varandra, ibland har jobbat i samma kommun. Ibland har de också haft kontakt med varandra genom olika former av kommunöverskridande nätverk. Det har dock inte varit redan existerande grupper. En fördel med att deltagarna är kända för varandra är att detta kan underlätta för att få igång en diskussion. Att flera kommuner är representerade kan tänkas motverka risken för att ”för-givet-tagna” sanningar inom en arbetsgrupp inte synliggörs. Självklart kan det ändå finnas saker som tas för givna inom gruppen socialsekreterare i stort. Att försöka synliggöra hur sådana underliggande föreställningar kommer till uttryck i intervjuerna har varit en ambition i analysen av materialet.

Vid de flesta intervjuerna närvarade en forskare från den deltagande FoU-regionen samt en till två från en av de övriga FoU-enheterna. Tanken med detta var att främja kontinuitet i intervjuernas utförande samt underlätta det gemensamma tolkningsarbetet. Vid en av intervjuerna deltog endast en forskare. Varje intervjutillfälle inleddes med fika och allmänt ”småprat” för att skapa en avslappnad stämning.

En fokusgruppsintervju kan genomföras med olika grad av struktur i bemärkelsen olika grad av styrning från samtalsledaren. Att avgöra hur mycket styrning som ska ske är en balansgång. Med en hög grad av styrning ökar risken för att samtalsledarens föreställningar ”färgar av sig” på gruppens diskussion. Samtidigt kan en viss styrning behövas för att rikta fokus mot de frågor som forskaren vill ha belysta och/eller för att få igång en diskussion. En ambition har varit att skapa ett avslappnat samtalsklimat där de olika nyckelfrågorna från intervjuguiden får en grundlig belysning och att alla i gruppen ska komma till tals. Deltagarna fick i samtliga intervjuer information om de frågeställningar som vi ville att de skulle diskutera och att vi önskade att de skulle diskutera dessa frågor fritt med varandra. Samtalsledarna underströk också att

ambitionen med intervjun är att få fram så många olika perspektiv och erfarenheter som möjligt och inte att se om de gör eller tänker "rätt". Styrningen av gruppdiskussionerna har varierat beroende på antalet deltagare och hur diskussionen i gruppen har fortlöpt. Under intervjun har moderatorerna i flera fall gått in med mer specifika frågor, för att få fördjupad information. I slutet av intervjun har någon av samtalsledarna (i regel den som varit mer passiv) gjort en sammanfattning av vad som diskuterats och därefter lämnat utrymme för vidare kommentarer.

Kontaktpersonen för respektive region tog den mer aktiva moderatorrollen i samtalet (om än så passiv som möjligt). Detta innebar att styrningen i viss mån också har färgats av att olika personer har haft moderatorrollen och på så sätt påverkat när diskussionen ska brytas och vilka frågor för fördjupad information som ska ställas. Viktigt att kommentera är att vi som forskare och FoU-medarbetare i detta sammanhang inte är anonyma eller "neutrala" för socialsekreterarna. En del av socialsekreterarna har deltagit i den första delstudien och merparten har sannolikt tagit del av den rapport som vi publicerat om resultaten från denna studie. Vidare kan deltagarna ha haft kontakt med oss i andra sammanhang genom vårt FoU-arbete. Det är därmed rimligt att anta att flera av deltagarna har haft en uppfattning om med vilka perspektiv som vi går in i denna studie och om vilka ståndpunkter vi har framfört med utgångspunkt i tidigare presenterade resultat.

Fokusgruppsintervjuerna varade i cirka 1,5 timme. Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades. Eftersom fokusgruppsintervjuer är tidsödande att transkribera överlämnades delar av transkriberingen till en utomstående person under sekretess. Transkriberingarna har varit ordagranna, men utan att ta med alla utfyllnadsord, läten och dylikt. Transkriberingarna har legat till grund för analysen, men eftersom varje forskare även deltagit vid minst två av fokusgruppsintervjuerna så finns även flera minnesbilder i forskargruppen av de tolkningar som gjorts av vad som skedde "på plats" vilket kan ses som en styrka i tolkningsarbetet.

Analys

Samtliga fyra forskare som varit aktiva i projektet har som ett första steg i analysarbetet tagit del av alla transkriberingar i sin helhet och noterat mer intuitiva intryck, som sedan diskuterats i forskargruppen. Därefter har det fortsatta systematiska analysarbetet delats upp inom gruppen utifrån de tre huvudfrågorna som varit fokus i intervjun. Analysen har i stort skett i form av sedvanlig kvalitativ innehållsanalys, d.v.s. genom att systematiskt söka efter, koda och abstrahera materialet utifrån innehållsliga teman i texten. Vidare har materialet tolkats med utgångspunkt i olika teorier och tidigare forskning. I detta avseende har respektive forskare arbetat på lite olika sätt. En viktig utgångspunkt i analysarbetet har varit att det är socialsekreterarnas föreställningar som grupp som analyseras. Vi kan inte uttala oss om enskilda individer, eller om barnens faktiska behov. Vi har i analysarbetet aktivt sökt efter likheter och skillnader i hur dessa frågor belyses och växlat mellan att fördjupa oss i materialet tematiskt efter de innehållsliga teman som vi funnit och att återgå till helheten för att se om våra tolkningar "håller". Texter och tolkningar har kontinuerligt diskuterats i forskargruppen.

I analysen har innehållet ställts i relation till vad som framkom i de intervjuer som genomfördes med socialarbetare i *studie 1*. En skillnad från studie 1 är dock att denna baserades på enskilda intervjuer med både socialsekreterare och personer med ledande befattningar inom socialtjänsten. Detta kan ha haft viss betydelse för resultatet avseende skillnader mellan studierna, vilket diskuteras i det sista kapitlet.

Referenser

- Ayotte, W. (2000) *Separated Children Coming to Western Europe: Why They Travel and How They Arrive*. London: Save the Children.
- Backlund, Å. Eriksson, R., von Greiff, K., Åkerlund, E-M. (2012) *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. Forskningsrapport 2012:1. Stockholm: FoU-Nordväst, FoU-Nordost och FoU-Södertörn.
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E. & Spinhoven, P. (2007) Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experience of adolescents accompanied by parents. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 195 (4) 288-297.
- Brendler Lindqvist, M. & Larsson, J. (2004) *Att möta de ensamkommande barnen*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Bryan, C. & Denov, M. (2011) Separated refugee children in Canada: The construction of risk identity. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 9 (3), 242-266
- Cemlyn, S. & Briskman, L. (2003) Asylum, children's rights and social work. I *Child and Family Social Work* 2003, 8, pp 163-178. Blackwell Publishing.
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2007) Different perspectives on emotional and behavioral problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity & Health*, 12 (2), 141-62.
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2008) Unaccompanied and refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 17 (1), 54-62.
- Eide, K. & Broch, T. (2010) *Enslige mindreårige flyktinger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, region øst og sør (RBUP)
- Eide & Hjern (2013) Eide, K. and Hjern, A. (2013), Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency. *Acta Paediatrica*, 102: 666–668. doi: 10.1111/apa.12258 .
- Eriksson M., Ghazinour M., Hanberger A., Isaksson J., Wimelius M. (2013) *Utvärdering av insatser för ensamkommande flyktingungdomar i Umeå*. Delrapport. Umeå universitet
- Goodman, J.H. (2004) Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative Health Research*. 14 (9), pp 1177-1196

- Kohli, R. (2007) *Social work with unaccompanied children*. Palgrave Macmillan
- Lundberg, A. & Dahlqvist, L. (2012) Unaccompanied children seeking asylum in Sweden: Living conditions from a child-centered perspective. *Refugee Survey Quarterly*, 31 (2), 54-75
- Migrationsverket 2014a pp-materialet Information om ensamkommande barn januari 2014 (<http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Gode-man.html>)
- Migrationsverket 2014b <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Asylregler.html>
- Migrationsverket 2014c <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar/Statistik.html>
- Oppedal, B., Jensen, J. & Seglem, K.B. (2008) *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. UngKul – rapport nr 1 . Folkhelseinstituttet.
- Sallnäs, M. (2012) Institutionsvård för barn och unga. I Höjer, I., Sallnäs, M. & Sjöblom, Y. *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialstyrelsen (2013) *Ensamkommande barns och ungas behov. En kartläggning*.
- Socialstyrelsen (2012) *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar*
- Wade, J., Mitchell, F. & Baylis, G. (2005) *Unaccompanied asylum seeking children. The response of social work services*. BAAF Adoption & Fostering
- Watters, C. (2008) *Refugee children. Towards the next horizon*. London: Routledge.
- Wernesjö, U. (2013) *Conditional Belonging. Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices*. Uppsala: Uppsala universitet, Acta Universitatis upsaliensis
- Wernesjö, U. (2012) Unaccompanied asylum seeking children – whose perspective? *Childhood* 19 (4) 495-507
- Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

2. Ensamkommande barns behov - och behov av stöd i svensk kontext

Riitta Eriksson & Katarina von Greiff

Syftet med detta avsnitt är att beskriva hur socialsekreterarnas syn på och förhållningssätt till ensamkommande barns behov och behov av stöd kommer till uttryck i fokusgruppsintervjuerna. I texten använder vi benämningarna barn och ungdomar med tonvikt på ungdomar då de flesta som socialsekreterarna kommer i kontakt med är i tonåren. Ungdomarnas situation speglas genom socialsekreterarnas utsagor och forskarnas tolkningar.

Avsikten med studien är att undersöka hur socialsekreterarna resonerar om barnens och ungdomarnas behov av närhet, trygghet, relationer och materiella resurser. Vi vill också studera hur socialsekreterarna förhåller sig till barnens och ungdomarnas specifika behov för att fördjupa kunskandet och därigenom få möjlighet att underlätta dessa barns och ungdomars livssituation i Sverige.

Bakgrund

Många ensamkommande barn som söker asyl har utsatts för svåra förluster och har varit med om flera smärtsamma erfarenheter (Papadopoulos 2002; Kohli 2006; Derluyn & Broekaert 2007; Backlund m.fl. 2012). Barn är särskilt sårbara när krig, uppror och svält drabbar civilbefolkningen. När barn blir flyktingar förlorar de sitt naturliga sociala nätverk och har reducerade möjligheter till stöd och omsorg (Dydpahl, Christie & Eid 2006). Betydelsen av föräldrarnas omsorgsförmåga och stödet från det sociala nätverket för, hur barn som utsatts för krig klarar sig, framhålls av Garbarino, Kostelny & Dubrow (1991). Samtidigt har individuella faktorer hos barnet och vad barnet utsatts för betydelse för det enskilda barnet (Pynoos 1993). Genom att ta hänsyn till detta kan man underlätta förståelsen av komplexiteten i ensamkommande barns och ungdomars situation där inte bara deras psykologiska utan också ekonomiska, medicinska, utbildningsmässiga och sociala behov beaktas.

I Convention on the Rights of the Child (www.ohchr.org) framhålls vikten av att kunna analysera policy och praktik i relation till barn i världen, även i relation till ensamkommande barn. Vida områden, som ekonomi samt medborgerliga, kulturella och sociala rättigheter som har utmynnat i ledord som omsorg, skydd och deltagande, bör därför beaktas. På senare år har dessa områden blivit en nyckelfråga i teorier om socialt arbete (Cemlyn & Briskman 2003). Detta innebär utmaningar för det sociala arbetets praktik med ensamkommande barn. Newbigging & Thomas (2011) menar att ensamkommande barns behov visar sig tydligare än behoven hos de barn som kommer med sina föräldrar. Det gäller både asylsökande barn och barn som fått uppehållstillstånd. Dessa barn möter andra utmaningar, såväl emotionellt, kulturellt som praktiskt.

I det följande fokuseras vad socialsekreterarna i gruppintervjuerna ger uttryck för att de ensamkommande barnen behöver och vilken sorts stöd dessa barn är i behov av inom olika livsområden.

Resultat från studie 1 (2009-2011)

I resultatredovisningen börjar vi med att ta avstamp i vår tidigare studie (Backlund m.fl. 2012). I den kom vi fram till att barnens första tid i Sverige kan liknas vid en fortsatt osäker "resa" efter den ofta traumatiska flykten och att socialtjänstens mottagande behövde utvecklas.

Ett dominerande mönster handlade om att socialarbetarna i sin praktik undvek samtal om barnens livshistoria. Detta motiverades på olika sätt; de vanligaste motiven handlade om föreställningen att barnen ville fokusera på nuet och inte ville berätta om sina svåra erfarenheter för socialarbetarna samt att socialarbetarna själva var osäkra på hur de skulle närma sig, förstå och förhålla sig till barnens bakgrund och erfarenheter. Utifrån resultaten kunde man se att barnens föräldrar var fysiskt frånvarande men mentalt närvarande i barnens liv.

Att inte dela språk och kultur innebar särskilda dilemman. Utsagor om språk och kultur spände över många områden beträffande barnens behov. Det gällde t.ex. behov av språk- och kulturkompetens när barnen placerades. Socialarbetarna brottades med frågor om hur språkliga och kulturella likheter och skillnader skulle hanteras. En del betonade behovet av att ta hänsyn till barnens språk och kultur, andra att barnen snabbt lärde sig svenska och kom in i det svenska samhället. Dessa föreställningar existerade parallellt. En av de viktigaste sociala arenorna för kontakt med majoritetssamhället för ensamkommande barn utgjorde skolan. Den bild som gavs av en del socialarbetare var dock att skolan inte släppte in dessa barn utan det tog lång tid innan de kunde delta i ordinarie undervisning.

I studie 1 kunde vi urskilja tre ambitioner att möta barnens behov enligt socialarbetarna:

- 1) att fokusera det "friska"/starka
- 2) att fokusera barnets unikheter samt
- 3) att fokusera barnets likhet med andra barn.

Bilden av det friska och "vanliga" barnet var tongivande hos socialarbetarna. Ett mönster som framträdde var att socialarbetarna undvek samtal med barnen om deras livshistoria. Socialarbetarna talade om att inte göra skillnad på dessa barn i förhållande till andra placerade barn. Med detta som utgångspunkt har följande frågeställningar framkommit i denna studie. Nu övergår vi till redovisning av studie 2.

Frågeställningar

De specifika frågeställningar som diskuteras i detta kapitel är:

- 1) Hur ser socialsekreterarna på ensamkommande barns behov - och behov av stöd i sin helhet?
- 2) Hur skiljer sig ensamkommande barns behov från andra placerade barns behov enligt socialsekreterarna?

- 3) Hur uppfattar socialsekreterarna barnens egna både språkliga och kulturella resurser?

Analys

Analysen i detta avsnitt har sin utgångspunkt i ett transnationellt perspektiv som gör det möjligt att se och förstå ensamkommande barns och ungdomars behov - och behov av stöd i samband med flykt, migration och livet i det nya landet i relation till kontakt med anhöriga oberoende av var de bor.

Första delen i det som följer handlar om hur socialsekreterarna resonerar kring barnens behov och vilket stöd de anser att barnen behöver. Eftersom svaren i de första fokusgrupperna inte gav tillräckligt uttömmande svar vad gäller barnens behov anordnades en ytterligare fokusgrupp vid FoU Nordost förutom de sex fokusgrupper som organiserades vid de tre FoU-enheterna.

I analysdelen skedde först en genomlysning av intervjuerna och genomläsning av transkriberingarna. Sedan kategoriserades och sammanfattades materialet utifrån de teman som intervjuerna omfattade; barnens psykiska, fysiska, sociala, transnationella, kulturella, språkliga, existentiella och materiella behov. Vilka skillnader finns jämfört med andra placerade barns behov? Tar man tillvara barnens egna resurser? Materialbearbetningen resulterade även i teman som inte var specificerade från början. De teman som utkristalliserades var:

- *Barn i en extraordinär livssituation*
- *Lika – olika jämfört med andra placerade barn*
- *Socialt stöd eller bristen på socialt stöd*
- *Barns behov vid interaktion med en ny kultur*
- *Mångfacetterade vårdbehov*
- *Skolan – en möjlig arena för att tillvarata barnens resurser*
- *Att individanpassa boenden*
- *Att balansera mellan olika tillhörigheter*
- *Behov som uppstår när barn saknar familj i Sverige*
- *Materiella behov*
- *Ny problematik hos vissa ungdomar och*
- *Ett instrument för utredning av barnens behov*

För varje tema valdes sedan relevanta citat ut. Dessa sammanställdes i mer kondenserad form och resulterade i underteman. Efter att teman framtagits riktades arbetet mot forskning och relevanta teorier inom området för att därefter återigen kontrollera mot materialet. Socialsekreterarnas berättelser om ensamkommande barns behov - och behov av stöd kan ses som retrospektiva, både subjektiva och selekterade bedömningar, som bygger på uppfattningar om barns behov. Uppfattningar påverkas i sin tur av personliga erfarenheter och upplevelser av t.ex. kulturell och social kontext. Det intressanta ligger inte först och främst i utsagornas sanningshalt utan i det som socialsekreterarna väljer att beskriva.

Barn i en extraordinär livssituation

Kohli (2006), en brittisk forskare, talar om vikten av att socialarbetare har ett brett perspektiv på frågor kring ensamkommande barn och ser dem i sitt sammanhang - som vanliga barn i en extraordinär livssituation.

Barn utan föräldrar

Det som gör att ensamkommande barn aktualiseras hos socialtjänsten enligt intervjuerna är att de inte har sina föräldrar här i Sverige. ... *de är bara vanliga ungdomar som kommer från ett annat land och inte har föräldrar med sig... De ensamkommande är enbart placerade på grund av att de kommer hit utan vårdnadshavare.* I intervjuerna framträder det tydligt att ensamkommande barn i relation till andra placerade barn betraktas som barn med särskilda behov och barn i behov av särskilt stöd. ... *den här gruppen är verkligen särskild på ett speciellt sätt.* Ett annat sätt att betrakta barnen är att argumentera likheten med andra barn. *De ska behandlas som andra barn... som vanliga barn som bor i en familj.* Ensamkommande barn utmärker sig inom den sociala barnvården och socialsekreterarnas sätt att diskutera barnens behov visar på motsägelser. Å ena sidan framhålls att dessa barn är speciella och unika i sina behov, å andra sidan att de ska behandlas som alla andra barn.

Samma utgångspunkt, samma startlinje

Något som utmärker de ensamkommande barnen enligt socialsekreterarna är att de vid ankomsten till Sverige har ett gemensamt utgångsläge. Det framhålls att barnen har *samma utgångspunkt, samma startlinje.* Vi tolkar utsagorna i intervjuerna att det finns risker att barnen behandlas som om de vore ett kollektiv. Att de saknar föräldrar, representerar andra språk och kulturer och saknar materiella tillgångar innebär olika förutsättningar för olika individer. Det är som om ankomsten till Sverige blir en gemensam startlinje för barnen. I själva verket kan ankomsten enligt vår tolkning uppfattas som socialtjänstens startlinje med mottagandet.

Det beskrivs i gruppintervjuerna att många ungdomar har bevittnat våld, blivit utsatta för våld, förföljelser och trakasserier i sina hemländer och att de flesta barn och ungdomar som socialsekreterarna kommer i kontakt med har på flykt och under resan till Sverige levt under svåra förhållanden. I kontakten med socialsekreterare är barnen återhållsamma med att beskriva sin livshistoria.

... det är inte så att de berättar om händelser utan de berättar att de inte kan sova, olika symptom, "jag glömmer bort saker, varför gör jag det" /.../ och nån kan ha sagt: "du har ingen aning om vad jag har gått igenom". Här förmedlas att en del barn enligt utsagorna tror att socialsekreteraren inte fullt ut kan sätta sig in i deras situation och därmed finns det risk för bristande kommunikation och missförstånd.

Våra barn är inte HVB-barn

Uppfattningar framförs att ensamkommande barn har både andra slags behov och större behov av stöd än andra barn och att deras behov i ett längre perspektiv är större än socialsekreterarna tidigare förstod. ... *våra barn är inte HVB-barn* [HVB= Hem för vård eller boende] ... *Det måste man ha mycket klart för sig. Att de är inte HVB-barn.*

Det är barn med andra sorters behov. Med detta inte sagt att socialsekreterarna underskattar andra placerade barns behov.

Socialstyrelsen (2012) visar i sin tillsynsrapport om hälso- och sjukvård och socialtjänst att HVB för ensamkommande barn har flera brister än andra HVB. Boenden för ensamkommande barn ska, på samma sätt som övriga HVB-hem, planera för dem och upprätta en genomförandeplan. Syftet med denna är att skapa en tydlig struktur för det praktiska genomförandet och uppföljningen av en bestämd insats. Av de ensamkommande ungdomar som bor på boendena är det 60 procent som känner till sin genomförandeplan, att jämföras med 85 procent av andra placerade barn. Enligt rapporten tolkas detta som att personalen inte informerar och engagerar barnen i planeringen, men det kan också vara ett uttryck för svårigheter att kommunicera, både med eller utan tolk (a.a.).

På gränsen mellan det kända och det nya

Under asylprocessen och även efter att barnen fått uppehållstillstånd beskriver socialsekreterarna att dessa barn lever i en s.k. "limbotillvaro", där de balanserar på en lina, på gränsen mellan det kända, det barnen flytt från och det nya, som de inte vet om de får tillhöra. De asylsökande barnen vet inte ens om de får stanna i Sverige. De har begränsad kontroll över sina liv. *De, barnen [ensamkommande], är så att säga lämnade i det tomma intet från sina familjer... När vi träffar ungdomarna så frågar vi kring deras situation hemma. Och vi frågar om de vill ha hjälp med att få kontakt med anhöriga i hemlandet. Ibland så vill de det. Ganska ofta vill de det.*

Att kontrollera sin tillvaro

Några socialsekreterare ger uttryck för att en del barn tacklar sin osäkra situation genom att bli mycket fokuserade på vad de kan få eller inte få av socialtjänsten. Det är lättare för barnen att kortsiktigt hantera konkreta vardagsfrågor än att tala om sin egen livssituation och sin familjs osäkra situation. Om barnen inte kan kontrollera vad som händer med deras närstående kan de åtminstone ha uppsikt över något som hör vardagen till och som de vill förändra.

Får jag stanna i Sverige eller inte. Det är ju en för stor fråga. Utan då kan man hantera gymkort. Eller hur maten är. Eller att det inte finns frukt. Det är den stora frågan. Det blir små specifika detaljer som man kan kontrollera och få det till en förändring. Men man kan inte kontrollera att familjen försvann. Vid gränsen till Turkiet.

Osäkerheten om hur tillvaron i sin helhet ska gestalta sig medför att många av barnen hamnar i tillstånd av obalans och otrygghet enligt socialsekreterarna.

Otrygghet som kännetecknen i en ny miljö

En del socialsekreterare beskriver att ensamkommande ungdomar ofta visar upp en attityd av självbehärskning som kan vara ett tecken på otrygghet och rädsla. *Många av dem är väldigt otrygga.* Barnen anses ge en säkrare bild av sig själva inför andra än vad de känner inombords. Denna bild kan lätt rubbas av oväntade händelser; barnen kan överreagera på ett för omgivningen överraskande sätt.

I vissa specifika situationer, att de är rädda för nya platser, att de blir osäkra i mötet med vuxna svenskar och att de, även om de har varit här i fyra år... Minsta lilla konflikt kan trigga igång jättestora känslor, starka reaktioner som verkar banala... De har en större otrygghet inom sig än vad de förmedlar utåt.

Familjefokusering får återverkningar på ungdomars livssituation

En socialsekreterare exemplifierar vad hon menar när hon säger att de här barnen utmärker sig bland andra placerade barn. De ensamkommande barnen företräder enligt henne en mer familjefokuserad uppfattning vilket innebär ett större åtagande gentemot sin egen familj än vad som gäller för andra barn.

Målmedvetenhet i det här sammanhanget ser jag som ett tecken på otrygghet, att man vet att såhär "om jag inte blir ingenjör och tjänar jättemycket pengar, då kommer allt gå åt helvete för jag har liksom ingenting att falla tillbaka på. Man kan inte, som en svensk ungdom, tänka, att "ja, men jag kanske vill bli möbeldesigner" eller "jag vill typ såhär måla på glas och bli konstnär" alltså man kan inte ta ut svängarna utan man måste tänka på överlevnad och familjens ekonomi /.../ och att den här oron för vad som händer med familjen bidrar också till att man blir väldigt otrygg.

Här ger socialsekreteraren en förklaring till varför ensamkommande ungdomar söker sig till vissa utbildningar. De vill genomgå någon utbildning så att de både kan försörja sig själva och bidra till familjens ekonomi.

Socialsekreterarna beskriver att en del barn har haft ett ekonomiskt ansvar att försörja både föräldrar och syskon innan de kom till Sverige. En av dem förespråkar att ungdomen delvis får fortsätta med detta. *Jag kan fortsätta arbeta, jag har lite extra pengar, så jag kan skicka till min mamma /.../ fantastiskt. Att behålla det som de har gjort...* Ungdomarna betraktas i vissa avseenden som både barn och vuxna på samma gång, och är vana att ta ansvar och klara sig själva.

Lika – olika jämfört med andra placerade barn

I denna undersökning framträder det ett tydligare mönster än i studie 1 (Backlund m.fl. 2012) att ensamkommande barn behöver särskilda åtgärder. De har *inte nödvändigtvis sociala problem* och *Det är varken beteende eller miljö.... När jag började... var jag inte medveten om hur komplext det var.* Dessa utsagor tyder på att socialsekreterarna är tyngda av det ansvar de har för dessa barn vilket innebär nya utmaningar för socialtjänsten. Ett problem som lyfts fram är att boendepersonal trots att de i vissa fall har gedigen erfarenhet och länge har arbetat i andra HVB-hem saknar eller har liten erfarenhet av att arbeta med ensamkommande barn. De har enligt utsagorna ofta inte den specialkunskap som krävs för att arbeta med dessa barn. Det är olika grupper med olika problematik, något man inte kunde förutse.... *jag tänker att det var ett jättebra tänk från början att man skulle behandla dem som andra placerade ungdomar, men sen behöver man kanske också tänka ett varv till.* Det invanda sättet att arbeta är inte längre gångbart utan nya kreativa lösningar krävs i arbetet: *... man måste göra extra... speciallösning... Att då helt plötsligt så vänder det om man är lite mer flexibel och går utanför ramarna än vad man gör annars.* Dessa resultat tyder på att flexibilitet och

nytänkande efterfrågas av socialsekreterarna för att kunna bemöta varje barns unika behov.

Det framhålls att socialtjänsten inte utgör något hot för ensamkommande barn och ungdomar, vilket den däremot många gånger gör för andra placerade ungdomar som ser socialtjänsten som *något ont*. En annan skillnad är att de ensamkommande ungdomarna inte behöver genomgå någon *förändringsprocess*, som t.ex. ungdomar med missbruk eller sociala problem förväntas göra då de är placerade. ... *de håller inte på med droger eller kriminalitet, om man jämför med andra*. I stället behöver de vuxnas hjälp för att komma in i samhället. Det handlar enligt utsagorna snarare om en *pedagogisk lärandeprocess* för att dessa barn ska känna sig *integrerade* i samhället. En del socialsekreterare betonar vikten av att ungdomarna tar till sig det svenska sättet som det enda rätta för att bli inkluderade men som enligt vår tolkning i stället handlar om att bli assimilerad. *Här är det i första hand integrationsprocess... de här ungdomarna behöver kanske ett ännu närmare, mer pedagogiskt förhållande till sin socialsekreterare /.../ informera om Sverige, ordna jobb /.../ man vill att de ska träna sig i svenskan*. En lyckad integration kan uppstå när migranten accepteras både med sitt språk, sin kultur och sin bakgrund och samtidigt ges möjlighet till att bli en fullvärdig medlem i det nya samhället (Eriksson 2013).

Redan i studie 1 påpekades att det svåraste för dessa barn att hantera sin situation är att skiljas från sin mamma. Detta framkommer ännu tydligare i denna studie. *Det är ju en helt annan problematik det handlar om. Det behöver ju inte finnas någon social problematik överhuvudtaget /.../ Men det är ett enormt trauma att skiljas från sin mamma*.

Delaktighet lyfts fram som ett behov som ofta inte tillgodoses för ensamkommande barn. De anses vara mindre delaktiga än andra placerade barn i de beslut som tas om dem, t.ex. om boendet, och många socialsekreterare anser att de har svårt att behålla det individuella fokuset på varje enskilt barns behov. *De forslas som ett paket hit och dit och stannar de här, stannar de här. Det kan man inte jämföra. Och då blir de såna här objekt som man bara flyttar hit och dit*. I och med att fler och fler barn kommer till kommunerna får socialsekreterarna mindre och mindre tid för att kunna möta de enskilda behoven. Detta medför att alltför snabba och ofta felaktiga beslut om boenden görs som sedan inte håller i längden.

Jämfört med andra placerade ungdomar finns det ytterligare skillnader. Det som socialsekreterarna behöver ta ställning till handlar t.ex. om officiella dokument som att ansöka om pass. Enligt deras resonemang blir det svårt att medverka till att ensamkommande barn ansöker om pass för att man är medveten om att det föreligger risk för att barn kan råka illa ut i vissa länder. I en del fall avråder man barn att resa till sitt hemland eftersom det har hänt att de som åker inte kommer tillbaka till Sverige. Det framhålls att socialsekreterarna känner ett ansvar för barnens liv. *Åker man med främlingspass och blir utsatt för något så går svenska staten inte in och försöker göra något. Så man blir väldigt utsatt. Det rekommenderar vi inte utan vi avråder*. Andra menar att om ungdomen inte kan åka på idrottsevenemang utomlands begränsas deras delaktighet i aktiviteter och möjlighet att tillhöra någon ungdomsgrupp. *Eftersom aktiviteter för ungdomarna är väldigt viktigt. För att känna att man har egenvärde och självkänsla...* Socialsekreterarna menar att det är ovanligt att andra placerade

ungdomar på behandlingshem behöver pass. För ensamkommande barn blir passet däremot ett offentligt, personligt dokument som samtidigt är en identitetshandling.

Enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453) ska barnens behov vara i centrum för att barnens ställning ska kunna förstärkas i enlighet med barnkonventionens grundvärderingar (FN 1989). Detta förutsätter att man låter barnen och ungdomarna komma till tals, lyssnar på dem och involverar dem i de beslut som rör deras liv, något som inte alltid uppfylls enligt intervjuerna.

Socialt stöd eller bristen på socialt stöd

I detta kapitel har vi ställt frågan till vårt material vilket socialt stöd socialsekreterarna uppfattar att barnen får eller anser de att socialt stöd saknas. Detta avsnitt tar därför avstamp i hur socialsekreterarna talar om det sociala stödet vad gäller ensamkommande barns behov. Enligt Vaux (1998) kan socialt stöd vara emotionellt eller instrumentellt. *Emotionellt stöd* handlar om kärlek och en känsla av omsorg. Det innebär att bry sig om, visa empati, kärlek, trygghet och tillit som ger individen självkänsla. *Instrumentellt stöd* tar sig uttryck i materiell hjälp och tjänster (a.a.). Förutom emotionellt och instrumentellt kan stöd vara informativt och bekräftande (Langford m.fl. 1997). *Informativt stöd* innebär information, vägledning och råd i stressade livssituationer med fokus på att lösa problem. *Bekräftande* fokuserar på självkänsla snarare än problemlösning samt bekräftar påståenden och handlingar (a.a.). *Socialt stöd* som förekommer för ensamkommande barn och ungdomar kan i viss mån betraktas som emotionellt, instrumentellt, informativt, existentiellt och bekräftande (jfr Levälähti 2007).

Emotionellt stöd handlar om att barnen främst behöver känna sig trygga och ha vuxenstöd, medan informativt stöd utgörs av information och råd. En socialsekreterare säger:

För mig är det i första hand trygghet... Om det är tryggt på något sätt så fungerar det bättre /.../att de har vuxna som kan finnas till när saker händer, som kan förklara, mycket information, förklaringar, jämförelser... det här med tryggheten tror jag är det viktigaste.

Positivt bemötande och socialt erkännande kännetecknas av att barnen blir sedda och att vuxna är närvarande och bekräftar barnen genom att visa ett genuint intresse för dem. Det som lyfts fram är att det i första hand handlar om att se till att ett barn får leva i en trygg miljö där det finns möjlighet att knyta an åtminstone till en vuxen. *En person som finns där. Det är ju det som det inte finns för de här barnen.* Socialsekreterarna vill försäkra sig om att barnen har kontakt med någon vuxen som de kan diskutera sina bekymmer med och som de kan ha kontakt med över tid. Enligt Blackwell och Melzak (2000) räcker det att ha åtminstone en pålitlig vuxen i nätverket för att lindra ensamkommande barns sorg och smärta.

Närhet och distans i relationer

Förutom trygghet och vuxenstöd bidrar emotionellt stöd till att ungdomarna har tillgång till relationer där de blir bekräftade och sedda. Emotionellt stöd eller bristen på

emotionellt stöd är den stödform som mest lyfts fram i gruppintervjuerna. Ett återkommande tema är betydelsen av långvariga, nära relationer som kan vara helande för de ensamkommande barnen, men är något som saknas. *Det finns en massa människor inkopplade runt [dem], men ingen är liksom tillräckligt nära.* Det framhålls att barnen behöver människor runt omkring sig som *inte backar när det blir för tufft.* Däremot behöver de inte några vuxna som på sina villkor för sin egen del vill ha en relation utan behovet måste hela tiden utgå från ungdomarna. Socialsekreterarna har erfarenhet av att det finns vuxna som vill göra en insats, men det visar sig att behovet ofta utgår från de vuxna själva. Det poängteras att dessa ungdomar sällan kan fylla någon annans brist på närhet. Frågan blir: *Vem kan bära den här ungdomen 20 år framåt? Vem kan ge dem den här bärande relationen... och ägna sitt liv...* En av socialsekreterarna lyfter fram vikten av att de ensamkommande barnen får naturliga kontakter med andra människor: *De här som inte är professionella...* Samma socialsekreterare fortsätter: *”... vem står på hans student när han är 21 år och står och kramar honom med en ballong?*

Ett samstämmigt resultat i både studie 1 och i denna studie är att socialarbetarna undviker alltför nära samtal som antas vara jobbiga och svåra för barnen. *Man går inte till en främling och tar emot... sitter och pratar om sina problem. Om man har varit med om en massa saker...* Den bild som ges är att en del socialsekreterare är osäkra på sin egen förmåga att hantera barnens upplevelser som gynnar deras utveckling - i vissa fall kan det vara svårt att härbärgera de svåra berättelser som barnen har med sig. Det kan också handla om att socialsekreterarna uppfattar att barnen inte vill se bakåt på sitt liv utan vill fokusera på sin nuvarande situation. Det framkommer i intervjuerna att flera socialsekreterare undviker alltför nära samtal med barnen då de är rädda för att framkalla tidigare, antingen sanna eller falska, minnen och för att barnen ska behöva återuppleva dessa. Socialsekreterarna ger uttryck för osäkerhet om deras egen förmåga ska räcka till för att kunna hjälpa barnen när de mår dåligt. Det kan handla om att socialsekreterarna inte vill pressa fram några svar utan är medvetna om att de har tillgång till en begränsad del av barnens livshistoria och de behov som framträder. En del framhåller att de väljer att inte fråga så mycket utan förutsätter att när barnen har skapat nära kontakt med någon vuxen och när de är mogna för det kommer de själva att ta initiativ till att berätta sin bakgrund och livshistoria. *Ibland kan det ju vara problematiskt att hålla på och ställa för mycket frågor... det kan ju bli lite förhörssituation över det hela, så det handlar om att ha en relation som håller för det.* Detta resonemang tyder på att om alltför många närgångna frågor ställs kan kommunikationen bli otydlig och trevande och ungdomen blir därmed inte bekräftad.

Barns behov vid interaktion med en ny kultur

I detta avsnitt fokuserar vi kulturens betydelse för barnen när de byter land. Kultur är enligt Goldstein-Kyaga & Borgström (2012) ett begrepp som betraktas som föränderligt, mångtydigt och gränsöverskridande. Kulturgränserna uppfattas inte som entydiga utan som rörliga genom att de olika kulturerna ses som ”system som kännetecknas av såväl skillnader som likheter och överlappningar, vilket gör kulturmötet till en komplex process” (a.a., s. 12). Studier (Berry & Sam 1997;

Tartakovsky 2009) visar att interaktion med en ny kultur i sig är stressande. Förutom stress kan mötet med den nya kulturen orsaka kulturchock, desorientering, identitetsproblem och minskat psykiskt välbefinnande. Kohli (2011) betonar att en känsla av säkerhet hos barnen inte infinner sig av en händelse. För det krävs ett gediget arbete med omsorgsfull planering och förtroendefulla allianser mellan barnen och de professionella som ska skydda dem. En socialsekreterare framhåller: *Jag tror att de här barnen skulle behöva mycket mer stöd än vad de får. Det går inte att föreställa sig. Det är ju som barn som blir omhändertagna fast de är ju inte i sitt eget land med sin egen kultur.*

Kultur är ett tema som betonas i intervjuerna. *Vi behöver ha kunskap om olika kulturer. De här ungdomarna är inte någon homogen grupp. Kultur... det är klart att där behöver man ju bygga på jättemycket... man behöver öka sin egen förståelse men också öka socialtjänstens förståelse för kulturen.*

Vår tolkning är att det som här efterfrågas är *ett kultursensitivt arbetssätt* (Eriksson 2000). I arbetet med ensamkommande barn innebär det att barnen bemöts med ödmjukhet och förståelse för olikheter vad gäller kultur, språk, bakgrund och erfarenheter. Med kulturell ödmjukhet menas att ha insikt i svårigheter att förstå hur människor med olika kulturell tillhörighet känner och tänker och att ett ödmjukt samtalande med flyktingar och migranter kan leda till ömsesidig förståelse (Eriksson 2013). En del socialsekreterare menar att det är fördelaktigt, för vissa nödvändigt att de ensamkommande barnen träffar vuxna med samma kulturella tillhörighet som barnen. Å andra sidan kan det finnas risk för diskriminering och förtryck i de fall barnen i sina hemländer tillhört en minoritet och kommer till exempel på boendet här i Sverige att befinna sig i beroendeställning till personer som tillhört majoriteten i hemlandet.

I behandling och terapeutiskt arbete poängterar Eiserman (2012) medvetenhet om ens egen kultur och hur den påverkar ens tankar och värderingar. En socialsekreterare beskriver att sättet att tänka skiljer sig mellan olika kulturer och det hon gör för att underlätta kommunikationen med ungdomar är att gå utanför ramarna.

... jag märker det, att oftast när det krockar med ungdomar så beror det på att vi inte förstår varandra hur vi tänker. Det beror inte på att vi inte har en vilja att förstå varandra utan det är att vi inte... pratar samma språk. Alltså även om man har tolk... så förstår man inte tankesättet.

När olika språk används i kommunikation uppstår det ofta missförstånd och otydligheter på grund av att olika ord har olika betydelse och innebörd i skilda språk. Att kunna gå utanför sina egna referens- och föreställningsramar betonas i intervjuerna. Detta förhållningssätt understryks i tidigare forskning (Eriksson 2013).

Dypdahl, Christie & Eid (2006) hävdar att behandlingspersonal inte kan vänta med att hjälpa flyktingar medan de väntar på svar på uppehållstillstånd. Dessa forskare menar att behandlare måste intressera sig för omständigheterna runt flyktingen och att behandlingsarbetet inte kan särskiljas från sitt sammanhang. De understryker betydelsen av att man i behandling har förmåga att röra sig mellan olika kulturer vilket innebär att behandlare tar hänsyn till flyktingarnas bakgrund och erfarenheter, språk- och kulturskillnader samt asylstatus.

Mångfacetterade vårdbehov

I det följande övergår vi till att redovisa vilka behov socialsekreterarna anser att barnen har vad gäller hälsa och välbefinnande. I materialet kommer varierande uppfattningar om ungdomarnas vård- och omsorgsbehov till uttryck. I studie 1 (Backlund m.fl. 2012) var ett dominerande mönster att barnen och ungdomarna enligt socialarbetarna inte hade några djupare vårdbehov utan ansågs som starka överlevare, en mindre del betraktade dem som sårbara. I denna studie framträder det tydligare än i studie 1 att ensamkommande barn enligt socialsekreterarna betraktas som barn som har speciella behov som de behöver stöd för. De ensamkommande barnens behov anses bara mer komplexa och mångfacetterade än det som socialsekreterarna tidigare uppgav och dessa behov visar sig i olika stressymptom. Flera lyfter fram att det är vanligt att ensamkommande barn visar tecken på psykisk ohälsa och menar att det finns många bland dem som *mår dåligt*. Det som framträder tydligt är att de flesta barn har problem med sömn, några har mardrömmar och en del har upplevda trauman. De har sorg och saknar sina anhöriga och har genomgått flera separationer. Dessutom har många barn ångest som de behöver hjälp med att härbärgera. De lider av depressioner, har kognitiva svårigheter och psykiska problem. *De har så mycket press och har så mycket panik /.../ de är inte här och nu* eller *Det finns så mycket vi inte känner till*.

Problemen kan härledas till både vad de har med sig, vad som hänt på resan, vad som hänt under asylprocessen och under tiden efter att de fått uppehållstillstånd. Dessa resultat harmonierar väl med tidigare forskning (Miller m.fl. 2002; Derluyn & Broekaert 2008; Havelius & Yue Liu 2010). När det gäller psykiska trauman finns det anledning att hålla isär en händelse och en subjektiv upplevelse av trauma. En traumatisk upplevelse behöver inte nödvändigtvis leda till behov av terapi, men om stöd och hjälp saknas ökar risken för utveckling av psykiska symptom (Eriksson 2013).

En socialsekreterare framhåller: *Om man hjälper dem i början så blir det väldigt lätt sedan. Om man inte hjälper dem i början... då uppstår den här segregationen, då blir det en ond spiral och svårare att bryta*. Eide & Hjern (2013) hänvisar till forskning i Norge och USA som visar att om barnen får ett kraftfullt stöd under den första tiden i asyllandet, så får det positiva konsekvenser på sikt för deras liv. Om praktiker och kliniker är förtrogna med forskning om motståndskraft och trauma samt fördröjda effekter av traumatiska upplevelser och minnen så kan det leda till gynnsamma effekter i form av copingstrategier som får skyddande och stabiliserande effekter för omsorg och även för barnens skolmiljö (a.a.).

Nära relationer saknas

Barnens tidiga separation från sina föräldrar är ett tydligt tema i intervjuerna. En socialsekreterare säger: *att flytta hemifrån i 15 - 16-årsåldern. Det är väldigt tidigt för en sån separation... Från en kultur där man är väldigt familjeorienterad. Det spelar ingen roll om de är från Irak, Afghanistan eller Somalia. Alla är ju liksom familjeorienterade kulturer. Att dels separeras så tidigt, och sen tro då att det är nånting tillfälligt... Till att landa i att: 'Nej, jag kommer att vara här ensam för alltid i det här landet där det är kallt och mörkt...*

Separation kan inverka på både barnets identitet och självkänsla (Ayotte 2000, s. 54). Separation från föräldrar som barnen gått igenom under tonårstiden får olika konsekvenser beroende på hur separationen skett, kvalitén på omsorgen, hur banden mellan barn och föräldrar sett ut och huruvida en förälder finns kvar etc.

Behov av psykologiskt stöd

Förekomst av psykologiskt stöd eller bristen på det är något som tas upp i intervjuerna. *Vi kan ge dem det stödet att de får boende, de får bra skola, men på det psykologiska planet fattas det ju jättemycket, och det tror jag att många är i stort behov av.* Barnens hälsa och välbefinnande beskrivs inte enbart bero på bra boende och utbildning utan framför allt av psykologiskt stöd. Detta bekräftas av Brunnberg & Aytar (2012) som menar att känslor av ensamhet, nervositet, oro och ängslan är vanligt förekommande, förutom nedstämdhet, stress och sömnbesvär. Den bild som förmedlas visar att ungdomarna i vissa fall får emotionellt stöd från de professionella som kuratorer och socialsekreterare, även om det inte handlar om terapier. *Man går och pratar med någon för att inte bära allting själv.*

Det framhålls att det inte alltid behöver bli så djupt som en terapi *att man liksom rör upp några känslor utan mer att man har ett space dit man kan gå och liksom pausa och rensa tankarna... lite som en vilopaus. Men det förutsätter ju att skolkuratoren är beredd /.../ det väcker ju mycket och man måste kunna härbärgera allt det här som de bär med sig... de bär ju det hela tiden och behöver lämna av det nånstans och då är det ju inte så lätt att ta emot alla gånger för det är ganska tunga saker.*

Det som denna socialsekreterare förmedlar är att de vuxna som möter barnet ska vara beredda på att lyssna på barnens många gånger svåra upplevelser. Detta för att barnen ska kunna bemöta nya situationer och våga ta tag i sina upplevelser för att kunna bearbeta det de varit med om.

Psykiatrin – en parentes i barnens liv

Det framförs i intervjuerna av socialsekreterarna att psykiatrin ofta avvaktar tills barnen fått uppehållstillstånd innan man sätter in behandling. Asylprocessen som anses vara mycket påfrestande psykiskt innebär en tid av osäkerhet då barnen inte vet om de får stanna i Sverige eller blir utvisade. *Asylprocessen är ju jättepessande för de här ungdomarna och det kommer ju fram nästan med varenda en jag har haft... att det är tufft och att det är mycket ångest i det såklart och ovissheten och det kan ju ställa till det mycket.* Får barnen avslag på sin asylansökan kan situationen bli mycket svår.

Under asylprocessen är det varken lämpligt att utreda eller påbörja terapi menar en del socialsekreterare. Andra uttrycker en besvikelse över att psykiatrin inte erbjuder ungdomarna hjälp då de befinner sig i kris. Under asylprocessen är många av de ensamkommande barnen återhållsamma att berätta sin livshistoria. *De pratar inte så mycket om flykten.* Detta framgår också av andras forskning (Papadopoulos 2002; Kohli 2006;). Kohli (2006, s.709) hänvisar till Melzak som utgår från ett psykoterapeutiskt perspektiv och som menar att ”krig tystar barn” och att tystnaden blir ett sätt att handskas med djupa störningar i försök att överleva svåra förluster. Kohli (2006) menar att tystnad är ett komplext fenomen i relation till barn och påtvingad migration. Tystnad blir ett sätt att kommunicera. Lagnebro (1994, s. 35)

hävdar också vad gäller finska krigsbarn som flyttades under åren 1939-1945 till Sverige och som har kallats för ”Världens största barnflyttning” att krig gör att barn blir tysta och slutna.

En uppfattning som framförs i intervjuerna är att en del barn kommer från extremt svåra förhållanden. *Det har varit våld i familjen och de har varit gatubarn och barnsoldater och liksom aldrig upplevt nån trygghet. De är jättesvåra.* Socialsekreterarna i flera kommuner har vid behov konsulterat Röda Korsets Center för torterade flyktingar i Stockholm samt BUP-Lunden, Barn- och ungdomspsykiatrisk specialenhet i Stockholm, som både på traumaenhet och asylpsykiatrisk enhet tar emot ensamkommande barn och ungdomar för att beakta barnens behov när de uppvisar allvarliga traumatiska symptom. I vissa fall har barn blivit hänvisade till ordinarie BUP-enheter på grund av att deras problem anses vara vanliga tonårsproblem och inte kan härledas till flyktingskap och migration. BUP-kontakt uppges vara viktig att förmedla till de familjehem som är i behov av rådgivning. Det förekommer att socialsekreterarna handleder familjehem när barnen hotas av utvisning. *Vi har en kille nu som väntar på utvisning. Det är inte lätt för familjehemmet att hantera det... och med andra barn... Det är ju en jättejobbig tid och då är det ju viktigt att man ger familjehemmet handledning, tät handledning.*

För att kunna hjälpa ensamkommande ungdomar betonas vikten av matchning mellan individuella behov och den insats som erbjuds. ”Att hitta rätt tidpunkt... tänker jag”. Förutom rätt tidpunkt kan det i vissa fall vara svårt att hitta rätt sorts hjälp som motsvarar barnens behov.

Jag tycker att det är svårt att ge adekvat stöd. Och då menar jag i form av samtal, krisbearbetning... De är ju inte bara flyktingbarn, ensam barn, de är ju separerade från sina föräldrar. De har ju varit med om våld. Ofta både själva och sett, bevittnat våld.

Om man endast betonar sjukdomssymptom kan det finnas en risk att barnen går miste om den omsorg de också är i behov av. Mario Morrone (2014), legitimerad psykoterapeut, som länge arbetat med ensamkommande barn kliniskt poängterar vikten av att väcka upp de ”internaliserade, slumrande objekten”, d.v.s. barnens föräldraförebilder.

Vår tolkning av materialet är att många ensamkommande barn behöver gå igenom en sorgprocess eftersom de förlorat viktiga anhöriga men en del barn saknar förmåga att på egen hand sörja. De saknar också psykologiska resurser att bearbeta det de varit med om. I detta behöver de andras stöd, i vissa fall i form av terapi, för att gå vidare i sina liv (Morrone 2014).

Skolan – en möjlig arena för att tillvarata barnens resurser

Skolan är en plats för lärande och psykosocialt välbefinnande som utgör en naturlig arena där ensamkommande barn ska kunna känna sig som andra skolungdomar (Eide & Hjern 2013). Skolan är också en viktig arena för att få struktur i livet. Socialsekreterarna framhåller att det är vanligt att ungdomarna är motiverade och ivriga att börja skolan. *När får vi börja skolan? Ja, men du kom i onsdags.* En

socialsekreterare lyfter fram: *Det är där [i skolan] det ska vara normalt, det är där man är som alla andra.*

Stöd i form av ett tryggt sammanhang genom en fungerande skolsituation för barnen betonas i flera informanternas berättelser men är något som saknas. En övervägande majoritet av ensamkommande ungdomar i vår studie är i åldern 14-17 år vid ankomsten. En del menar att skolan för ungdomar 15 år och äldre har stora brister. Många i den åldern har svårt att ta till sig undervisning på sitt andraspråk (svenska) och de erbjuds sällan möjlighet till förklaringar på sitt eget språk i form av modersmålsundervisning eller studiehandledning på modersmålet. *De bara sitter av sina timmar och skolan tycker att de gör så fantastiskt mycket och de [eleverna] anpassar sig så grundligt... men de fattar ingenting.* Andra beskriver att några skolor som tar emot ensamkommande barn saknar kontinuitet i undervisningen för dessa elever och att anpassade åtgärder som tidigare fanns för nyanlända elever har tagits bort. *Nu försöker man bygga något men det liknar ingenting, så att det finns inget ansvar, ingen tanke.*

Vad gäller nyanlända flyktingungdomar i tonåren är det angeläget att uppmärksamma skillnaden mellan *kognitiva färdigheter*, djupare, abstrakta språkkunskaper och *kommunikativa färdigheter*, att kommunicera i förstaspråk och andraspråk med de skillnader det innebär mellan att använda språk för att ta till sig kunskap och att använda språket muntligt för kommunikation. Att uppnå kognitiva färdigheter tar ofta fem till sex år, medan att behärska kommunikativa färdigheter, till exempel att tala språket, går betydligt fortare, och tar ett halvår till ett par år för ungdomar som migrerar i övre tonåren (Cummins & Swain 1986; Eriksson 1994). När ungdomar som kommit i 15 - 17-årsåldern huvudsakligen undervisas på sitt andraspråk svenska innebär det ofta att kunskapsnivån blir låg och att deras kunskaper inte blir exakta (Eriksson 2013).

Resultat av forskning om tvåspråkig undervisning (Cummins & Swain 1986; Eriksson 1994; Bunar 2010; Lindberg & Hyltenstam 2013) tillämpas i ett projekt söder om Stockholm i Botkyrka kommun. Där pågår för tredje terminen ett projekt med tvåspråkig undervisning för barn från Syrien. Barnen undervisas på svenska och arabiska samtidigt och ”det går bra för dem – i alla ämnen” (DN 2014-02-17). Modersmålslärares som också är lärare i matematik förklarar betydelsen av enstaka, krångliga ord och sätter saker och ting i sitt sammanhang och guidar eleverna genom skriftliga språkjämförelser. Arbetssättet leder till spontana diskussioner om språkens uppbyggnad, ordföljder och ordklasser. Skolan är insprängd i ett villaområde i en svenskspråkig miljö som barnen lämnar efter skolan. De har dock svårt att få kontakt med svenska barn och uppdelningen mellan dem och svenska barn tycks bestå under rasterna. I undervisningen låter man de syriska eleverna studera på sin faktiska kunskapsnivå som gör att de varken tappar lust eller motivation för inläring. Elevernas ämneskunskaper från hemlandet är goda, de är studiemotiverade och de flesta har en gedigen skolbakgrund från hemlandet. Ämneslärares och modersmålslärares har här hittat ett samspel i klassrummet som fungerar och flyter naturligt. Eleverna slipper vänta på att få träffa sin modersmålslärares för att fråga om det de inte förstår. Detta blir en stor vinst i inläringen (a.a.).

Om tvåspråkig undervisning inte kan erbjudas kan det vara fördelaktigt om man i undervisningssituationen tar hänsyn till barnens samlade språkliga kompetens och tar hjälp av andra flerspråkiga barn i gruppen som kan hjälpa till att förklara. Detta innebär att de flerspråkigas språkliga resurser ses utifrån en integrerad tvåspråkighetsnorm då man kan bedöma hur deras samlade språkliga kompetens och potential används (Lindberg 2002). Ett annat sätt vore att använda sociala medier i form av digitala lösningar i språkundervisningen. Ofta finns skillnader mellan barn både beträffande ålder, kunskaper, färdigheter och geografiskt läge. Då skulle distansundervisning och användande av grupper i nätet möjliggöra delande av kunskaper (Eriksson 2013). I kunskapsinhämtning skulle även kompensatoriska strategier kunna användas genom inläring via flera sinnen och muntliga genomgångar med förklaringar på det/de språk ungdomarna förstår. Man kan förmoda att de ensamkommande barnen i så fall skulle ha bättre möjligheter att komma vidare i det svenska utbildningssystemet (a.a.).

Skolan beskrivs som en plats där ungdomar önskar få känna sig som alla andra. *Jag tänker att när[x-kommun] tar emot ungdomar 15-18 år så tänker jag, där blir det ännu viktigare... att speciellt fånga upp dem som börjat bli skoltrötta /.../ Att få möjligheten att få kombinera med nån form av praktik, och att få växa, att få göra nånting nyttigt.* En uppfattning som framförs är att skolpersonalen både kan bli ställda och upprörda inför beslut som fattas av olika myndigheter angående mottagandet av de ensamkommande barnen t.ex. när barnen inte får stanna i Sverige.

Att individanpassa boenden

När de ensamkommande barnen förlorar sitt hem mister de också sitt land, sitt språk och sin kultur. De har lämnat nära relationer med anhöriga och har begränsade möjligheter att använda sitt språk och leva sitt invanda liv. Socialsekreterarna framhåller att de arbetar med att få barnen att känna sig trygga, framför allt genom att ordna en stabil boendesituation. Eftersom ensamkommande barn har haft andra uppväxtvillkor och förutsättningar än andra placerade barn kan det uppstå problem vid gruppboenden med olika regler och rutiner som ska följas. Det kan handla om att barnen många gånger inte förstår syftet med dessa avgränsningar, exempelvis att någon kamrat eller släkting inte får övernatta hos dem eller att de inte kan gå och hämta mat från kylskåpet när de är hungriga. *Det måste finnas lite mer individuella regler till varje person.* Barn förstår helt enkelt inte vad som är meningen med reglerna utan efterfrågar det som skapar mening. Watters (2012) menar att orsaken till att gränssättning/regulering inte fungerar är att boendepersonal saknar *emotionell relation* med barnen vilket är en förutsättning för att kunna sätta gränser.

En diskussion som fördes i fokusgrupperna rörde olika sorters boenden för barnen. Förutom gruppboende och familjehem förespråkar en del socialsekreterare ett alternativ med mindre enheter, så kallade ungdomsboenden, där en vuxen är anställd och bor tillsammans med några ungdomar. En socialsekreterare föreslår: *... det skulle vara typ som såna här barnbyar som man har i Afrika, det är liksom en mamma där och fyra ungdomar, nåt sånt.* En annan tillägger: *Jo men det är det jag menar, då*

skulle det vara mellanläge, mellan familjehem och det som vi kallar för HVB, fast det egentligen är ett ungdomsboende.

I många kommuner har man problem att hitta boenden som fungerar över tid. Ett vanligt mönster är att barnen får byta boende flera gånger innan man hittar en långsiktig lösning. En socialsekreterare framhåller: ... *se till att verkligen allt fungerar kring dem. Så att de kan känna att nu är jag här och det här kommer att fungera... Och det här är mitt hem.*

Vikten av social samhörighet i boendena betonas av socialsekreterarna för att ungdomarna ska kunna känna sig hemma. Det faktum att inte känna samhörighet handlar om en känsla av att inte höra hemma någonstans i en kontext där man förväntas höra hemma (Gustafsson, Fioretos & Norström 2012). Flera socialsekreterare beskriver att de försöker tillgodose barnens behov av att känna sig hemma genom att skraddarsy ett lämpligt boendebalternativ till varje barn.

I ett antal kommuner i Stockholmsregionen görs det försök att åstadkomma en mer långsiktig lösning. I någon kommun har man byggt upp en så kallad boendekedja, ett begrepp som inte förekom i detta sammanhang tidigare. Exempel gavs på vad en boendekedja kan innehålla:

- Asylboende i privat regi
- Stödboende för minderåriga som har uppehållstillstånd
- Familjehem
- Träningsboende för minderåriga och
- Träningslägenheter där ungdomarna bor för sig själva.

Tanken med boendekedjan är att ungdomarna ska kunna flytta mellan dessa boendeformer och att det finns en flexibilitet mellan de olika alternativen. Genom hela boendekedjan har ungdomarna tillgång till en kontaktperson, ofta en person som har kompetens om den kultur ungdomen kommer från och som utifrån genomförandeplanen följer dem. *Det är samma person som följer dem tills den dag de står på egna ben.* På vissa håll har man problem med boenden som inte klarar av att hantera de situationer som uppstår med ungdomarna utan det krävs något mer, ofta i form av behandling. Socialsekreterarna efterfrågar behandlingshem som är *kvalificerade att ta hand om killarna med stora svårigheter.* På boenden och i familjehem har man i vissa fall knutit till sig någon terapeut med *språkkompetens på deras eget språk, det är jättevärdefullt.* Om två språk används växelvis i en terapi kan språkbyten fungera ångestreducerande på så sätt att erfarenheter som tidigare inte ens kunnat benämnas på modersmålet kan uttryckas på andraspråket (svenska). (Cabrejas 2013).

Både gruppboenden och familjehem finns för ensamkommande barn men inte i alla kommuner utan socialsekreterarna placerar barn i andra kommuners boenden och familjehem. I en del kommuner där man håller på att bygga upp en boendekedja konstaterar socialsekreterarna samtidigt att lägenheter saknas, och även om lägenheter finns att tillgå, så saknas boendestöd för just ensamkommande barn. Uppfattningar

som framkom i intervjuerna var att det görs försök i olika kommuner att bygga upp boenden där det finns behandlingspersonal och där barnen kan känna sig trygga över tid. Det framhålls att socialsekreterarna vid placeringar ska ta hänsyn till bl.a. barnens ålder och individuella behov. En socialsekreterare hävdar:

För vissa, ofta yngre ungdomar behövs ett lugnare ställe, att den här personen har mer omfattande behov, så då behöver vi ju titta på ett mindre ställe och placera i familjehem. Det har vi nog sett i vissa fall att det har blivit för stökigt [på gruppboendet] och för mycket folk och de behöver ett annat hållande och så. En annan trygghet. Vi tolkar detta med att barnens individuella behov enligt socialsekreterarna behöver få ökat utrymme vid placeringar.

I studie 1 (Backlund m.fl. 2012) förekom i stort sett endast två boendeformer för ensamkommande barn; gruppboende eller familjehem. I denna studie diskuteras även ett antal alternativa boendeformer. En skillnad som framträder är att attityden till boendepersonal med behandlingsinriktning numera blivit mer positiv. I studie 1 betonade informanterna vikten av att den boendepersonal som anställdes kunde aktivera ungdomarna. I den nya studien är socialsekreterarnas uppfattning att boendepersonal behöver fördjupad kompetens och specialkunskap, framför allt om behandling och kunskap om olika kulturer för att kunna arbeta med ensamkommande barn.

Att balansera mellan olika tillhörigheter

Ett tema som socialsekreterarna beaktar och uppehåller sig vid är vikten av transnationella kontakter som framträder tydligare i denna studie jämfört med studie 1. I gruppintervjuerna beskrivs att existentiellt stöd i form av att känna tillhörighet och samhörighet med anhöriga har stor betydelse för barnens hälsa och välbefinnande.

Yuval-Davis, Kannabiran & Vieten (2006) hävdar att frågan om tillhörighet i relation till migration och i samband med existentiella och materiella förflyttningar blir ett viktigt tema därför att längtan efter stabila, emotionella band ofta uttrycks i nationella, etniska, religiösa och kulturella termer (Eliassi 2010, s. 88). Begreppet transnationellt socialt fält kan synliggöra banden till två eller flera stater (Glick Schiller 2004; Kugelberg 2005). Genom att det omgivande samhället tar hänsyn till det transnationella perspektivet blir det möjligt för flyktingar och migranter att samtidigt vara delaktiga i hemlandet och i det dagliga livet i det nya landet. Migrationsforskningen (Bak 2013) skiljer mellan transnationella sociala nätverk och transnationella sociala rum. Med nätverk avses migranternas emotionella, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska relationer över nationsgränser, medan sociala rum betraktas som en arena genom vilken migranter skapar transnationella aktiviteter i form av tillhörigheter (a.a.)

För att ungdomarna ska lyckas skapa sig stabilitet och kontinuitet i tillvaron behöver de enligt några informanter både underhålla sina transnationella relationer och samtidigt skapa nya kontakter här. En socialsekreterare säger: *Han [en pojke] berättade att han hade kontakt med... vissa syskon som också hade flyttat ifrån hans hemland till andra grannländer. De hade han kontakt med över nätet.*

Tillhörighet till flera transnationella kontexter blir en process där det är vanligt att flyktingar upplever främlingskap, både för att de lämnat sitt ursprungsland men också för att de inte vet om de får tillhöra det nya landet. Att bli migrant innebär utmaningar (Gustafsson, Fioretos & Norström 2012). Ensamkommande barn och ungdomar befinner sig i en särskilt utsatt position som migranter (Watters 2008). Dessa forskningsresultat är analoga med våra resultat på så sätt att det beskrivs i intervjuerna att de ensamkommande barnen enligt socialsekreterarna är väl medvetna om sitt ursprung och sin utsatta position som asylsökande eller flykting och att många av dem har kontinuerlig interaktion med sina anhöriga var de än bor.

Balans mellan närhetssökande och självständighet

Ungdomarna beskrivs pendla mellan närhetssökande och distansering. *En familjereaktion är för nära. När man är i en familj, då är det så att man känner att man sviker sin egen familj.* Socialsekreterarna menar att en del barn redan har en familj i sitt hemland. ... *de vill inte ha en ny mamma eller pappa, de vill ha sina föräldrar.*

En möjlig förklaring till att barnen anses svika sin egen familj kan vara relaterad till att relationerna med den familj de bor hos kan bli för nära då de egna föräldrarna samtidigt finns representerade och närvarande i barnens inre. En annan förklaring kan vara osäkerhet i frågan om hur ungdomarna ska hantera denna närhet och omsorg som de möter och hur de samtidigt ska handskas med strävan efter sin egen självständighet. Det skulle kunna vara så att den spänning som skapas mellan å ena sidan behovet av närhet och å andra sidan behovet av självständighet kan leda till att ungdomarna lätt bryter upp från den boendemiljö de placeras i. Baker (1982) ställer en fråga om ensamkommande ungdomar, vilket förstås även kan gälla andra placerade barn, överhuvudtaget kan acceptera sina familjehemsföräldrar utan att förneka sin egen familj. Om de gjorde det skulle det för de ensamkommande barnen samtidigt i många fall kunna innebära att de förnekar sitt eget ursprung.

Behov som uppstår när barn saknar familj i Sverige

Längtan att höra till involverar både subjektiva och affektiva dimensioner och formar vårt varande (Eliassi 2010, s. 88-89). Begreppet längtan har relevans för ensamkommande barn enligt intervjuerna i vår studie då flykt och migration långt ifrån är att bara lämna ett land och flytta till ett annat.

Behovet av ett informellt nätverk i form av familj, släkt och anhöriga beskrivs som centralt i barnens liv. *Barnens behov av kontakt med anhöriga är enormt viktigt.* Enligt utsagorna saknar många barn sina anhöriga och vill gärna ha hit sina föräldrar men: *man kanske inte tänker sig att de ska bo tillsammans och leva under föräldrarnas regler och kultur.*

Enligt Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) är det socialtjänsten i kommunen som ansvarar för att utreda barnets behov av stöd och fatta beslut om insatser och placering i lämpligt boende. Socialtjänsten ska särskilt uppmärksamma barnets relationer till

anhöriga och andra närstående (SFS 2012:776). Sex grupper utkristalliseras enligt intervjuerna. Samma ungdom kan befinna sig i flera kategorier.

1. Ungdomar vars föräldrar har avlidit eller försvunnit
2. Ungdomar som har föräldrar som de inte har kontakt med
3. Familjer finns och kan ge stöd
4. Familjer finns men ger inte stöd
5. Ungdomar som inte kan få hit sina föräldrar och
6. Ungdomar som kan få hit sina föräldrar.

Vad gäller ungdomar vars föräldrar avlidit eller försvunnit gör socialsekreterarna en genomförandeplan på samma sätt som de gör för andra barn som socialtjänsten har ansvar för. Ungdomar som saknar kontakt med sina föräldrar, trots försök att nå dem och trots att en del av ungdomarna vet att föräldrar finns, lyckas man inte skapa kontakt med. I dessa fall tar socialsekreterarna ofta kontakt med BUP men lyfter fram att det är få BUP-enheter som har den specialkompetens som krävs för att hjälpa dessa barn. I den tredje gruppen där familjer finns och kan ge stöd ingår barnen redan i en gemenskap med sin släkt. Det framhålls att dessa barn har behov av kontinuitet i relationer som det går att bygga vidare på. Deras situation är mer hoppingsivande och mindre kaotisk än för många andra ungdomar. Den fjärde gruppen utgörs av ungdomar där familjer finns men där stöd saknas enligt intervjuerna. I stället kräver dessa föräldrar ofta att ungdomarna skickar hem pengar för att klara av sin egen ohållbara situation med bristande hälsa och brist på materiella tillgångar. Ungdomar som har uppehållstillstånd med skälet ”särskilt ömmande omständigheter” (www.migrationsverket.se) har åtminstone tillfälligt förlorat hoppet att deras föräldrar ska komma hit. Socialsekreterarna beskriver att dessa ungdomar står inför det faktum att de måste hantera de känslor och upplevelser det väcker hos dem att ha sina föräldrar boende långt borta eller vänta på nya besked om överklaganden. Den sista gruppen utgörs av föräldrar som kan komma hit.

Det förekommer att barn inte vågar tala öppet om att de har kontakt med sina anhöriga utan försöker dölja detta för både handläggarna inom socialtjänsten och för boendepersonalen i tron att detta kan ha en negativ inverkan på deras asylansökan.

När man är precis nyanländ så vet man ju inte... vad kan jag berätta här som påverkar min asylutredning och när kan man lita på att man är trygg nog att berätta att jag faktiskt har kontakt.

I intervjuerna framkommer att socialsekreterarna inte aktivt bidrar till att etablera kontakt med föräldrar utan mer uppmuntrar barnen att ta dessa kontakter. *Samma dag som barnen har fått uppehållstillstånd har de sagt: ”Ja, jag har ringt mamma också”, så att de har ju liksom skött det mycket.* För att de ensamkommande barnen ska komma i kontakt med sina släktingar beskriver socialsekreterarna att de i vissa fall ber barnens gode man att ta kontakt med Röda Korset som arbetar med att etablera kontakter mellan barnen och deras närstående. Socialsekreterarna berättar att de ibland

avråder de professionella helt och hållet från att ta kontakt med anhöriga på grund av risken att föräldrar och syskon kan råka illa ut i hemlandet.

Kontaktperson i avsaknad av förälder

Det finns olika sätt att tillgodose barnens skilda behov. Ett sätt för socialtjänsten att delvis kompensera avsaknaden av förälder är att sätta in kontaktperson/kontaktfamilj som är en frivillig, förebyggande stödinsats som kan erbjudas även till de ensamkommande barnen.

Den bild som förmedlas i några intervjuer är att ensamkommande barn betraktas som individer som inte behöver någon kontaktperson utan att ungdomen kan klara av sin situation på egen hand, trots att de endast bott några år i Sverige och har bristfälliga kunskaper både i svenska språket och om hur samhället fungerar. I andra fall poängteras vikten av tillgång till kontaktperson. Några socialsekreterare framhåller att en del ungdomar försöker motivera dem att tillsätta en kontaktperson förutom den de redan har genom boendet. Andra har en uppfattning att en kontaktperson utgör ett komplement till barnens bristfälliga nätverk och anses fylla en lucka i tillvaron i form av en vuxenkontakt som annars saknas. Ibland har kontaktpersonen samma språk- och kulturtillhörighet som barnet och uppfattas därmed i vissa fall förhindra missuppfattningar om förhållanden i familjehemmet. *Vi har försökt med kontaktfamilj som kan medla med familjehemmet... Men ibland är det stora svårigheter, stora kulturella skillnader.* En socialsekreterare förklarar att en kontaktperson kan underlätta navigeringen mellan olika sätt att förhålla sig till livet. *Det har varit väldigt bra för att hon har varit en brygga mellan kulturerna och kunnat förklara hur man tänker.* Kontaktpersonen upplevs inte hota barnets integritet på samma sätt som familjehemsföräldrar kan göra. Kontaktpersoner kallas för ”brobyggare” av Stretmo och Melander (2013, s. 222) och anses viktiga för barnens långsiktiga relationer.

Socialsekreterarna ger uttryck för att trots att det krävs ekonomiska resurser av socialtjänsten har man i några fall anlitat kontaktpersoner för ensamkommande barn. Ibland har kontakten utvecklats till en viktig, varaktig, nära relation, då ekonomisk ersättning inte längre utgår från kommunen.

Behov som uppstår när familjen återförenas

Frågor om familjeåterförening som diskuterades i fokusgrupperna var: Ska ungdomen bo med sin biologiska familj när familjen/en del av familjen har flyttat till Sverige eller bo kvar där ungdomen är placerad? Här finns det skilda uppfattningar och socialsekreterarna förhåller sig olika till detta. *Vi hade en kille vars familj fick uppehållstillstånd. Han ansökte och fick beviljat och då var det här med boende, att ordna med det då, och då är det deras ansvar när familjen kommer hit, då ska ju den här 16-17-åringen ... se till att den här familjen har nånstans att bo... Det är ett väldigt tungt ansvar som man lägger på en så ung person. De kan inte svenska. De kan inte samhället.* En del resonerar att när familjen kommer är det barn som ensamt kom till Sverige inte längre ensamkommande barn, vilket medför att kontakten med socialtjänsten avslutas. Andra uttrycker att de vill fortsätta att ha kontakt eftersom behov av stöd finns även när någon förälder kommer hit. Det förväntas i många fall att socialtjänsten avslutar sitt uppdrag med ungdomen i och med att föräldern kommer. ...

så fort familjerna kommer så säger vi Bye Bye för då finns det inga lägenheter, så då är det ännu en separation. Ännu ett avbrott i deras liv. Och det är inte alls bra.

I intervjuerna beskrivs att socialsekreterarna kan göra skillnad mellan ensamkommande barn och andra placerade barn när det gäller att återförenas med biologiska föräldrar. I vissa fall utreder man noga hemförhållanden innan överflyttning sker, i andra fall anser man att föräldrarnas förmåga inte behöver utredas, då de inte varit ifrågasatta i sin föräldraroll.

Man ska inte göra en utredning och se om föräldern är lämplig att ta hand om sitt barn. Sen tycker jag kanske att det borde finnas nånting mer, att man får stöd en period. Men inte utifrån att man tänker att föräldern har en bristande förmåga.

Det framkommer i intervjuerna att juridiska rättigheter, som andra placerade ungdomar i familjehem har då familjehemmet ofta blir särskild förordnad vårdnadshavare, tillämpas endast i enstaka fall för ensamkommande barn. Det är ganska vanligt att barnen enligt intervjusvaren vill att deras gode man i stället får uppdraget som särskild förordnad vårdnadshavare då de redan har en etablerad relation och då den gode mannen redan är en juridisk ställföreträdare i föräldrars ställe (www.skl.se/godman). Ett skäl till att inte tillsätta särskild förordnad vårdnadshavare är förstås om någon ungdom återförenas med sina föräldrar.

Intervjuerna visar att familjeåterförening är ett område som behöver vidareutvecklas för att kunna hanteras någorlunda enhetligt. Barn har enligt FN:s barnkonvention (Artikel 9) rätt att träffa båda sina föräldrar regelbundet (Utrikesdepartementet 2006). Under asylprocessen är det Migrationsverket som är skyldigt att efterforska det ensamkommande barnets vårdnadshavare. Efter att barnen fått uppehållstillstånd är det socialnämnden som har ansvar för barnets kontakter med familj och släktingar oavsett om de befinner sig i hemlandet eller i något annat land (von Schéele & Strandberg 2010). Familjeåterförening är fortfarande ett problem. Enligt Blake & Stevenson (2009) saknas det en plan för en fungerande familjeåterförening Nästa avsnitt handlar om vilka materiella behov de ensamkommande barnen uppfattas ha.

Materiella behov

Materiella och ekonomiska behov för de ensamkommande barnen framträder ännu tydligare i detta material jämfört med studie 1 (Backlund m.fl. 2012). Instrumentellt stöd består av praktisk, ekonomisk och materiell hjälp. Instrumentellt stöd i form av kläder, mat och boende betraktas som nödvändigt för de ensamkommande ungdomarnas överlevnad. *De flesta har inget* när de kommer, säger en socialsekreterare. Om barnen kommer på vintern är kläder det första de får.

I intervjuerna förmedlas att när det gäller inställningen till barnens materiella standard här i Sverige finns motsättningar både mellan olika socialsekreterare och inom en och samma person. Samma intervjuperson kan framhålla att ensamkommande barn behöver *cykel och laptop och mobiltelefon och gymkort*, samtidigt som den personen kan ifrågasätta om det är rätt att bevilja medel, med tanke på att barnen kommer att ha en lägre levnadsstandard om och när någon förälder kommer hit. *Och då ska man leva på mammas introduktionspengar som ska räcka för fyra vuxna. Och då har man helt*

plötsligt inte råd med någonting. Så frågan om vad de behöver: ja, de ska ju inte ha det sämre än någon annan i motsvarande ålder.

Den materiella standarden för ensamkommande barn jämförs med standarden för andra placerade barn i samma ålder. En del menar att det finns behov av att ta hänsyn till ungdomarnas förväntningar och förhoppningar om egen bostad, även sådana som i storstadsregionerna kan vara orealistiska på grund av bostadsbrist men som ungdomarna har behov av. *Varför får jag ingen träningslägenhet?* Socialsekreterarna beskriver att de ensamkommande barnen jämför sig med varandra och vad andra ensamkommande barn i andra kommuner får av socialtjänsten. Detta använder de som argument för att få förmåner i form av SL-kort, ”gymkort” etc. Det utgör ofta en källa till diskussioner, men också till konflikter då ungdomarna insisterar på att förhandla om sin ekonomi. En socialsekreterare beskriver att det händer att en del ensamkommande barn kan kräva *millimeterrättvisa* vad gäller socialtjänstens handläggning av deras materiella behov. Barnen själva uttrycker sig enligt en socialsekreterare: *Får han pengar till vinterkläder – men inte jag. Eller: varför fick han ett gymkort men inte jag?... De kräver på nåt sätt samma bedömning. Alla ensamkommande.*

Av informanternas berättelser framgår det att den information som ungdomarna får innebär att man i det svenska myndighetssystemet ansöker om att få beslut om insatser och att få svar tar tid. Det faktum att barnen har så många slags behov, även materiellt, medför att socialsekreterarna vill kompensera dem på något sätt. Vetskapen om deras utsatta situation utan föräldrar, som inte kan ersättas, gör att många försöker ge barnen materiell kompensation så att de i stort sett har samma materiella nivå som sina jämnåriga. *De ska ha en schysst levnadsstandard... så som de flesta barn som bor i Sverige har.*

Ny problematik hos vissa ungdomar

Nu går vi över till vilka aktuella problem det enligt socialsekreterarna finns hos vissa ungdomar. Det framkommer att några socialsekreterare uppfattar att det bland en del nyanlända ensamkommande ungdomar förekommer nya problem, även sociala problem. Tidigare kom ungdomarna framför allt från Afghanistan, Somalia och Irak. Under det senaste året har en del kommit från Syrien och Nordafrika. Dessutom finns ett antal som är statslösa. Gruppboende anses inte alltid vara tillräckligt utan socialsekreterarna efterfrågar boenden som kan erbjuda behandling och andra insatser. Nya typer av problem som förekommer handlar om gängbildningar men i vissa fall även om droger. Missbruk och beroende bland de nyanlända handlar om: *Alla typer av droger. Cannabis är det som de oftast har testat.* Det som lyfts fram är att en del ungdomar med ursprung i Nordafrika har vistats i Sydeuropa, levt gatuliv och har andra livserfarenheter än de som kom tidigare. Några av de senare anlända kan därför behöva annorlunda stöd än de tidigare anlända för att få hjälp.

Socialsekreterarna ger uttryck för att det börjar bli ett storstadsfenomen med ensamkommande ungdomar; det kommer att bli fler och fler som blir kvar i stor-Stockholm, Malmö, Göteborg och de regionerna. Barnen kommer inte längre ut i

landet trots att antalet platser i hela landet har utökats. Därför framhåller socialsekreterarna att det krävs ett annat tänkande och ett annat agerande. De menar att den vanligaste gruppen ändå är ungdomar i 14 - 17-årsåldern utan sociala problem, men att bilden är mer komplex och annorlunda än tidigare. Nu skiftar vi perspektiv och går över till utredning.

Ett instrument för utredning av barnens behov

Ett verktyg för socialsekreterarna när det gäller att kartlägga barnens behov är BBIC. Ensamkommande barn liksom andra placerade barn utreddes inom socialtjänsten när fokusgruppsintervjuerna genomfördes 2012-2013 enligt BBIC=Barns Behov I Centrum. En majoritet av kommunerna, 81 procent, har licens för att kunna använda BBIC, för fyra år sedan var siffran 28 procent (www.socialstyrelsen.se).

Syftet med BBIC är att stödja informationsinsamling samt analys och bedömning av barns situation. BBIC består av tre behovsområden: "Barnets behov", "Föräldrarnas förmåga" och "Familj och miljö" (Socialstyrelsen 2006). För ensamkommande barn är både Barnets behov, Föräldrarnas förmåga samt Familj och miljö enligt socialsekreterarna svåra att bedöma. Barnen själva blir tillfrågade om dessa huvudområden i utredningsmodellen. "Socialtjänsten väntas gå från att arbeta för barnet till att arbeta med barnet för att nå det resultat som är det bästa för individen" (Socialstyrelsen 2013a, s.54).

Socialsekreterarna tar upp att en svårighet i arbetet med ensamkommande barn är att utredningar inte får samma bredd och djup som BBIC-utredningar med andra placerade barn på grund av bristande information. Det framgår i intervjuerna att det kan vara problematiskt att använda BBIC som utredningsmodell för ensamkommande barn eftersom information inte kan inhämtas på samma sätt som för andra placerade barn på grund av att föräldrarna inte finns i Sverige.

Jag fick ju höra när jag började på avdelningen att vi skulle göra en light-utredning av ungdomarna. Nu tror jag det är okunskap hos vissa i ledningen, och jag sa: "det går ju inte att göra en light-BBIC, liksom en utredning för att dom inte har vårdnadshavare"... Det finns ju andra problem som man kommer att ta med i utredningen.

I och med att barnen själva blir tillfrågade och får redogöra för sin familjs situation finns det en risk att överbetona barnets ansvar för sitt liv. Detta innebär att barnen många gånger tvingas berätta om sina föräldrars situation efter ålder och förmåga, vilket medför att både brister och felaktigheter kan uppstå i berättelserna. Det finns också en risk att barnen vill vara samarbetsvilliga och försöker prestera något som åhörarna vill höra. Ett tydligt resultat både i denna och i studie 1 (2009-2011) är att utredningar enligt BBIC av ensamkommande barn inte blir lika utförliga och tillförlitliga som för andra placerade ungdomar. Detta på grund av att information från föräldrar inte kan inhämtas i samma utsträckning eftersom dessa inte befinner sig i Sverige.

Sammanfattande analys och diskussion

En komplex bild växer fram vid granskningen av det empiriska materialet om ensamkommande barns behov - och behov av stöd enligt socialsekreterarnas bedömningar.

1. Hur ser socialsekreterarna på ensamkommande barns behov och behov av stöd i sin helhet?

Av resultaten i denna studie framkommer att socialsekreterarna uppfattar att de ensamkommande barnen är barn i "en extraordinär livssituation" (Kohli 2006). Dessa barn anses enligt resultaten vara i stort behov av stöd i form av trygghet och kontinuitet med vuxna som står dem nära för att kunna lindra problemen, något som inte alltid erbjuds. Behovet av socialt och känslomässigt stöd kan också som Brunnberg och Aytar (2012) visar variera över tid.

Ett mönster som framträder är att socialsekreterarna har gemensamma föreställningar om att barnen har *samma utgångsläge, samma startlinje*, när de kommer till kommunerna men de flesta barn har inte några sociala problem. Resultaten tyder på att mottagandet blir en utgångspunkt som uppfattas som barnens nya startlinje i livet i och med att de flyttar till ett nytt land. Givetvis måste socialtjänsten ha arbetsmodeller att utgå från men det kan föreligga en risk att barnen behandlas i grupp på bekostnad av de individuella behoven.

Denna studie liksom tidigare studier (Eide 2000; Kristal-Andersson 2001) visar att under asylprocessen och även efter att barnen fått uppehållstillstånd lever de ensamkommande barnen i gränslandet mellan det kända och det nya. Binnie Kristal-Andersson (2001, s. 164) uttrycker att förhållningssättet till det nya landet handlar om det okända, det nya och det saknade. Socialsekreterarnas uppgift blir att tillgodose barnens behov av trygghet och stabilitet i en osäker "limbo-tillvaro".

I intervjuerna i fokusgrupperna framhålls att en kontaktperson i många fall är en viktig vuxen person för de ensamkommande barnen. Kontaktpersonen kan uppfattas som en trygghet genom att hon/han talar barnets språk, ofta har samma kulturella tillhörighet och i vissa fall liknande erfarenheter av flykt och om livet som migrant. Kontaktpersonen kan fungera som medlare mellan barnet och samhället för att undvika kulturella missförstånd samt underlätta möten mellan personer med olika kulturtillhörighet. Personen kan underlätta barnets socialisering och integration i det svenska samhället. Resultaten visar att det inte alla gånger räcker att ha en kontaktperson på boendet då det inte är säkert att den personen har all den kunskap som krävs för att kunna hjälpa barnet, t.ex. i myndighetskontakter. För de ensamkommande barnen krävs det särskilt kvalificerade kontaktpersoner som är beredda att skaffa sig kompetens om den kultur ungdomarna kommer från (Brunnberg, Borg & Fridström 2011).

2. Hur skiljer sig ensamkommande barns behov från andra placerade barns behov enligt socialsekreterarna?

Resultaten i studien visar att ensamkommande barn skiljer sig från andra placerade barn i och med att de saknar legal vårdnadshavare i Sverige. Olikheter mellan

ensamkommande barn och andra placerade barn framhävs vad gäller inflytande och delaktighet i de beslut som tas om dem. I likhet med vad som framkommit av tidigare forskning (Montgomery, Rousseau & Shermarke 2001) finns det skillnader mellan ensamkommande och andra placerade ungdomar när det gäller att tillgodose deras behov. Dessa forskare hävdar att speciella metoder som utgår från de ensamkommande barnens behov är nödvändiga för att göra det möjligt för dem att bli delaktiga i samhället.

Barnen beskrivs som mycket fokuserade på det materiella och det tyder på att även socialsekreterarna själva lägger ner en hel del arbete på att göra det så rättvist som möjligt för barnen. En förklaring kan vara att barnens koncentring på det materiella står för djupare behov som inte kommuniceras initialt. Barnens brist på föräldrar och nätverk kan komma att kompenseras materiellt genom att socialtjänsten beviljar mobil, bärbar dator etc., vilket de flesta barn i Sverige ändå har. I och med att en del av de nyanlända ungdomarna har sociala problem kan man fråga om arbetet med dessa och andra placerade ungdomar i viss mån börjar likna varandra.

3. Hur uppfattar socialsekreterarna barnens egna både språkliga och kulturella resurser?

Enligt resultaten i vår studie förbises barnens egna resurser. Många skolor saknar enligt vår studie beredskap att ta tillvara ensamkommande barns flerspråkiga och kulturella resurser; bara ett fåtal har erbjudits t.ex. modersmålsundervisning eller stöd på modersmålet i skolan. En del socialsekreterare efterfrågar terapeuter med *språkkompetens* i barnens språk på boenden och i familjehem. Tvåspråkig terapi där språken används växelvis har visat sig ge goda resultat i kliniskt arbete genom att ge tillgång till begrepp och benämningar på andraspråket som varit känslomässigt alltför laddade på förstaspråket (Cabrejas 2013). Flera socialsekreterare efterfrågar en ökad kunskap om olika kulturer, d.v.s. *kulturkunskap*, för att kunna arbeta med ensamkommande barn. *Kultursensitivitet* (Eriksson 2000) poängteras av några socialsekreterare som något eftersträvansvärt i socialt arbete med ensamkommande barn, medan andra betonar *integration*. Med det första menas att barnen bemöts med ödmjukhet och förståelse för olikheter beträffande språk, kultur, religion, bakgrund och erfarenheter. Det är också önskvärt enligt materialet att en del av dem som arbetar med ensamkommande barn har samma språk- och kulturbakgrund som barnen själva. Med det andra avses enligt socialsekreterarna att barnen lär sig svenska och införlivar de kulturella och sociala koderna i Sverige.

Integration är en tvåvägsprocess som innebär förändringar både i den kontext ungdomarna kommer från och i det mottagande samhället. Numera betraktas integration inte som ett slutmål utan som en process som pågår hela livet. Med integration menar vi att båda parter, både det ensamkommande barnet och de personer som barnet möter är delaktiga i integrationsprocessen, genom att man behandlar dem som alla andra barn och samtidigt tar hänsyn till deras speciella behov vad gäller språk, kultur, religion, bakgrund och erfarenheter. En verklig, lyckad integration karaktäriseras av att barnen bemöts med tillit och trygghet, acceptans och delaktighet (Anis 2008; Eriksson 2013).

Avslutande reflektioner

Något som framkommer av resultaten i studien är att socialsekreterarna understryker vikten av att ta hänsyn till de ensamkommande barnens speciella behov. De barn som saknar föräldrar och de barn som saknar kontakt med sina anhöriga behöver ett särskilt omhändertagande där hänsyn tas till deras livssituation och omständigheter. Det saknas både tid och resurser att arbeta på det sätt att en djup kontakt med ömsesidig öppenhet med betoning på kvalitén i relationerna uppnås enligt socialsekreterarna. Man betonar känslighet och lyhördhet för var och ens tidigare livshistoria och levnadssätt där det gäller att ta hänsyn till varje barns utvecklingsnivå. Ett område som lyser med sin frånvaro i våra resultat är religion, andligt stöd och existentiella frågor, något som är mycket framträdande i ungdomarnas utsagor (Eriksson & von Greiff 2014:3).

Det är ett tydligt mönster i materialet att många ensamkommande barn är bekymrade över anhörigas situation i hemlandet eller på flykt. I intervjuerna har vi ställt frågan om socialtjänsten aktivt arbetar för återförening sedan barnen fått uppehållstillstånd men svaren har varit vaga eller uteblivit. Man kan undra var ansvaret ligger för att verka för återförening mellan barn och föräldrar och vilka signaler Migrationsverket ger när ungdomarna fyller 18 år. År 2013 beviljades 82 procent av de ensamkommande barnen uppehållstillstånd av Migrationsverket i Sverige om man exkluderar de barn som omfattas av Dublinförordningen eller de vars ärende avskrevs (www.migrationsverket.se 2014). Dublinförordningen innebär att den asylsökande kan få sin asyl prövad i den medlemstat där den asylsökande först ansökt om asyl. Av ungdomar som fick uppehållstillstånd mellan 2007 och 2010 har tio procent återförenats med föräldrar och syskon på grund av anknytning (Socialstyrelsen 2013b).

Enligt FN:s barnkonvention (www.barnkonventionen.nu) och den svenska utlänningslagen (SFS 2005:716; SFS 2010:175) har varje barn i Sverige rätt till allmän sjukvård. Hänsyn ska tas till barnets hälsa och utveckling och vad barnets bästa i övrigt kräver. Landstinget ska erbjuda hälso- och sjukvård samt barnpsykiatrisk vård och tandvård på samma villkor som för övriga barn bosatta i Sverige (SFS 1982:763; SFS 2009:979). Trots rätten till samma vård som alla andra barn i Sverige har finns det enligt materialet både psykiska, fysiska och existentiella behov som inte alltid tillgodoses. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för de ensamkommande barnen då de söker psykiatrisk hjälp, men exempelvis BUP kan enligt socialsekreterarna avstå från att sätta in behandlingsinsatser p.g.a. att barnen befinner sig i asylprocessen. Konsekvenserna av detta får socialtjänsten hantera på bästa sätt men ofta utan den expertkunskap som krävs.

I intervjuerna framkommer att enligt socialsekreterarna behöver de som arbetar med ensamkommande barn Socialstyrelsens mandat, vägledning och stöd i det svåra arbetet med barnavårdsutredningar som ofta blir bristfälliga och ofullständiga när ensamkommande barn utreds. P.g.a. bristande information både från barnen och från deras hemländer kan utredningar i vissa fall ha ett begränsat värde vilket försvårar korrekta bedömningar. En tolkning av det som skildras i intervjuerna är att barnens behov måste ses i ett globalt perspektiv vilket medför att information måste inhämtas utanför Sveriges gränser. Detta innebär att nya metoder att utreda ensamkommande barns behov behöver skapas.

Att betona olika stödformer för ensamkommande barn kan få implikationer för praktiskt socialt arbete. Utifrån det empiriska materialet om barnens behov - och behov av stöd kan följande frågor ställas till vidare forskning:

Hur ser det sociala nätverket ut när ungdomarna inte har sin familj i Sverige?

Vilken betydelse har olika stödformer och avsaknad av stöd under skilda livssituationer?

Hur kan olika sociala nätverk samverka för att hjälpa ungdomarna?

Skulle stödfunktioner kunna samordnas bättre om de transnationella nätverken med familj och vänner i hemlandet och ungdomarnas nätverk i Sverige kände till varandra?

Hur kan man inom socialt arbete möta barn och ungdomar i integrationsprocessen där man beaktar deras erfarenheter, språk och kultur, och där hela deras nätverk ses som en resurs?

Utifrån materialet kan man konstatera att ensamkommande barn är att betraktas som barn i en extraordinär livssituation - barn som har särskilda behov - och är i behov av särskilt stöd i form av bekräftelse och lyhördhet vad gäller språk, kultur, religion, bakgrund och erfarenheter och där ödmjukhet och respekt beaktas i mötet. Liknande resultat har framkommit i tidigare studier (Anis 2008; Eriksson 2013). Samtidigt finns det självfallet en risk för att ensamkommande barn skulle kunna stigmatiseras i jämförelse med andra placerade barn. Det är således en grannlaga balansgång att ta hänsyn till, en process som är tydligast under barnens första år i Sverige. En rimlig slutsats är att rikta uppmärksamhet på att dessa barns komplexa behov kräver att det sociala arbetet vidgas globalt till att rymma det informella, transnationella nätverket med barnens familj och anhöriga, även om de befinner sig på långt avstånd.

Referenser

- Anis, M. (2008) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja. D 47/3008.
- Ayotte, W. (2000) *Separated Children Coming to Western Europe. Why they travel and how they arrive*. Save the Children. UK: London.
- Backlund, Å, Eriksson, R, von Greiff, K. & Åkerlund, E-M. (2012) *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. FoU Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn: Forskningsrapport 2012:1.
- Bak, M. (2013) Barndom och migration. I: Bak, M. & von Brömssen, K. (red.). *Barndom och migration*. Umeå: Boréa.
- Baker, N. G. (1982) Substitute Care for Unaccompanied Refugee Minors. *Child Welfare*. Volume LXI. 6. June 1982.
- Berry, J.W. & Sam, D.L. (1997) Acculturation and adaptation. In: Berry, J.W., Segall, M.H. & Kagitcibasi, C. (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology*. Volume 3. Social behavior and application 2nd ed., 291-326. Boston: Allyn & Bacon.
- Blackwell, D. & Melzak, S. (2000) *Far from the Battle but Still at War. Troubled Refugee Children in School*. The Child Psychotherapy. Trust: London.
- Blake, N., & Stevenson, K. (2009) Reunification: keeping families together in crisis. In: *Trauma*. 67(2), 147-151.
- Brunnberg, E. Borg, R-M. & Fridström, C. (2011) *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Brunnberg, E. & Aytar, O. (2012) *På väg in i det svenska samhället. Slututvärdering av Solitario – dagverksamhet för ensamkommande barn i Eskilstuna*. Eskilstuna: Mälardalens högskola. Avdelningen för socialt arbete.
- Bunar, N. (2010) *Nyanlända och lärande – en forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Vetenskapsrådet: Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010.
- Cabrejas, M. (2013) Bilingualism och psykoterapi. I: *Psykisk Hälsa*. 2013:4/Årgång54. 23-28.
- Cemlyn, S. & Briskman, L. (2003) Asylum, children's rights and social work. *Child and Family Social Work*. 8. 183-178.
- Cummins, J. & Swain, M. (1986) *Bilingualism in Education. Aspects of Theory, Research and Practice*. London: Longman.
- DN. (2014) Syriens barn på väg in i den svenska skolan. *Dagens Nyheter*. 2014.02.17.
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2007) Different perspectives on emotional and behavioral problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health*, 12, 141-162.
- Dypdahl, R, Christie, H.J. & Eid, J. (2006) Psykososialt arbeid med barn og familier som er asylsøkere og flyktninger i Norge. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 3, 1300-1308.
- Eide, K. (2000) *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Telemark: Høgskolan i Telemark, avdeling for helse- og sosialfag.

- Eide, K. & Hjern, A. (2013) Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency. *Foundation Acta Paediatrica*. John Wiley & Sons Ltd. 102. 666-668.
- Eiserman, K. (2012) ”Som psykoterapeut går det inte att vara neutral”. *Psykologtidningen*, nr 3. Sveriges psykologförbund. 4-9.
- Eliassi, B. (2010) *A stranger in my homeland. The politics of belonging among young people with Kurdish backgrounds in Sweden*. Mittuniversitetet. Institutionen för socialt arbete. Doktorsavhandling.
- Eriksson, R. (1994) *Biculturalism in Upper Secondary Education. The Long Term Effects of Finnish Language Programs on Students' Educational and Occupational Careers – A Swedish Case Study*. Stockholm University: Institute of International Education. Doktorsavhandling.
- Eriksson, R. (2000) *Nätverksprojektet Dialogen i Haninge kommun. En utvärdering av ett metodutvecklingsprojekt i familjer som migrerat till Sverige*. Rapport 13/00. FoU-Södertörn.
- Eriksson, R. (2013) Ensamt barn på flykt i Sverige. I: Heikkilä, E. & Söderling, I. (Eds.) *Siirtolaisuus-Migration. Unaccompanied refugee minors. Supplement 2013*. Åbo: Migrationsinstitutet.
- Eriksson, R. & von Greiff, K. (2014) Ensamkommande barns globala tillhörighet – en resurs för individ och samhälle. I Backlund, Å., Eriksson, R., von Greiff, K., Nyberg, E. & Åkerlund, E-M. *Ensamkommande barns livsvillkor – en longitudinell studie*. FoU Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn. Forskningsrapport 2014:4.
- Förenta nationernas (FN) konvention om barns rättigheter (1989).
- Garbarino, J, Kostelny, K. & Dubrow, N. (1991) *Children in Danger – coping with the consequences of community violence*. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.
- Glick Schiller, N. (2004) *Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences.
- Goldstein-Kyaga, K. & Borgström, M. (2012) Inledning. I Goldstein-Kyaga, K., Borgström, M. & Hübnette, T. (red.). *Den interkulturella blicken i pedagogik. Inte bara goda föresatser*. Stockholm: Södertörns högskola.
- Gustafsson, K., Fioretos, I. & Norström, E. (2012) Between Empowerment and Powerlessness: Separated Minors in Sweden. In: A. Orgocka & C. Clark-Kazak (Eds.), *Independent Child Migration-Insights into Agency, Vulnerability, and Structure. New Directions for Child and Adolescent Development*, 136, 65-77.
- Havelius, A. & Yue Liu, B. (2010) *Psykisk Hälsa och emotionsreglering hos ensamkommande flyktingbarn. En enkätundersökning på 95 ensamkommande flyktingpojkar angående psykisk häls, emotionsreglering samt framtidstro*. Psykologexamensuppsats. Lunds universitet: Institutionen för psykologi.
- Kohli, R. (2006) The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* 36, 707-721.
- Kohli, R. (2011) Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review*, Volume 20, Issue 5, 311-323.
- Kristal-Andersson, B. (2001) *Att förstå flyktingar, invandrare och deras barn – en psykologisk modell*. Lund: Studentlitteratur. Doktorsavhandling.

- Kugelberg, C. (2005) *Förhandlingar om tillhörighet. Transnationella identiteter hos svenska politiker med chilensk och kurdisk bakgrund*. Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015.
- Lagnebro, L. (1994) *Finska krigsbarn*. Umeå universitet: institutionen för socialt arbete. Doktorsavhandling.
- Langford, C.P.H. & Bowsher, J. & Maloney, J. P. & Lillis, P.P. (1997) Social support: a conceptual analysis. *Journal of Advanced Nursing*. 25. 95-100.
- Levälahti, J. (2007) Sociala nätverk och socialt stöd i återhämtningsprocessen från alkoholmissbruk. *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift*. Vol.24 23-44.
- Lindberg, Inger (2002) Myter om tvåspråkighet. *Språkvård* nr 4, 1-6.
- Lindberg, I. & Hyltenstam, K. (2013) Flerspråkiga elevers språkutbildning. I Olofsson, M. *Symposium 2012. Lärarrollen i svenska som andraspråk*. Nationellt centrum för svenska som andraspråk. Sockholms universitets förlag.
- Miller, K.E., Worthington, G.J., Muzurovic, J., Tipping, S., & Goldman, A. (2002) Bosnian refugees and the stressors of exile: a narrative study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 341-354.
- Montgomery, K, Rousseau, & C, Shermarke, M. (2001) Alone in a Strange Land: Unaccompanied Minors and Issues of Protection. *Canadian Ethnic Studies*, Vol. 33 Issue 1. 1-19.
- Morrone, M. (2014) *Muntlig presentation på Föreläsningsserie om traumatiserade flyktingar*. Stockholm: Röda Korset.
- Newbigging, K. & Thomas, N (2011) Good Practice in Social Care for Refugee and Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review*. Vol. 20.374-390.
- Papadopoulos, R. K. (2002) Refugees, home and trauma. In Papadopoulos, R. K. (eds.). *Therapeutic Care for Refugees. No Place Like Home*. London: Karnac, 9-40.
- Pynoos, R. (1993) Traumatic stress and developmental psychopathology in children and adolescents. In: Oldham, J., Riba, M. & Tasman, A. (red.). *Review of Psychiatry*, Vol 12, sid. 205-238. Washington: American Psychiatric Press.
- Utrikesdepartementet. (2006) *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet.
- SFS 1982:763. *Hälso- och sjukvårdslag* (1982:762). Sveriges riksdag. Socialdepartementet.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag* (2001:453). Sveriges riksdag. Socialdepartementet.
- SFS 2005:716. *Utlänningslag* (2005:716). Sveriges riksdag. Justitiedepartementet.
- SFS 2009:979. *Lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen* (SFS 1982:763).
- SFS 2010:175. *Lag om ändring i utlänningslagen* (SFS 2005:716).
- SFS 2012:776. *Lag om ändring i socialtjänstlagen* (2001:453).
- Socialstyrelsen. (2005) *Barn och unga – insatser år 2004*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2006) *Grundbok. Barns behov i centrum*. (BBIC).
- Socialstyrelsen. (2012) *Tillsynsrapport 2012 - Hälso- och sjukvård och socialtjänst*.
- Socialstyrelsen. (2013a) *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – en vägledning*.

- Socialstyrelsen. (2013b) *Ensamkommande barns och ungas behov. En kartläggning.*
- Stretmo, L. & Melander, C. (2013) *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar I Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp.* Rapport 2: 2013. FoU i Väst. Göteborgsregionens kommunalförbund.
- Tartakovsky, E. (2009) The Psychological Well-Being of Unaccompanied Minors: A Longitudinal Study of Adolescents Immigrating from Russia and Ukraine to Israel without Parents. *Journal of Research on Adolescence*, 19(2), 177-204.
- Utrikesdepartementet. (2006) *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter.* Stockholm: Regeringskansliet.
- Vaux, A. (1988) *Social support: theory, research, and intervention.* New York: Praeger Publishers
- Von Schéele, E. & Strandberg, I. (2010) *Ensamkommande barns rätt. En vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl.* Stockholm: Norstedts Juridik.
- Watters, C. (2008) *Refugee Children: Towards the next Horizon.* New York: Routledge.
- Watters, C. (2012) Forced migrants: from the politics of displacement to a moral economy of reception. In: *Routledge international handbook of migration studies.* Routledge international handbooks. Routledge, London.
- Yuval-Davis, N., Kannabiran, K., & Vieten, U. (2006) Introduction: Situating Contemporary Politics of Belonging. In Yuval-Davis, N., Kannabiran, K. & Vieten, U. (Eds.), *The Situated Politics of Belonging.* London, Thousand Oaks, CA, New Delhi: Sage Publications Ltd.
- www.migrationsverket.se (2014) *Aktuellt om... ensamkommande barn & ungdomar.* Maj 2014.
- www.migrationsverket.se (2013) *Avgjorda asylärenden ensamkommande barn. Migrationsverket helåret 2009.* December 2013.
- www.migrationsinfo.se (2013) *Ensamkommande barn och ungdomar.* September 2013.
- www.ohchr.org (2014) *Convention on the Rights of the Child.* Augusti 2014.
- www.socialstyrelsen.se (2014) *Allt fler kommuner har BBIC-licens.* April 2014.
- www.skl.se/god man (2014) *Webbutbildning God man för ensamkommande barn.* Januari 2014.

3 Socialsekreterarens yrkesroll i fokus

Eva-Marie Åkerlund

Det förra kapitlet behandlade socialsekreterarnas föreställningar och erfarenheter av ensamkommande barn och ungdomars behov. I följande kapitel vänder jag blicken mot socialsekreterarnas egen yrkesroll, för att fånga hur de talar om sitt arbete. Inledningsvis presenteras hur de beskriver och uppfattar den konkreta praktik som inramar yrkesrollen. Sedan övergår kapitlet till att rikta blicken mot socialarbetarnas tal om sina relationer med dessa barn och ungdomar. Därefter belyser kapitlet hur socialsekreterarna beskriver och uppfattar sin yrkesroll i förhållande till kollegor och till andra samhällsaktörer som har kontakter med ensamkommande barn och ungdomar.

Analys

I analysen av intervjumaterialet har fokus legat på att beskriva, förstå och tolka socialsekreterarnas föreställningar om och erfarenheter av sin yrkesroll. Analysen är inspirerad av Giorgis (1997) fenomenologi. Analysen har skett i flera steg mot en ökad abstraktionsnivå i tolkningsarbetet, vilket innebär att analysen tillkommit i samspel mellan olika sätt att gruppera och sortera data. Det första steget har varit att läsa de transkriberade fokusgruppsintervjuerna i sin helhet - utan att göra några medvetna tolkningar av materialet – för att leta efter alla utsagor som kan förknippas med socialsekreterarnas yrkesroll. Därefter har utsagorna sorterats in i meningsbärande enheter och ordnats efter vilka teman som träder fram och vilka som hör ihop, men även med uppmärksamhet på sådant som kontrasterar. För att kontrollera att transformeringen inte förlorat sin ursprungliga betydelse, har detta gjorts parallellt med tillbakablickar på den ursprungliga empirin. Vad som här beskrivs är förvisso en induktiv forskningsansats. Det är dock viktigt att betona att analysen av det aktuella intervjumaterialet inte skett i ett föreställningsfritt tomrum. Dit hör bland annat att analysen av det aktuella intervjumaterialet har vuxit fram med kunskapen från den tidigare studien om socialarbetares arbete med ensamkommande barn och ungdomar (Backlund m. fl 2012) som bakgrundsfond. Såsom tolkningsarbetet har utvecklats kan det empiriska materialet täckas in och sammanfattas i 11 teman. Dessa presenteras nedan i en icke-graderad ordning. Först presenteras rubrikerna. Sedan beskrivs tematiken närmare under varje rubrik.

1/

- *Att utreda*
- *Att informera och vägleda*
- *Att följa upp utifrån genomförandeplan*

2/

- *Att referera till kultur*
- *Att omväxlande se till individ och grupp*

- Att uppfatta och hantera ungdomars förväntningar
- Att balansera relation

3/

- Att samordna och intervensera
- Att mobilisera ideella krafter
- Att medverka vid avtal
- Att för målgruppens talan

Nu övergår texten till att behandla varje tema mer utförligt.

Att utreda

Som tidigare framgått ingår i socialsekreterarnas arbetsuppgifter att göra sociala barnavårdsutredningar på ensamkommande barn och ungdomar. Dessa utredningar ska leda fram till adekvata bedömningar och beslut i varje enskilt fall. Ett konstaterande som återfinns bland socialsekreterarna i fokusgrupperna är att en ensamkommande ung person kan komma att utredas flera gånger under sin tid i socialtjänsten. I det empiriska materialet utkristalliserar sig ett antal olika situationer då en utredning av ungdomen och dennes förhållanden kan bli aktuell.

- Då ungdomen anvisats till kommunen
- Om ungdomen får uppehållstillstånd
- Om ungdomen omplaceras
- Om en anmälan på ungdomen kommer in
- När ungdomen blir myndig (ska själv ansöka om fortsatta insatser) renderar en ny utredning
- Om en förälder kommer till Sverige

Ett par av dessa möjliga utredningstillfällen uppehåller sig socialsekreterarna mer kring, nämligen då ungdomen just kommer till kommunen och ifall den återförenas med anhöriga i Sverige. Det är dessa tillfällen jag fortsättningsvis kommer att belysa.

Den första utredningen – grundlig, begränsad eller rutinartad

Den första utredningen aktualiseras i samband med att Migrationsverket anvisat en ungdom till kommunen. Det betyder att den utredningen ofta genomförs innan beslut om uppehållstillstånd är fattat. Tre grunddrag betecknar socialsekreterarnas tal om den första utredningen. En bild som tecknas är att det görs en *grundlig* utredning i samband med att en nyanländ ungdom kommer till kommunen. De som belyser utredningen på detta sätt kommer från samma arbetsplats. De säger att de gör ”väldigt gedigna utredningar” och understryker att den första utredningen måste få ta tid. De säger vidare att de brukar träffa varje ungdom vid sex-sju tillfällen under utredningsperioden. Därigenom vill de skapa sig ”en bild av ungdomarnas levnadsöden”. Dessa socialsekreterare tydliggör att de lägger ett stort fokus på att låta ungdomarna berätta om sin bakgrund, sin flykt och inte minst om sin familj och sina föräldrar. En av dem säger: ”Vi försöker levandegöra föräldrarna i samtalet och ta in;

vad skulle dina föräldrar tänka om det här. Hur kan dom stötta dig här och så”. Just för att ensamkommande ungdomar inte har sina föräldrar inom fysiskt räckhåll är det extra viktigt att prata om dem, menar man då.

En annan bild fokusgruppsintervjuerna förmedlar är att det görs en *begränsad* utredning i samband med att en ensamkommande ung person kommer till kommunen. Denna utredning omgärdas därmed av vissa förbehåll. De som beskriver en sådan utredningspraktik återger flera motiv för detta. Ett handlar om att ungdomarna inte så gärna vill prata om sin bakgrund och sin familj med sin socialsekreterare innan de fått besked om de kommer att kunna stanna i Sverige eller inte. Vilka anvisningar som finns i den egna organisationen om hur den första utredningen bör genomföras, är en annan förklaring till att den första utredningen beskrivs ha vissa begränsningar. I en diskussion om skillnader och likheter i handläggning visavi andra barn och ungdomar inom socialtjänsten refererar en socialsekreterare just till detta. Hon berättar att det från ledningshåll kommit propåer om att den första utredningen ska ses som en ”lightutredning.” Just prefixet ”light” är intressant med tanke på att det inte alldeles sällan flimrar förbi i socialsekreterarnas begreppsvokabulär. Socialsekreteraren beskriver därefter att ledningen gett anvisningar om att inte fokusera föräldrafrågan i den första utredningen. Samma socialsekreterare fortsätter: ” Det går ju inte att göra en ”light” BBIC - utredning bara för att dom inte har vårdnadshavare. Det finns ju andra problem som man kommer ta med i utredningen istället.” Hon ställer sig alltså inte bakom uppfattningen om att endast vissa delar av ensamkommande ungdomars liv initialt ska utredas. Hur föräldraperspektivet i realiteten ska belysas är dock otydligt i utsagan, vilket är symptomatiskt för ett flertal resonemang som anknyter till frågan. Undantagen är exemplen ovan där socialsekreterare berättar om att de ingående ber ungdomarna att berätta om sin familj.

Den första utredningen kan också beskrivas som *rutinmässig*. Det är den tredje bilden som socialsekreterarna skisserar. När arbetet innebär att utreda många ensamkommande ungdomar på en kort tid, kan det finnas en slentrian i samtalen. En socialsekreterare säger: ”Ibland känns det som att man är bara rutinerad i de här samtalen som man har och tänker att man håller samma samtal hela tiden, fast det är olika personer. Utan att utveckla det här professionella förhållningssättet.”

Återföreningar – ska de rendera en ny utredning?

Det händer att ensamkommande barn och ungdomar återförenas med någon av sina föräldrar eller med sin familj i Sverige. Detta är ett samtalsämne som har kommit upp i fokusgrupperna. Frågan om socialtjänsten då ska inleda en ny utredning aktualiseras. Följande replikskifte mellan två socialsekreterare får illustrera hur det kan låta:

IP 1 Tänker du att man ska göra en utredning på föräldrarnas förmåga?

IP 2 Ja det här har vi diskuterat mycket.

IP1 Om man tänker helt krasst. Nu ska du återförenas med din biologiska förälder som du inte har bott med på tre år. Hur ska det gå till?

IP 2 Ja det är en annan sak. Jag tycker inte att när man kommer som förälder ska man inte behöva ifrågasättas som förälder.

IP1 Nej, nej.

IP2 Man ska inte göra en utredning och se om föräldern är lämplig att ta hand om sitt barn. Sen tycker jag kanske att det borde finnas nånting mer, att man får stöd en period. Men inte utifrån att man tänker att föräldern har en bristande förmåga.

IP 1 Nej, nej. Men något motsvarande en hemtagningsutredning. Det är ju en ny situation. Precis som att man, på vissa håll, har en asylutredning och sen när de får uppehållstillstånd inleder man en ny utredning för att göra en vidare planering. . Vissa kommuner delar ju upp det så. Och varför skulle man inte kunna göra en utredning?

Detta replikskifte är en illustration som knyter an till socialsekreterarnas olika uppfattningar om ifall föräldrar som kommer till Sverige ska utredas. Skiljelinjen handlar egentligen om ifall en förälders *omsorgsförmåga* ska utredas vid en familjeåterförening. Vissa socialsekreterare säger att de inte anser det vara relevant att utreda föräldrarnas omsorgsförmåga, eftersom det inte är brister i den som utgjort anledningen till att den unge är aktuell vid socialtjänsten. Denna uppfattning kan även vila på antagandet om att en nyanländ förälder kan komma att känna sig i ifrågasatt i sitt föräldraskap, om den ska utredas. Andra socialsekreterare betonar att det visst är relevant att utreda föräldern, i synnerhet mot bakgrund av att familjemedlemmarna har varit ifrån varandra under lång tid. Men även om socialsekreterarna har olika uppfattningar beträffande om det ska inledas en ny utredning eller inte vid en återförening tycks många vara överens om att det behövs ett fortsatt stöd runt en återförenad familj- åtminstone under en tid. En uppfattning är att socialtjänsten avslutar sin kontakt med dessa familjer alltför tidigt.

Att informera och vägleda – integration mot ett självständigt liv

Ensamkommande ungdomar ska kunna leva ett *självständigt* liv den dag de inte längre är aktuella vid socialtjänsten. Därför behöver de lära sig många nya saker, är resonemang som följer på sådana beskrivningar. En del socialsekreterare betonar att detta är något som ungdomarna själva är högst medvetna om. ”Dom förstår att dom måste klara sig själva för dom vet att dom inte har sin familj här”, är ett citat. Bland socialsekreterarna uttrycks därmed en ambition om att hjälpa ungdomarna att förstå hur det svenska samhället är uppbyggt och fungerar. Till detta hör att ungdomarna behöver skapa sig de här nya kunskaperna väldigt snabbt. Inte minst med tanke på att många som socialsekreterarna har kontakt med snart räknas som vuxna. Ett grundläggande budskap som därmed löper igenom empirin är att socialsekreteraren strävar efter att hjälpa ensamkommande ungdomar att *integreras* i det svenska samhället.

Övergripande samhällsinformation

Socialsekreterarna har vetskap om att ensamkommande ungdomar behöver navigera i ett byråkratiskt myndighetslandskap under sin första tid i Sverige. Så motiveras uppgiften att ge ungdomarna övergripande samhällsinformation och presentera en bild av hur det svenska samhället är organiserat i stort. I detta sammanhang säger flera socialsekreterare att de lägger särskild tonvikt vid att berätta för ungdomarna om

vilken roll och vilket ansvar socialtjänsten och socialsekreteraren har i förhållande till andra myndigheter, och att göra gränsen mellan socialtjänstens och Migrationsverkets olika ansvarsområden tydlig.

Individuell vägledning

Genomgående beskriver socialsekreterarna att de också ger varje ungdom individuell vägledning, vilken utformas utifrån vilka kontakter de ser att varje ungdom har eller behöver. Tonvikten i den individuella vägledningen ligger på utbildnings – och arbetsrelaterad vägledning. Konkreta exempel som socialsekreterarna nämner, handlar till exempel om att beskriva och förklara för ungdomarna hur det går till när man söker till en skola eller till en utbildning och hur man söker arbete. Att den individuella vägledningen är särskilt viktig just för ensamkommande ungdomar betonas. Samtidigt kan socialsekreterarna tala om att det nästan är omöjligt för ungdomarna att tillgodogöra sig den. Dels eftersom det svenska samhällssystemet ter sig väldigt komplicerat för ungdomarna, dels för att de befinner sig i en situation där de känslomässigt är upptagna av helt andra saker. ”Kommer jag att få stanna”? ”Kommer jag att träffa min familj igen”? m.m.

Att följa upp utifrån genomförandeplan

Ovan har jag visat hur socialsekreterarna talar om att de informerar, vägleder och utreder ensamkommande ungdomar. Alla utredningar som resulterar i en insats ska följas upp av socialtjänsten genom möten som kallas uppföljningar. Vid dessa uppföljningar tycks den s. k genomförandeplanen få stort utrymme. Den framhålls som något av ett nyckeldokument i det fortsatta arbetet med ungdomarna. Likheter i hur socialsekreterarna talar om genomförandeplanen är stora. Kärnan i beskrivningarna är att planen ska vara utförlig och detaljerad. En socialsekreterare säger: ”Vi använder genomförandeplanen väldigt mycket. Vårt arbete med ungdomen ska vara konkret. Vad behöver du lära dig, tvätta diska städa laga mat? Betala räkningar. Vet du hur man tecknar hyresavtal. Vet du vad det innebär att bo i hyresrätt. Vad tänker du på att du behöver träna på här.” Liksom socialsekreteraren ovan beskriver flera att de går ner på detaljnivå och skriver ner vad ungdomarna behöver lära sig och hur de ska lära sig detta. Därutöver beskrivs planen kunna innehålla uppgifter om till vilken vuxen ungdomen ska vända sig i olika situationer samt vilka kontakter ungdomen förväntas ta på egen hand.

Socialsekreterarna i fokusgrupperna för fram fördelar med att använda sig av ett formulär vid dessa uppföljningar. En fördel handlar sålunda om att själva formuläret blir ett hjälpmedel för att sätta upp och formulera tydliga mål som går att bryta ner i konkreta uppgifter till ungdomen. När formuläret framöver följs upp får såväl socialsekreterare som ungdomen bekräftelse på vad ungdomen faktiskt har uppnått i dessa olika avseenden. ”Det här har du lärt dig. Då kan vi stryka det och gå vidare. ”. En hake med att utgå från ett särskilt dokument i den här typen av samtal kan emellertid vara att det blir produkten - inte själva mötet och samtalet - som hamnar i centrum. Detta är något som vissa socialsekreterare kommer in på. Visserligen ifrågasätter ingen av dem själva planen men flera understryker att ungdomarna

verkligen måste känna sig involverade i den. Det ska med andra ord inte handla om att socialsekreteraren upprättar ett ”schysst dokument”, som någon säger, utan ungdomarnas delaktighet ska genomsyra planen.

Hittills har mycket av det som presenterats handlat om att socialsekreterarna ”gör” någonting med ensamkommande ungdomar. Men vid sidan av den administrativa och den rutinartade verksamheten fortgår en annan arbetsverklighet för socialsekreterarna, nämligen den som handlar mötets övriga beståndsdelar.

Att referera till kultur

I fokusgrupperna framgår att många av socialsekreterarna har sökt sig till ett arbete där de möter människor från olika delar av världen. Vissa har även specialutbildning inom området migration. Det engagemang som socialsekreterarna här talar om kan formuleras i termer av att ha ett intresse av att ”arbeta med olika kulturer”. Kultur är som bekant inget enkelt begrepp att handskas med, vilket är något som en del socialsekreterare lyfter fram. De allmänna resonemangen i fokusgrupperna går att tolka som att socialsekreterarna förstår begreppet kultur som vanor, normer och erfarenheter, vilka har sitt ursprung i människors olika levnadsförhållanden. Innehållet i socialsekreterarnas fortsatta utsagor pendlar mellan viljan om att hjälpa ungdomarna att förstå och hantera vad som i en bred bemärkelse skulle kunna kallas för en ”svensk kultur” och att själva göra sig tillgängliga för ungdomarnas kulturerfarenheter.

Utifrån den första infallsvinkeln talar vissa socialsekreterare om att de ser att ungdomarna har svårt att göra sig själva rättvisa i möten och kontakter med institutioner och verksamheter, vilka då även inbegriper kontakter med socialtjänsten. Ungdomarnas egna sätt att hantera dessa möten och situationer överensstämmer till exempel inte alltid med vad som förväntas av dem. Detta, menar en del socialsekreterare, gör att det lätt uppstår olika slags missuppfattningar i dessa möten. För att underlätta för ungdomarna beskriver en del socialsekreterare att de försöker berätta om och lära ut vilka sociala koder som är underförstådda och gångbara i till exempel myndighetskontakter.

Den andra infallsvinkeln - som dock är mindre vanlig - är att socialsekreterarna talar om att de själva försöker ”öppna sig” inför ungdomarnas ”kulturella” erfarenheter och anpassa arbetet efter dem. Man kan inte alltid göra som man brukar, man kan behöva ”tänka utanför boxen”, är ett citat i sammanhanget. I en del utsagor finns även självreflektioner. En socialsekreterare säger: ”Jag märker det, att oftast när det krockar med ungdomar så beror det på att vi inte förstår varandra, hur vi tänker.” En del av detta säger hon nog har med ren språkförbistring att göra men hon tolkar det också som att hon inte alltid förstår själva innebörden i vad ungdomen egentligen förmedlar. Den citerade socialsekreteraren har positiva erfarenheter av att ta hjälp andra vuxna i ungdomarnas omgivning för att överbrygga olika slags kommunikationshinder. Hon nämner specifikt den gode mannen och boendepersonal, som inte sällan också har personliga erfarenheter av invandrarskap. Utifrån deras råd och vägledning har hon ibland omvärderat sina beslut.

Att omväxlande se till individ och grupp

Ett tydligt mönster i alla fokusgruppsintervjuer är att socialsekreterarna skiftar mellan att tala om ensamkommande ungdomar som unika individer och att tala om dem som grupp. I de mer allmänna resonemangen hamnar oftast gruppen i fokus. Man säger sig vilja göra ett ”jämnt arbete” med gruppen enligt principen - lika fall ska behandlas lika. Detta sägs bli accentuerat av att ungdomarna själva ställer frågor och har önskemål om likvärdiga bedömningar. Ungdomarna tycks med andra ord göra socialsekreterarna uppmärksamma på skillnader i hur de hanterar deras frågor. Så kan yrkesrollen uppfattas ha ett grupporienterat anspråk. Men lika vanliga är resonemang om att ungdomarna ska ses som unika individer, inte som en (homogen) grupp. I sådana utsagor betonas betydelsen av att komma fram till individualiserade lösningar på olika slags frågor och problem. Så kan yrkesrollen uppfattas ha individorienterade anspråk.

Att uppfatta och hantera ungdomars förväntningar

I fokusgrupperna finns det visserligen varierande uppfattningar om hur pass tydliga förväntningar ensamkommande ungdomarna har på socialtjänsten, men utsagorna tyder samtidigt på att detta är något som många socialsekreterare reflekterar kring. ”Jag tror man måste jobba jättemycket med förväntningar och förhoppningar”, säger exempelvis en socialsekreterare. Uppfattningar om ungdomarnas förväntningar kopplar vissa socialsekreterare till familjerelaterade frågor, vilka då sätts i relation till att ensamkommande ungdomarna känner ett stort ansvar för sin familj - även fast de samtidigt kan känna sig svikna av den. Ungdomens ansvar för familjen härleds sedan till att vissa ungdomarna utvecklar framförallt ekonomiska förväntningar på socialtjänsten. Vissa socialsekreterare beskriver att ungdomarna slits mellan vad familjen förväntar sig av dem och vilka reella förutsättningar de har att uppfylla sådana förväntningar. Andra socialsekreterarna uttrycker snarare att det är ungdomarnas nuvarande sociala sammanhang som utgör ramen för vilka förväntningar de utvecklar på socialtjänsten. En socialsekreterare säger: ”När dom kommer hit har dom inte förväntningar om att vi ska göra saker och ting åt dom. Det kommer senare när dom får höra vad andra säger och när dom upplever hur det är. Då får dom förväntningar på socialtjänsten och att andra ska göra saker åt dom.” Här syftar den citerade socialsekreteraren på de kamratrelationer som ensamkommande ungdomar upprättar med varandra.

Mot bakgrund av detta belyser fokusgrupperna även hur socialsekreterarna själva hanterar och utveckla olika förhållningssätt beträffande detta. Handlingsalternativen som socialsekreterarna talar om är flera. Att vara uppriktig, tydlig och redan från början berätta för ungdomarna ”vad som är realistiskt”, förs fram som en viktig ingrediens i detta sammanhang. Att förklara för ungdomarna att alla bedömningar och beslut är individuella, är en annan variant. Bara för att ”någon annan fått en sak” betyder det inte att det gäller för alla, säger någon. Det finns också uttalanden om att socialsekreterarna uppmanar ungdomarna att göra en rimlighetsbedömning och bilda

sig en egen uppfattning om relevansen i de råd och upplysningar som socialsekreterarna uppfattar att ungdomarna får ta del av.

Att balansera relation

I grund och botten är alla möten mellan klient och socialsekreterare relationella. Detta betyder att allt som hittills presenterats egentligen kan tolkas utifrån relationella dimensioner. Nästa avsnitt behandlar emellertid hur socialsekreterarna explicit beskriver och erfar sina relationer med ensamkommande barn och ungdomar samt hur de ser på sina möjligheter att utveckla professionella relationer med dem. I förhållande till annat som diskuteras i fokusgrupperna har denna fråga haft en relativt undanskymd plats men då den aktualiseras talar socialsekreterarna om detta utifrån flera aspekter. Ett citat får inleda:

”För mig är det viktigaste att se dom [ungdomarna], se deras brister och det som är bra. Bekräfta dom och vara där. Hur har de utvecklats, visa mitt intresse, visa att vi är där för dem”. Därefter fortsätter hon med att framhålla att hon vill följa ungdomarna i både med – och motgång, ”inte bara när de sköter sig utan när de inte gör det och att visa att här finns vi och vi kommer att hjälpa dig att komma tillbaka in på den rätta vägen. Så jag tror det är jätte viktigt att vi står fast, vi finns här”.

Citatet ovan lyfts fram eftersom det är den utsaga som mest distinkt betonar den relationella betydelsen, när det gäller arbetet med ensamkommande ungdomar. Citatet sticker därmed ut i empirin. I en annan utsaga som sticker ut beskriver en socialsekreteraren sina kontakter med ungdomarna i följande termer: ”Flera av mina säger, ’jag har bara dig.’ Ja, men jag är ju bara din socialsekreterare, ”säger hon att hon svarar. Och fortsätter. ”Jag är ju längst ut tycker jag, i det här nätet. Det finns ju personal på boendet som är där varje dag och det finns personer i skolan ... Det måste finnas flera” Men nej. Du är den som är viktigast”.

Det som utmärker ovanstående utsagor är att socialsekreterarna ser sig spela en viktig roll i ”sina” ungdomars liv. Det senare uttalandet leder till en diskussion i gruppen om vilken betydelse ungdomarna egentligen tillskriver relationen med sin socialsekreterare. Andra som medverkar vid intervjun känner inte igen sig i beskrivningen. Deras erfarenheter är inte att ungdomarna efterfrågar den sorts relation som beskrivs ovan. Även om det ofta händer att ungdomarna söker upp socialsekreteraren i angelägna vardagsfrågor, är det flera som tror att ungdomarna inte riktigt litar på socialtjänsten eller tycker att kontakten är så bra, ”för man träffar dem inte så ofta”. När frågan kommer upp i andra fokusgrupper återfinns liknande tankegångar.

Den här typen av resonemang knyter an till att många socialsekreterare säger att de inte hinner träffa alla ensamkommande ungdomar i den utsträckning som de skulle vilja. Resonemangen pekar på att de har svårt att erbjuda den relation som egentligen de själva (och kanske ungdomarna) skulle önska. Ett citat som sätter fingret på just detta lyder: ”Jag tänker att jag skulle vilja ge mycket mer men att man inte har den tiden. Jag skulle jättegärna vilja träffa varje ungdom en gång i månaden och bara snacka och kolla. Men det är ju helt omöjligt att det skulle kunna gå.” Mot bakgrund

av detta är det flera socialsekreterare som uttrycker att det finns en risk med att göra sig "alltför" betydelsefull för ungdomarna. En socialsekreterare berättar exempelvis om en relation med en pojke som hade psykiska problem och hade svårt att lita på någon. Vid ett tillfälle blev han akut inlagd på sjukhus och socialsekreteraren åkte för att hälsa på. "Från den dagen", säger hon, "så blev det plötsligt bara jag." Enligt socialsekreteraren var den utvecklingen inte bra för pojken så "nu försöker vi hitta andra vägar att ge honom en annan trygghet, och engagera andra personer runt omkring honom." Argumentationen runt citatet går ut på att socialsekreteraren inte vill att pojken ska bli beroende av henne eftersom hon inte anser sig kunna ge honom den trygghet han behöver.

Något som också diskuteras i fokusgrupperna är förhållandet mellan att stödja och samtidigt vara en myndighetsperson, och vad denna dualism innebär för relationen. På forskarnas direkta frågor svarar de allra flesta av socialsekreterarna att de i första hand betraktar sig som myndighetspersoner. En socialsekreterare berättar att hon har lärt känna och kommit en del av de ungdomar hon arbetar med nära. Men samtidigt säger hon, är hon "en myndighetsperson som fattar beslut och ibland kanske jag fattar beslut som inte alltid är positiva för dem här barnen, och då behöver man ju ha en balansgång i det". Detta är ett annat exempel som kan tolkas som att vissa socialsekreterare inte vill göra ungdomarna alltför beroende av dem.

Socialsekreterarna skildrar sålunda att relationer med ensamkommande ungdomar påverkas av ett antal olika omständigheter. Arbetsbelastning, tidsbrist och yrkesrollens tonvikt på myndighetsorientering är några av dessa. Ytterligare en omständighet som har betydelse för relationen med ungdomarna förknippas med hur socialsekreterarna uppfattar den kompetens som andra vuxna runt ungdomen har och vilket förtroende ungdomarna verkar ha för dem. Om socialsekreterarna uppmärksammar vad de tolkar som brister i dessa avseenden talar de om att detta genererar en närmare kontakt med ungdomen. Socialsekreterarna kan också tala om att relationen med ungdomarna omdefinieras om det inträffar något som påverkar ungdomen starkt, till exempel om ungdomen blir sjuk eller börjar hamna snett.

Generellt uttrycker socialsekreterarna att det är de vuxna personer som träffar ungdomarna i deras vardagsmiljö som har bäst möjligheter att utveckla en känslomässig relation med dem, och i en vidare bemärkelse ge dem socialt stöd. Dessa personer kan vara den gode mannen, den särskilt förordnade vårdnadshavaren och inte minst de vuxna som finns där ungdomarna bor. De sistnämnda framställs ofta som nyckelpersoner: Ett citat lyder: "På våra boenden är det suveränt. Dom har ju verkligen en person som finns där i princip jämt." Detta uttalande kan även kopplas till ett samtal där några socialsekreterare berättar om att de har utvecklat ett arbetssätt där "det ligger mycket ansvar på "insatserna". De syftar då på boendepersonalen. "Det är inte så att dom ringer upp: Nu har det här hänt och hur ska vi lösa det?" I förväntningarna på boendepersonalen ligger bland annat att hantera vardagliga frågor och eventuella konflikter som kan uppstå i boendemiljön.

I och med detta övergår nu texten till att behandla hur socialsekreterarna beskriver och uppfattar sin yrkesroll i förhållande till kollegor på arbetsplatsen och till andra samhällsaktörer som har kontakter med ensamkommande barn och ungdomar.

Att samordna och intervensera

Ett tema som återkommer i fokusgruppsintervjuerna är att socialsekreterarna behöver skapa sig en överblick över ensamkommande ungdomars nuvarande liv, för att kunna sköta sitt arbete. Detta fordrar att de samarbetar med andra vuxna som - i sin profession eller genom ett uppdrag – finns runt varje ungdom. De samarbetspartner som socialsekreterarna generellt hänvisar till är den gode mannen, den särskilt förordnade vårdnadshavaren, skolpersonal, boendepersonal, familjehem samt överförmyndare. Alla dessa personer är dock inte inbegripna i varje enskilt fall. Vilka specifika samarbetspartner som socialsekreterarna därmed har i det enskilda fallet beror exempelvis på i vilken fas av ankomstprocessen ungdomen befinner sig i och var den bor. Introducerat på detta sätt kan det verka som att ensamkommande ungdomar har ett stort vuxennätverk omkring sig. Det är en sanning med viss modifikation. Visserligen har varje ungdom relationer med vuxna, vilka har olika slags funktioner i deras liv. Vår tidigare rapport (Backlund m. fl 2012) visade dock att dessa relationer tenderar att brista i kontinuitet och att det finns oklarheter i ansvar de vuxna emellan. Detta är något som också behandlas i fokusgrupperna. Möjligen är detta en förklaring till att många av socialsekreterarna i fokusgrupperna talar om att deras yrkesroll i stor utsträckning går ut på att ha en samordnande funktion i relation till dessa parter. Materialet illustrerar att socialsekreterarna ägnar mycket arbetstid åt ett sådant samarbete.

Den samordnarfunktion som socialsekreterarna talar om orienterar sig kring flera spår. Ett handlar om att de i sina kontakter med dessa samarbetspartner ser sig som en initierad *informatör* i förhållande till frågor om ungdomen som ligger på socialtjänsten/socialsekreterarens bord att hantera. Det centrala elementet i beskrivningarna går ut på att socialsekreterarna informerar dem om vilka bedömningar och ställningstaganden som ligger till grund för socialtjänstens handläggning och beslut i det enskilda fallet. (Hur man hanterar sekretessfrågor framgår inte av materialet).

Ett annat spår i samordnarfunktionen går ut på att socialsekreterarna försöker *stimulera* sina samarbetspartner *till initiativ* som ligger utanför socialtjänstens/socialsekreterarens handlingsmöjligheter och beslutsramar, även då på individnivå. Detta beskrivs då som att man försöker motivera och påverka de andra parterna att agera på ett sätt som socialsekreteraren anser skulle vara gynnsamt för den unge, men där socialsekreteraren/ socialtjänsten inte har något eget mandat att luta sig emot. Det kan till exempel handla om att en socialsekreterare talar om att hon gett skolan rådet att utreda varför en ungdom egentligen har inlärningssvårigheter eller att en annan försökt övertyga skolan om att någon ungdom behöver gå om en klass för att komma ikapp med skolresultaten. Den här typen av initiativ kan uttryckas som en vilja om att ”sprida ansvaret” för de ensamkommande ungdomarna men också som att ”fixa så att andra gör sitt jobb.”

Ytterligare ett spår i samordnarfunktionen är att socialsekreterarna framställer sig som en *kommunikativ förbindelselänk* i förhållandet mellan de berörda samarbetsparterna. Att det kan finnas många olika tankesätt om hur man ska arbeta med ungdomarna, men kanske framförallt hur man ska hantera olika slags problem som inte sällan visar sig , betonas av flera. Mot den bakgrunden kan vissa socialsekreterare beskriva hur de

ikläder sig uppgiften att identifiera och jämnar ut olika meningsskiljaktigheter som kan finnas mellan de vuxna om hur man bör hantera komplicerade frågor i den unges livssituation.

Materialet visar sålunda att socialsekreterarna – i flera olika avseenden - intar en samordnande funktion i förhållande till andra vuxna i ungdomarnas omgivning. Men om socialsekreterarna uppmärksammar att det finns allvarliga relationsproblem mellan vuxna och ungdomar kan de också berätta om att *intervenerar* på den andres arena. Detta beskrivs på två sätt; antingen genom samtal (i mindre akuta fall), eller genom att vidta direkta åtgärder (i akuta fall). Följande situation är ett tydligt men kanske inte helt representativt exempel på direktintervention: På ett ganska nystartat gruppboende, berättar en socialsekreterare, blev det efter ett tag bråk och kaos. Socialsekreteraren förklarar det som att personalgruppen tappade kontrollen över ungdomarna, mycket beroende på vad hon i grunden tolkar som ett ledningsproblem. Den snabbt accelererade situationen innebar att hon kände sig tvungen att ingripa direkt i verksamheten. Under en period åkte hon själv till boendet varje morgon för att få ungdomarna ”upp ur sängen.” Samtidigt, säger hon, fungerade hon som en slags handledare för boendepersonalen - fast det inte formellt ingick i hennes arbetsuppgifter.

Om socialsekreteraren uppfattar att det finns brister i samarbetsparternas relationer med ungdomarna men ändå värderar dem som värdefulla, finns beskrivningar om att socialsekreterarna arbetar för att relationen/kontakten ska förbättras. Om socialsekreterarna i stället bedömer att svårigheterna har blivit för stora kan de arbeta för att kontakten avslutas.

Att mobilisera ideella krafter

En vanlig uppfattning i fokusgrupperna är att mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar i Sverige inte bara är en angelägenhet för det officiella samhället, utan lika mycket bör handla om möten mellan ensamkommande barn och ungdomar och det civila samhället. Beträffande detta är betoningen i fokusgrupperna ofta knuten till att ungdomarna behöver ha - vad som kallas - ett svenskt nätverk i form av vuxna svenska människor. Röda korset, svenska kyrkan och IOGT – NTO är institutioner som socialsekreterarna säger att de kan kontakta i att vara ett stöd för ensamkommande ungdomar. Vissa socialsekreterare berättar att de själva blivit uppringda av privatpersoner som vill ”göra en insats”. Ytterligare ett sätt att mobilisera ideella personer runt ensamkommande ungdomar är att socialtjänsten tillsätter en kontrakterad kontaktperson till ungdomarna, vars uppdrag inom socialtjänstens ramar efter en period förväntas kunna övergå till att bli en privat relation.

Att medverka vid avtal

Socialtjänsten upprättar mot bakgrund av sitt övergripande ansvar för ensamkommande barn och ungdomar avtal med olika intressenter/aktörer inom detta område. Det är framförallt två avtalsformer som socialsekreterarna talar om att de är

berörda av. Dels de avtal som ligger till grund för vilka entreprenörer som kommunen anlitas för de vårdplatser som kommunen köper. Dels de avtal som upprättas mellan kommunen och Migrationsverket om hur många barn/ungdomar som kommunen ska ta emot. Hur den här sortens avtal utformas har relevans för socialsekreterarnas arbete. Dessa avtal påverkar deras arbetsvillkor och några - inte alla - berättar om att de varit involverade under sådana förberedelser. Vad som fortsättningsvis kommer fram är att dessa ändå tycker sig ha haft ganska lite inflytande i vad som senare beslutats.

Att föra målgruppens talan

Många socialsekreterare i fokusgruppsintervjuerna talar om att de utför ett kommunikationsarbete för att rikta sökarljuset mot de ensamkommande ungdomarna på den egna arbetsplatsen. De säger att de på olika vis försöker synliggöra och få prioritet för dem de kan kalla "våra" ungdomar. En bild som förmedlas är att man som socialsekreterare behöver kämpa för att få uppmärksamhet för dessa frågor och hos vissa kan man ana en frustration över att "gruppen inte är prioriterad". Socialsekreterarna pekar särskilt ut tre områden där de försöker föra ungdomsgruppens talan internt på arbetsplatsen. Det första området handlar om att boendeinsatser behöver utvecklas, det andra om att ungdomarnas ankomst behöver förberedas på ett bättre sätt, det tredje handlar om att akuta omplaceringar behöver undvikas. Även om man som socialsekreterare upplever sig inkluderad på arbetsplatsen, deltar i möten och handledning med kollegor som arbetar med andra barn och ungdomsfrågor kan man känna sig ensam. En del socialsekreterare berättar om att kollegor som inte arbetar med målgruppen kan visa ett ointresse för de frågor de själva arbetar med. "Det är väldigt sällan man hör någon som är nyfiken på vårt jobb och vill lära sig och veta mer", låter ett citat.

Ett genomgående drag i fokusgruppsintervjuerna är att socialsekreterarna talar om att det finns ett behov av ökade kunskaper inom området ensamkommande ungdomar på den egna arbetsplatsen. Att det många gånger faller på deras lott att sätta sig in i den forskning och kunskapsutveckling som de ser växa fram inom området, är också vanliga uppfattningar. De blir därigenom såväl bärare som förmedlare av kunskap till kollegor, chefer och politiker. Det kan uppfattas som en betungande uppgift. En del socialsekreterare tycker att de har (alltför) mycket ansvar i förhållande till sina egentliga befogenheter. "Vi hänvisar uppåt, i ansvaret, samtidigt så sitter vi med väldigt stor makt, säger någon. Det är läskigt när man börjar tänka efter", instämmer en annan.

Resultat och diskussion

Målet med studien har varit att socialsekreterarna skulle få möjlighet att formulera sig om vad arbetet innebär för dem. I detta kapitel har vi tagit del av hur deras yrkesroll träder fram ur materialet. Först har kapitlet behandlat hur socialsekreterarna talat om sin praktik och sina relationer med ensamkommande ungdomar. Därefter riktades intresset mot det arbete som ligger utanför själva klientarbetet men som även det förknippas med yrkesrollen. Att kapitlet disponerats på detta sätt har inte varit givet.

Det skulle lika gärna kunnat ha presenterats i omvänd ordning, inte minst mot bakgrund av att det individuella klientarbetet bara utgör *en* dimension av yrkesrollen.

Pionjär och expert på en och samma gång

Socialsekreteraren i dennas studie har sin organisatoriska tillhörighet antingen i en arbetsgrupp som arbetar med socialt ungdomsarbete eller vid en specialenhet som riktar sig just mot ensamkommande barn och ungdomar. I båda fallen är ett kännetecken för socialsekreterarens yrkesroll att den i viss mån är urskild från socialtjänstens övriga barnavårdsarbete. Kapitel illustrerar att socialsekreteraren bär upp en tudelad yrkesroll, i vilken hon är *pionjär* och *expert* på en och samma gång. Även om möten med människor som har migrationserfarenhet ingår i vardagens praktik, och trots att den lagändring som trädde i kraft 2006 (SFS 1994:137), vilken innebär att socialtjänsten har huvudansvaret för ensamkommande barn och ungdomar redan under deras asyltid, snart har ett decennium på nacken, är det tydligt hur socialsekreteraren skildrar ett pionjärbete kring målgruppen. Hur kan detta förstås? Med stor sannolikhet har det att göra med att socialtjänsten succesivt börjat bygga upp speciella arbetsformer för att möta ensamkommande barn och ungdomar och deras behov. Det kan också bero på att personalomsättningen bland socialsekreterare i flera av de kommuner som ingår i undersökningen är hög. Att vissa kommuner har en kortare erfarenhet av att arbeta med migrationsrelaterade frågor skulle kunna vara ytterligare ett skäl till varför denna aspekt av yrkesrollen betonas. Vidare visar kapitlet att yrkesrollens pionjära inslag smälter samman med att socialsekreteraren ges och antar rollen som *expert* på ensamkommande barn och ungdomar. Hon blir därigenom en pådrivande kraft i att föra arbetet med dem framåt. I en förlängning innebär det att socialsekreteraren blir såväl bärare som förmedlare av kunskapen om ensamkommande barn och ungdomar på arbetsplatsen i stort. (Detta kommer att utvecklas i påföljande kapitel).

Något som binder samman pionjär – och expertrollen är dess självständiga inslag. I avhandlingen *Socionomkarriärer* visar Kullberg (2011) att handlingsutrymme och autonomi är viktiga delar i det professionella projektet att vara socionom. Förutom att de utgör drivkraft i karriären upplever socionomer dem som viktiga aspekter av själva yrkesrollen. Innehållet i detta kapitel kan till viss del tolkas på ett liknande sätt, men vad det framförallt visar är att socialsekreteraren som arbetar med ensamkommande barn och ungdomar uppfattar en dubbelhet i detta. Myntets baksida är att socialsekreteraren förblir ensam om sin yrkeskompetens. Detta gäller för studiens båda organisationsvarianter. Socialsekreterarens yrkesroll framstår sammantaget som exklusiv men också avskild. Om man följer resonemanget kan man fråga sig vad det innebär för de barn och ungdomar som socialsekreteraren arbetar med. En rimlig gissning är att socialsekreterarens position på arbetsplatsen ger återverkningar för arbetet, och att även de särmarkeras.

En spindel i nätet

Ytterligare ett framträdande tema i kapitlet är att socialsekreterarens yrkesroll utformas mot bakgrund av socialtjänstens *övergripande* ansvar över ensamkommande barn och ungdomars nuvarande liv. Enligt den logiken fungerar socialsekreteraren som samordnare av frågor som rör den enskildes klientens fall. Denna samordnarroll

utövas i relation till andra aktörer som i sitt yrke eller genom ett uppdrag ansvarar för specifika aspekter av den unges livssituation. De gode männen har en specialfunktion eftersom de ska gå in i föräldrarnas ställe så länge barnen och ungdomarna väntar på besked om uppehållstillstånd. Andra samarbetsaktörer som nämns är skolpersonal och boendepersonal. I detta hänseende betecknas socialsekreterarens yrkesroll av att hon förhandlar och utför ett gränsarbete i förhållande till dessa samarbetsparter. Här kan man dra en parallell till tidigare forskning som visat att just socionomer inte sällan hamnar i förhandlingssituationer med andra yrkesutövare, vilka ibland har en annan akademisk examen och ibland saknar akademisk utbildning i psykosociala frågor (Liljegren 2008; Sallnäs, 2000, 2005). Dessa studier pekar även på att vissa former av socialt arbete kommit att utmanas av lekmän som har uppdrag inom den sociala barnvården. Det senare, kan i den här studien, till exempel ses i ljuset av socialsekreterarens samarbete med de gode männen. Att rollen som samordnare så tydligt betonas i kapitlet kan tolkas på flera sätt. Till stor del har det säkert att göra med att de vuxna som är inbegripna i ungdomarnas liv faktiskt behöver ha dialoger och samarbeta med varandra. Ett annat sätt att förstå denna betoning kan handla om att det krävs både tid och en hög emotionell närvaro hos mottagaren - läs socialsekreteraren - för att göra sig tillgänglig och orka ta in starka individuella flyktingöden. Det som i övrigt kommer fram i kapitlet – om vilka ramar och resurser som omger det direkta klientarbetet – bidrar till förståelsen av att samordnarrollen får stort utrymme i empirin.

Intention och relation

Studiens empiriska helhetsmaterial visar på flera spänningar i socialsekreterarens syn på likhet/olikhet i arbetet med ensamkommande barn och ungdomar, vilka behandlas i olika delar av rapporten. Detta kapitel visar tecken på att det kan utvecklas en enklare praxis i hanteringen av deras fall.

När socialsekreteraren explicit talar om det direkta klientarbetet ligger en tyngdpunkt på olikheter inom målgruppen och på nödvändigheten av att hitta individualiserade lösningar på den enskilda ungdomens möjliga problem. Samtidigt tyder resonemangen i fokusgrupperna på att socialsekreteraren vill ”göra lika” med ensamkommande barn och ungdomar och att de även anpassar det individuella stödet till föreställningar och uppfattningar om gruppen som sådan. En förklaring till detta (som även varit uppe under intervjuerna) är att framförallt ensamkommande ungdomar ofta har sociala relationer med varandra. Det leder till att de efterfrågar rättvisa och konsekvens i socialsekreterarens/socialtjänstens arbete med dem. Framställningar om dem som ”en grupp” kan även påverkas av att socialsekreteraren själv inte frigjort sig från den kategorisering som ju finns inbyggd på den egna arbetsplatsen.

Vidare åskådliggör kapitlet hur socialsekreteraren balanserar sina individuella relationer med sina klienter gentemot hänsyn som har med arbetets förutsättningar och former att göra. Vad som också synliggörs i kapitlet är att socialsekreteraren strävar efter att särskilt ungdomar ska göras oberoende av socialtjänsten och bli självständig i samhället. I detta ingår det i yrkesrollen att informera och vägleda varje ungdom. Och inte minst, planera inför dennes framtid.

Socialekreterarens relationer med ensamkommande ungdomar ges i kapitlet två huvudsakliga innebörder. Den ena innebörden träder fram som myndighetsorienterad. Den andra som pedagogiskt orienterad. Låt mig börja med att diskutera det myndighetsorienterade relationsperspektivet. Socialekreterarens yrkesroll innefattar per definition en dubbelfunktion. Stöd och kontroll är ett begreppspar om brukar användas. Makt och hjälp är ett annat. Spänningen mellan dessa betydelser har funnits sedan professionens uppkomst under den första delen av 1900-talet (Bergman 2003). I koncentrerad form handlar det ena om att stötta, vägleda och biträda sina klienter och det andra om att vara en representant för en offentlig maktapparat med dess värdegrund, normer, lagar och regler (Skau 2007). I detta kapitel framträder visserligen en spännvidd i hur tonvikten mellan stöd/ kontroll makt/hjälps förmedlas men det är det myndighetsorienterade relationsperspektivet som företrädesvis träder fram. Att socialekreteraren i första hand ser sig som en myndighetsperson är tydligt, men knappast oväntat. Av analysen framgår emellertid att denna orientering inte bara består av en renodlad myndighetsutövning där socialekreteraren till exempel utreder, fattar beslut om insatser och om pengar. Den kommer även till uttryck i den administrativa praktiken, med dess formaliserade särdrag, som tycks omgärda relationen.

Om vi övergår till det pedagogiskt orienterade relationsperspektivet knyter vissa resonemang i fokusgrupperna an till att socialekreteraren intar ett förhållningssätt som innebär att hon försöker göra sig öppen för ungdomarnas specifika erfarenheter och kunskaper. En sådan strävan kan utan tvekan tolkas utifrån pedagogiska förtecken. Tyngdpunkten i socialekreterarens utsagor ligger emellertid på att lära ut och förmedla normgivande kunskaper. Den pedagogiskt orienterade relationen förefaller därigenom få ett undervisande drag, där socialekreterarens förhållningssätt framställs bygga på intentionen om att ge ungdomen kunskaper och förutsättningar att tillgodogöra sig det omgivande samhällets normer och värderingar. Sett till helheten illustrerar kapitlet därmed att både den myndighetsorienterade och den pedagogiskt orienterade relationen har normerande drag.

Visst kan man diskutera dessa normgivande aspekter och avväganden mellan stöd/kontroll- makt/hjälps i socialt arbetet, men samtidigt är det nog något som vi får acceptera (Payne 2009). Låt mig därför återvända till det pedagogiska relationsperspektivet, som bland annat visar sig i ett fokus på att ensamkommande ungdomarna ska *integreras* i samhället, vilket har sin direkta motsvarighet i diskurser om flyktingmottagande generellt. Om integration har det skrivits mycket. Ett kunskapsfält som knyter an till begreppet integration är socialpedagogiken. Den är ett uttryck för en önskan om att inkludera och integrera människor i gemenskaper (Eriksson & Vinman 2010). Utgångspunkten i socialpedagogiken är att människor med låg makt och status i samhället behöver stöd. Integration blir därmed en process som kan ses som samhällets svar på olika typer av marginaliserings- och uteslutningsprocesser (Madsen 2006.) Eriksson i Eriksson och m. fl. (2010) har utformat en övergripande förklaringsmodell för hur socialpedagogikens grundvalar kan förstås. Den visar i tre modeller hur professionella gör socialpedagogiska ansatser i arbete med grupper och individer som är marginaliserade i samhället. Dessa tre ska dock inte ses som statiska, poängterar Eriksson (a. a) utan som existerande sida vid sida.

	Anpassning	Mobilisering	Demokrati
<i>Verktyg</i>	Relation	Action	Dialog
<i>Metod</i>	Behandlingsmetod riktad mot individen	Strukturell metod riktad mot samhället	Riktat mot gruppen
<i>Attityder</i>	Individuell	Kollektiv förändring	Praktisk kunskap
<i>Begrepp</i>	Gemenskap	Frigörelse, empowermewnt	Bygga medborgarskap

Anpassningsmodellen: Målet är att individen ska anpassa sig till samhället. Grundantagandet är att anpassningen sker i relation till det goda samhället. Människan ska bli delaktig i samhället. Modellen bygger på goda relationer mellan professionell och individen. Ett underliggande antagande är att individen ska läkas.

Mobiliseringsmodellen: Målet är frigörelse för klienten. Denna modell är en radikalare uttolkning av socialpedagogiken. Den professionella vill att klienten ska reflektera över sin egen situation och bli medveten om hur den omgivande samhällsstrukturen kan påverka vardagslivet. Till skillnad anpassningsmodellen stävar den efter en samhällsförändring eftersom den sociala samhällsstrukturen tros vara orsaken till individens problem.

Den demokratiska modellen: Den baseras på ett humanistiskt/demokratiskt tänkande. Även denna modell har en radikal touch men i mindre grad än mobiliseringsmodellen. En god dialog mellan professionell och individ är centralt i modellen. Tanken är att om individen är involverad i goda dialoger förändras samtidigt individens förståelse.

Reflekterat mot Erikssons modell kan man tolka kapitlet som att socialsekreterarens pedagogiska relationsorientering rör sig någonstans i skärningspunkten mellan anpassningsmodellen och den demokratiska modellen. I det avseendet iscensätter socialsekreteraren ett ganska traditionellt integrationsarbete. En fråga man kan ställa sig slutet av detta kapitel är om arbetet med ensamkommande barn och ungdomar omformas från ett socialt till ett pedagogiskt projekt. En möjlig fråga för framtiden är kanske i så fall hur socialsekreterarens yrkesroll kan utvecklas till att innehålla delar som även inbegriper mobiliseringsmodellen.

Referenser

Backlund, Eriksson, von Greiff & Åkerlund (2012). *Ensam och flyktingbarn- barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige* Forskningsrapport 2012:1. FoU-Södertörns rapportserie.

Bergman, H (2003) *Att fostra till föräldraskap : barnavårdsmän, genuspolitik och välfärdsstat 1900-1950* . Diss. Stockholm : Univ.,

Eriksson, L. Vinman, T. (red) (2010) *Learning to fly: Social Pedagogy in a Contemporary Society*. Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Avdelningen för studier av vuxenutbildning, folkbildning och högre utbildning. Daidalos förlag.

Giorgi, A. (1997) The theory, practice and evaluation of the phenomenological methods as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260.

Kullberg, K. (2011). *Socionomkarriärer: om vägar genom yrkeslivet i en av välfärdsstatens nya professioner* Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, 2011

Liljegren, A. (2008) *Professionellt gränsarbete – socionomexemplet* . Göteborgs universitet. Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Madsen, B. (2006) *Socialpedagogik : integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur

Payne, M. (2006) *What is professional social work? 2.*, revised ed. Bristol : Policy Press, 2006.

Sallnäs, M. (2000) *Barnavårdens institutioner: framväxt, ideologi och struktur*. Institutionen för socialt arbete.

Sallnäs, M. (2005) Vårdmarknad med svårigheter – om privata aktörer inom institutionsvården för barn och ungdomar. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 12, 2-3, 226-245.

Skau, G.M (2007). *Mellan makt och hjälp :om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Stockholm : Liber, 2007

Lag SFS 1994:137

4. Organisatoriska förutsättningar i arbetet med ensamkommande barn

Åsa Backlund

Inledning

Föregående kapitel i denna rapport har behandlat socialsekreterares föreställningar och erfarenheter när det gäller ensamkommande barns och ungdomars behov, samt kring deras yrkesroll i arbetet med dessa barn och ungdomar. I detta kapitel fokuseras utifrån samma empiriska material, det vill säga fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare, vilken betydelse organisatoriska förutsättningar och sammanhang ges i socialsekreterarnas diskussioner om sitt arbete med ensamkommande barn, och mer specifikt i förhållande till deras möjligheter att kunna tillgodose barnens behov. Viktigt att betona är att det empiriska materialet i denna studie består av hur socialsekreterarna pratar om de organisatoriska förutsättningarna i sitt arbete. Vi har alltså inte studerat den ”faktiska” organisationen i de olika kommuner som socialsekreterarna kommer ifrån.

Hur socialtjänsten som organisation har hanterat den centrala roll som man fått i mottagandet av ensamkommande barn och vilken betydelse organiseringen av arbetet får, är mycket lite belyst i forskningen. Befintliga studier om mottagandet i Sverige tyder på att arbetet med de ensamkommande barnen på olika sätt utmanar socialtjänstens ordinarie rutiner och metoder (Backlund, Eriksson, Greiff & Åkerlund 2012, Eriksson m. fl. 2013, Stretmo & Melander 2013). I den studie av socialtjänstens mottagande i Stockholms län som tidigare publicerats i detta forskningsprojekt (se Backlund m. fl. 2012 samt i inledningen till denna rapport) – som vi här kallar studie 1 – framkom att man i ungefär hälften av kommunerna hade tillsatt särskilda socialsekreterare som ansvarade för arbetet med de ensamkommande barnen. En slutsats i denna studie var att kommunerna tenderade att utveckla standardlösningar för ensamkommande barns boende, utifrån olika föreställningar om barnens behov. Frågan om vilken form av boende – gruppboende eller familjehem – som är bäst för barnen var central. En tydlig förväntan kopplad till de gruppboenden som socialtjänsten anlidade för målgruppen var att dessa inte skulle bedriva behandling, vilket kan förstås utifrån en ambition att fokusera det ”friska och normala” hos barnen. Problem och brister i samverkan mellan de olika aktörer som är involverade i mottagandet var ett tydligt tema i denna studie, framförallt utifrån oklara ansvarsområden och bristande kunskap om olika aktörers arbete och ansvar. Samverkansproblem framkom även i vissa fall inom socialtjänsten, mellan olika enheter med ansvar för barnen. Att olika enheter hade ansvar för barnen kunde i dessa situationer leda till bristande kontinuitet i barnets relation med socialtjänsten, genom att slussas mellan olika enheter och handläggare. Ytterligare en slutsats i denna studie handlade om att mottagningssystemet i sig innebär att barnen utsätts för upprepade uppbrott, separationer och bristande kontinuitet i sin vardagstillvaro. Från de så kallade ankomstkommunerna rapporterades stora problem med att kunna bygga upp en

stabil organisation utifrån det oförutsägbara inflödet av barn och att barnen ”fastnade” i dessa kommuner på grund av att inte tillräckligt många kommuner ville ta emot ensamkommande barn.

I de fokusgruppsintervjuer som ligger till grund för föreliggande studie har en öppen fråga ställts om hur socialsekreterarna själva ser på de organisatoriska förutsättningarna för sitt arbete med ensamkommande barn. Socialsekreterarna har även fört diskussioner om detta i förhållande till andra frågor i gruppintervjuerna. I analysen har följande frågeställningar varit vägledande:

- *Hur beskrivs arbetets organisatoriska förutsättningar och vad de betyder i arbetet med ensamkommande barn och ungdomar?*
- *Hur beskriver socialsekreterarna sin förståelse av motiv till samt upplevelser av för- och nackdelar med olika sätt att organisera arbetet?*
- *Vilka organisatoriska aspekter lyfter socialsekreterarna fram som betydelsefulla i arbetet?*
- *Hur beskriver socialsekreterarna möjligheter och hinder att i förhållande till de organisatoriska förutsättningarna kunna anpassa insatser efter hur de uppfattar barnens/ungdomarnas behov?*
- *Hur beskrivs relationen till andra aktörer i mottagandet och till socialtjänstens övriga organisation?*

Analysen tar utgångspunkt i organisationsteoretiska perspektiv och begrepp. Med organisation avses ofta konkreta aspekter såsom resurser, regler, arbetsfördelning och styrning, men också hur normer och föreställningar samt organisationers relation till sin omgivning präglar verksamheten (Ahrne 1990, Johansson 1992). Ur ett organisationsteoretiskt perspektiv kan socialtjänsten betecknas som en ”människobehandlande organisation” (Human Service Organisation, Hasenfeld 1983), d.v.s. organisationens ”råmaterial” är människor. Kännetecknande för sådana organisationer är bland annat att de ofta har oklara och motstridiga mål, att det inte finns några säkra metoder i arbetet och att det är svårt att ”matcha” klienters behov med rätt service (a.a.). Socialsekreterare kan förstås som s.k. ”gräsrotsbyråkrater” (street-level bureaucrats), de tjänstemän som i en byråkratisk organisation har kontakt med klienter och som ska omsätta organisationens regler i konkret handling. En central uppgift är att kategorisera klientens behov och relatera detta till organisationens insatsutbud. I denna uppgift har tjänstemannen – i detta fall socialsekreteraren - ett relativt stort handlingsutrymme, som dock kan variera utifrån olika organisatoriska förutsättningar (Johansson 1992). Inom nyinstitutionell organisationsteori betonas bl.a. organisationers beroende av legitimitet från omgivningen, där människobehandlande organisationer i hög grad anses få legitimitet genom att anpassa sig till omgivande förväntningar om organisationens verksamhet (Johansson 2002, Meyer & Rowan 1992). Ett centralt begrepp i det sammanhanget är organisatoriska fält, som kan avse en grupp av organisationer som utgår från liknande lagar, regler, normer och föreställningar, och/eller organisationer som anser att de sysslar med liknande saker – som en slags organisatorisk identitet eller tillhörighet (Johansson 2002). Organisationer inom samma organisatoriska fält tenderar enligt nyinstitutionell teori

att bli likriktade i sin organisering, vilket kan härledas till mer eller mindre tvingande krav (såsom lagstiftning), professionella intressen eller till ren ”härming” mellan organisationer. Utifrån detta perspektiv kan den reform som 2006 ökade kommunernas ansvar i mottagandet av ensamkommande barn, förstås som en förflyttning av verksamheten från ett organisatoriskt fält som handlar om flyktingmottagande, till ett annat som handlar om social barnavård.

Perspektiven och begreppen ovan har legat till grund för den teoretiska analysen i detta avsnitt. I det följande presenteras resultatet utifrån nedanstående teman. Kapitlet avslutas med en sammanfattande analys med reflektioner.

- *Specialisering – integrering*
- *Jämförelser med annan social barnavård*
- *Handlingsutrymme – hinder och möjligheter*
- *Relation till andra aktörer i mottagandet*
- *Kunskapsmässiga resurser och ledning*

Specialisering - integrering

Ett tema i intervjuerna handlar om hur pass integrerat arbetet med ensamkommande barn är i relation till övrig social barnavårdsverksamhet. Deltagarna fick i intervjuerna frågan om de arbetar bara med ensamkommande barn eller också har andra uppgifter. Det går inte att utifrån intervjuerna få en komplett bild över samtliga kommuner i regionerna. Av det som framkommer i intervjuerna så framstår det dock som ett mönster att det som regel är särskilda socialsekreterare, ibland särskilda arbetsgrupper eller enheter, som sköter det mesta av socialtjänstens arbete kring ensamkommande barn. Enstaka socialsekreterare uppger att de i viss mån också arbetar med andra typer av ärenden.

I kommuner där det är flera som arbetar med ensamkommande barn framstår detta som en viktig och relativt särskild grupp, medan de som arbetar ensamma i sin kommun med målgruppen ibland ger uttryck för att de saknar någonstans att vända sig till med specifika frågor som de möter i arbetet med denna målgrupp och att det också kan vara svårt att få gehör från ledningen för sådana frågor. Oavsett organisering finns beskrivningar av att personalen kan uppleva sig relativt isolerade i förhållande till övrig verksamhet i den sociala barnavården. I vissa fall uttrycks en önskan om att arbetet ska anknyta mer till andra enheter. Den (specialiserade) personalen blir t ex, enligt en socialsekreterare, *en liten ö, som nästan behöver slåss med övriga enheter för att få gehör för de här ungdomarna*. En annan beskriver:

Ofta tycker jag det finns en tendens att vi ska vara egen lite byrå. Och ha allt med de här ungdomarna. Ekonomi. Varför kan inte ni utreda särskild förordnad vårdnadshavare. Familjehem. Vi ska sköta allt kring ungdomarna, vilket man inte gör på andra enheter.

Den bild som framträder är att det sker en specialisering av arbetet utifrån den målgrupp som kategoriseras som ensamkommande barn. Den specialiserade personalen får dock (som framgår av föregående kapitel) en slags generalistroll på det

sättet att de ansvarar för alla socialtjänstens insatser kring denna grupp, vilket precis som sägs i citatet ovan är en motsatt trend i förhållande till socialtjänstens arbete som helhet (Bergmark & Lundström 2005; Grell m. fl. 2014). I de s.k. ankomstkommunerna som har ansvar för ett större antal barn då barnen är nyanlända och därmed har fler personal anställda för att arbeta med ensamkommande barn och ungdomar, beskrivs emellertid specialiseringen mer långtgående på det sättet att man delar upp arbetet utifrån olika funktionsområden eller undergrupper:

Nu har vi börjat utarbeta spetskompetenser, som vi också har delat upp vilket är en lättnad för oss, vi är sex handläggare och jag kan känna att ja, men då släpper jag familjeåterföreningen. Det får någon annan pyssla med, och sen återföra till gruppen. Vi kommer också att bli en mottagningsgrupp och en grupp som jobbar lite mer långsiktigt med PUT [permanent uppehållstillstånd]-ungdomar.

Utvecklingen av en särskild del av den sociala barnavårdens organisation som mer eller mindre enbart arbetar med ensamkommande barn, kopplas i intervjuerna till uppfattningen att synen på dessa barns behov har förändrats; från att barnen ska ”behandlas som alla andra” (inom socialtjänsten) till att gruppen skiljer sig i karaktär och behov i förhållande till andra barn och ungdomar inom den sociala barnavården. Från några socialsekreterare förmedlas som nämnts ovan erfarenheten att ensamkommande barn har lågprioriterats i en organisering där verksamheten varit integrerad med övrigt barnavårdsarbete. I vissa fall uttrycks en upplevd osäkerhet och ett ointresse i organisationen för arbetet med de ensamkommande barnen:

Från början hos oss förklarade min kollega att ungdomsärendena åt upp all tid. Ensamkommande vart lite på sidan av. Och andra kommuner .... Samma sak.

Det känns som det finns en rädsla att röra vid de ensamkommande i de andra enheterna. Jag vet inte hur man jobbar med dom.

Mot denna bakgrund kan den specialisering av arbetet som förefaller ske, förstås som ett sätt för organisationen att svara upp mot en osäkerhet i arbetet med ensamkommande barn och att utveckla anpassade metoder och insatser. Specialiseringen tycks innebära att verksamheten med ensamkommande barn i vissa fall isoleras i förhållande till övrig social barnavård. Att socialsekreterare uppfattar sitt arbete med ensamkommande barn som en ”isolerad ö” i socialtjänstens verksamhet har även framkommit i en utvärderingsstudie av mottagandet av ensamkommande barn i Umeå (Eriksson m. fl. 2013) och utvecklingen tycks således inte vara en regional trend. Specialiseringen görs med utgångspunkt i kategoriseringen av barnet som ensamkommande. En fråga som ställs i intervjuerna är hur länge man ska räknas som ensamkommande – och därmed tillhöra den specifika delen av organisationen.

Jämförelser med annan social barnavård

Av tidigare kapitel i denna rapport framgår att en föreställning som framträder i intervjuerna är att socialsekreterarna jämför de ensamkommande barnen med andra placerade barn och att de ensamkommande generellt sett inte anses ha samma slags sociala problem och behov av förändringsarbete som andra placerade barn och ungdomar. Även när det gäller arbetets organisatoriska förutsättningar jämför

socialsekreterarna verksamheten för ensamkommande barn och ungdomar med sina uppfattningar om och erfarenheter av övrig social barnavård. Det handlar t.ex. om hur de uppfattar policy, normer och rutiner i arbetet med de ensamkommande barnen, men också om tillgång till resurser av olika slag.

En uppfattning som framförs är att socialsekreterarna förväntas bedriva arbetet med ensamkommande ungdomar med mindre resurser och på ett annat sätt, än när det gäller arbete med andra placerade barn och ungdomar:

Vi har ju verkligen blivit ombedda att jobba på ett annat sätt än med andra ungdomar, och det är ju något som vi brottas med och jobbar med.

Ett exempel som ges är hur man stödjer barnet i samband med en familjeåterförening, där en del menar att stödet avslutas om man familjen kommer till Sverige, och att detta skiljer sig från hur man arbetar vid hemtagningar från familjehem.

En socialsekreterare beskriver hur hon i sin kommun försökt att få de resurser hon ser behov av i arbetet, genom att för sin chef beskriva villkoren för de barn hon träffar som om det hade handlat om svenska barn:

Jag gick in till min chef och omsatte ett av mina ärenden till svenska förhållanden. Och frågade, är det rimligt. Man har en unge som går hem från bion med sina föräldrar på kvällen. Helt plötsligt skjuter någon pappan i huvudet, drar in mamman i ett buskage och våldtar henne och själv blir han inlåst i en lägenhet i två månader och sen kommer den ungen till socialtjänsten. Sitter man själv med ett sånt barn då? Nej, nej. Det är fruktansvärt. Jag sa, jag har elva såna. Elva stycken. Där dom har skjutit ihjäl (deras) jämnåriga, dom har blivit vittnen, anhöriga har blivit dödade. Dom har blivit våldtagna under flykten. Ska jag sitta själv med det här? Nej, nej. Sen gick det tre dagar och sen fick jag en medhandläggare. Sen tog dom bort den så nu är jag själv igen.

Citatet ovan illustrerar att socialsekreterarens försök att få det hon ansåg var adekvata resurser för arbetets karaktär lyckats en tid, men att de sedan skurits ned igen. Från flera socialsekreterare uttrycks att ramarna för arbetet leder till att det sker en särbehandling av ensamkommande barn och ungdomar. *Jag upplever att det är en grundlig diskriminering av den här gruppen*, uttrycker en socialsekreterare i en diskussion om förutsättningarna vid placering för barnen. En socialsekreterare med erfarenhet från familjehemsvård sedan tidigare berättar i detta sammanhang om sin reaktion på arbetet med de ensamkommande barnen:

Jag kom från familjehemsvården ursprungligen och när jag skulle ta emot mitt första barn från... Ensamkommande från ett transitboende. Då var jag chockerad för det var inte så att vi skulle förbereda en placering. Vi skulle bara hämta barnet och placera, och jag var alldeles chockad alltså. Jag tänkte - vad tillämpar vi för regler här? Vad är det för system som gör att vi kan göra så annorlunda för svenska barn och för ensamkommande barn? Men det var absolut ingen som ville diskutera med oss på det här sättet.

I detta exempel handlar det om rutiner för förberedelse inför en placering. Det är främst de tidsmässiga förutsättningarna som socialsekreterarna tar upp, att de med mycket kort varsel och på kort tid ska finna en placering när Migrationsverket anvisar

ett barn eller ungdom till kommunen. En socialsekreterare uttrycker att det utifrån dessa förutsättningar blir omöjligt att följa de anvisningar om familjehemsplaceringar som finns.

En annan konkret fråga där jämförelser görs med hur man vanligtvis brukar göra inom familjehemsvården handlar om huruvida familjehemmen ska rekryteras som särskilt förordnad vårdnadshavare eller om det ska vara en utomstående person. I diskussionen som följde i en fokusgruppsintervju togs upp att flera familjehem har ifrågasatt varför socialtjänsten agerar olika när det gäller ensamkommande barn. Samtidigt menar socialsekreterarna att barnen själva oftast inte vill att familjehemmen ska vara särskilt förordnad vårdnadshavare och kopplar detta till att barnen kan leva i en föreställning om att vistelsen i familjehemmet är mer kortvarig och att deras föräldrar ska komma snart.

Jämförelser med annan social barnavård görs också utifrån diskussioner om att skapa regionala riktlinjer för arbetet med de ensamkommande barnen, där detta ifrågasätts utifrån uppfattningen att ett jämbördigt bemötande innebär att göra en individuell bedömning:

--- det är ju svårt eftersom man ska plocka en målgrupp ur socialtjänstarbetet. Och så ska man göra en gemensam policy när man inte har det för andra ungdomar. För andra 14-åringar på HVB-hem.

Behovet av att skapa gemensamma riktlinjer för handläggningen kring ensamkommande barn, framförallt när det gäller frågor av praktisk karaktär, förs bland annat utifrån föreställningen om barnens ”gemensamma utgångspunkt” (se kapitel 2). Då en stor del av ungdomarna placeras i gruppboenden, där ungdomar från olika kommuner konfronteras med varandras villkor kan ungdomarna också själva jämföra och även ifrågasätta ”sin” socialsekreterares beslut:

Ja det har ju varit ett väldigt stort problem hos oss eftersom vi köpt in oss på samma gruppboende. Och det har varit fyra olika kommuner som placerar. Som gör på fyra olika sätt. Plus att de har åtta olika gode män som kommer och går. En god man är där varje vecka – och jag har aldrig sett min. Varför kommer inte min hit? Och min socialsekreterare, varför gör hon si ... . Det är något som boendepersonalen får lov att hantera. Alla de här olikheterna.

På detta sätt kan mottagandets organisering synliggöra skillnader för ungdomarna i vilket stöd de får, vilket i sin tur leder till krav på socialsekreterarna att förhålla sig till deras förväntningar om likabehandling.

Skillnader i normer och arbetsätt i arbetet med de ensamkommande barnen i förhållande till andra placerade barn diskuteras sammanfattningsvis både utifrån förutsättningar i organisationen och utifrån att anpassa arbetet till barnet/ungdomen.

Handlingsutrymme – hinder och möjligheter

En central uppgift för socialsekreteraren är att definiera och kategorisera individens behov och att relatera det till organisationens insatsutbud. I fokusgruppsintervjuerna är svårigheter med att kunna ge insatser anpassade till det enskilda barnet/ungdomen ett

tydligt tema. Tillgång till boendialternativ, bundenhet till avtal, ekonomiska och tidsmässiga resurser är sådana aspekter som omnämns som begränsande för socialsekreterarnas handlingsutrymme.

Tillgång till boendialternativ och bundenhet till avtal

Utifrån socialsekreterarnas perspektiv är placeringen på olika former av boenden den huvudsakliga insatsen för de ensamkommande barnen. Socialsekreterarnas tillgång till olika boendialternativ framförs som central för möjligheten att kunna ge ett individanpassat stöd. Socialsekreterarna efterfrågar generellt fler, mer flexibla, kvalificerade och långsiktiga boendelösningar för ensamkommande barn och ungdomar. Socialsekreterarna efterlyser också mindre och mer familjelika enheter, som ett mellanting mellan gruppboende och familjehem. Socialsekreterarna beskriver att medvetenheten om behovet av kvalificerat stöd i boendet är större idag än tidigare. Samtidigt ser man att utvecklingen går långsamt. En socialsekreterare menar att även om förståelsen för att det krävs mer har börjat komma, så tar det tid att göra något åt – *har man anställt folk så är de anställda*. En socialsekreterare beskriver det som att medvetenheten om hur komplexa behov barnen kan ha, *försvinner någonstans längs vägen*. En annan menar att ekonomiska intressen går före:

Men sedan man skrev avtalet har det kommit som ett paket. [...] Och man känner: Dom fattar ingenting. Då blev det tillbaka till det där. Jo, vi har hittat lokaler här och där ska vi inreda. Där kommer det att bli jättebra. Det är ett fint kök. Jaha. Men sen då? Vart är boendekedjan, de utökade träningslägenheterna? Hur tänker man nu? Då har man hittat en lösning i budgeten. Det här passar budgeten. Jättebra. Och det blev enkelt att hantera.

En uppfattning som framförs av socialsekreterarna är att deras handlingsutrymme begränsas av de avtal med boenden som kommunen har. "Platserna ska fyllas" är en norm som beskrivs kunna ställas från ledningen, och en erfarenhet som uttrycks är att det ska mycket till innan socialsekreteraren kan få gehör för möjligheten att erbjuda andra alternativ än det upphandlade boendet:

Jag har inte möjlighet att göra individuella lösningar till de här personerna. För att då säger någon annan att: 'Nej, det här har vi upphandlat'. Vi har ett avtal med de här personerna'. Punkt.

Att det i flera av de kommuner som ingår i studien råder generell bostadsbrist får enligt socialsekreterarna konsekvensen att ungdomarna kan bli tvungna att lämna kommunen, med avbrott i kontakter med skola, professionellt och socialt nätverk som följd. Att så kan bli fallet bekräftas också av de intervjuer med ungdomar som gjort inom ramen för detta forskningsprojekt (Backlund m. fl. 2014).

En del socialsekreterare beskriver att det finns lägenheter i deras kommuner, men att det saknas fungerande stödformer för övergången till att ungdomarna ska kunna klara sig helt själva. Samtidigt kommenteras att detta även är ett problem när det gäller andra ungdomar i samhällsvården när de fyller 18 eller slutar gymnasiet. Detta kan således handla om hur kommunerna ser på sitt ansvar för ungdomar som lämnar samhällsvård generellt. Att stöd i övergången till självständigt vuxenliv brister för ungdomar i samhällsvård har påtalats i forskningen (se t.ex. Höjer & Sjöblom 2010).

Ekonomiska och tidsmässiga resurser

Arbetets ekonomiska förutsättningar är en fråga som ges relativt stort utrymme i fokusgruppintervjuerna. Socialsekreterarna ger uttryck för att de uppfattar ekonomin som mycket styrande i arbetet med ensamkommande barn och ungdomar. Dels framkommer uppfattningen att så länge gruppen inte ”kostar” kommunen – d.v.s. när medel kan återsökas från Migrationsverket – upplevs förutsättningarna som relativt sett generösa. När ungdomarna inte längre kan kategoriseras som ”ensamkommande barn” (genom att de fyllt 18 eller har fått hit familjemedlemmar) och Migrationsverket därmed inte längre bidrar med resurser blir det dock enligt socialsekreterarna svårt att få gehör för insatser som kostar.

För vår kommun så är det ju ändå att man tappar lite individuellt fokus, man ser på återsökningar och man ser vad som är ekonomiskt och man räknar och håller på, så då blir det mycket fokus på det jämfört med varje individ och vad dom behöver och så. Att det är mycket fokus på ekonomiska situationen.

I detta sammanhang ges exempel på strategier från socialsekreterarna. En beskriver t.ex. att de ”håller lite tyst om” när barn får återförenas med sina föräldrar, för att då kan placeringen kvarstå och därmed har de möjlighet att ge barnet fortsatt stöd i denna process.

En socialsekreterare beskriver att det kan vara svårt att veta vilket handlingsutrymme hen egentligen har: *Hur mycket utrymme har jag här, att faktiskt lyssna på ungdomarna, hur mycket är ekonomi?* Denna utsaga tyder på att det kan finnas en osäkerhet hos den enskilde socialsekreteraren kring hur möjligheterna att anpassa insatserna efter de individuella behoven faktiskt ser ut.

Tid är också en resurs som diskuteras utifrån möjligheten till individuell anpassning. Särskilt begränsad beskrivs situationen i detta avseende från de socialsekreterare som arbetar i ankomstkommunerna. För dessa kommuner är situationen specifik på det sättet att man snabbt måste finna ett första boende för barnen och att man inte kan kontrollera hur många, eller vilka, barn som ska tas emot i kommunen.

Konsekvenser för barnen

Socialsekreterarna diskuterar i intervjuerna hur begränsade möjligheter att individanpassa insatserna får eller befaras få konsekvenser för barnen och socialsekreterarnas relation till dem. En sådan konsekvens handlar om möjligheten att göra barnet/ungdomen delaktig i beslut kring boende. Finns det ett mycket begränsat utrymme till faktisk påverkan i val av boende, ges mindre utrymme för att vara lyhörd för den unges egna önskningar och uttryckta behov. I en fokusgruppsintervju reflekterar socialsekreterarna över hur detta kan påverka relationen till den unge:

- *Då tänker jag, jaha, det spelar ingen roll hur mycket förtroende du har för mig och kommer och pratar om dina problem...*
- *Du kan inte lösa dem...*
- *Jag skulle bara säga nej hela tiden ändå. Det blir ju en väldigt konstig situation.*
- *Då naggas tilliten.*

- *Ja exakt. Då kommer de att se mig som, det är ingen idé att sitta och berätta något för mig. Eftersom jag inte kommer att göra något åt deras problem.*

Begränsade tidsmässiga resurser i arbetet leder enligt socialsekreterarna också till begränsningar i deras möjlighet att använda relationen till barnen i arbetet. När de inte har tid att träffa barnen så mycket så blir det svårt för dem att skapa en tillitsfull relation. Det beskrivs också kunna leda till att socialsekreteraren undviker att ta upp ämnen som kan kräva uppföljning som socialsekreteraren befärad att hen inte kommer att få tid till:

För ställer man väldigt mycket personliga frågor om hur de har växt upp så... Det är nåt slags förtroende. Då känns det som då vill man ju också... Då blir det viktigare att följa upp. Inte bara gräva för att få till ett schysst dokument. Har man mycket att göra, då kanske man inte vill ta på sig för mycket heller utan då säger man "har du nån att prata med och vill du... du vet att du kan prata med nån och så?", och så har man lämnat det där för man vill inte påbörja ett samtal som man sen kanske inte kan fullfölja.

Även om den dominerande diskussionen i intervjuerna handlar om svårigheter och begränsningar i möjligheten att kunna tillmötesgå det enskilda barnet, så ges också exempel på att de haft möjlighet att tillmötesgå önskemål från barnen och ge individanpassat stöd.

Relation till andra aktörer i mottagandet

Som beskrivits i föregående kapitel så betonas i intervjuerna socialsekreterarnas roll som samordnare i mottagandet av de ensamkommande barnen. Det är tydligt att socialsekreterarna ser sig som en del av en större helhet i mottagandet. Socialsekreterarnas relation till olika boenden som "utförare" av den huvudsakliga insatsen, är i detta sammanhang central. En uppfattning som framförs är att boendena alltför enkelt kan neka en ungdom att bo kvar. Det ges exempel på sammanbrott och på situationer där socialtjänst och boende har haft olika uppfattning om vad boendet ska klara av. En hel del diskussioner i fokusgruppintervjuerna handlar om hur avtal med (främst grupp-) boenden kan användas som ett sätt att försöka reglera gränsen för HVB-hemmets uppdrag:

--- vi har tittat över avtalen väldigt mycket för att se om man kan gå den vägen för att lösa vissa problem, och då har det ju varit det här att det har varit väldigt otydligt var gränsen går när en ungdom inte får vara kvar. När de liksom sagt att "Nu klarar vi inte av det. Vi är inget behandlingshem utan nu får ni hitta en annan lösning". Och då har det ju varit ungdomar som vi tycker är ganska enkla då om man har jobbat mycket med ungdomar förut så har vi svårt att se att inte personalen skulle kunna hantera det.

Socialsekreterarna talar också om vikten av att känna förtroende för de som arbetar i och ansvarar för boendet. Att boendepersonalen har adekvat kunskap, att det finns en kontinuitet i personalgruppen och att man kan lita på att boendet hör av sig om det blir problem, är aspekter som tas upp av socialsekreterarna som viktiga för förtroendet.

Gode män har en nyckelroll i mottagandet av ensamkommande barn. I den mån gode män diskuteras i fokusgruppintervjuerna är det framförallt utifrån problem i samverkan. Det handlar dels om oklarheter och olika tolkningar av riktlinjer kring vem som ska göra vad när det gäller praktiska uppgifter i omsorgen om barnen. Det handlar också om aspekter som rör gode mannen/ställföreträdande vårdnadshavare som juridisk företrädare för barnet, och om relationella aspekter i förhållande till barnet. Att gode män kan ha mycket olika sätt att tolka sitt uppdrag och att det är stora skillnader i hur många barn de ansvarar för – och därmed hur mycket utrymme de har för det enskilda barnet – tas också upp. En uppfattning som framförs är att det borde finnas en gräns för hur många barn en god man får ha. Det framförs också att de gode männen behöver få mer kunskap om just ensamkommande barn.

Gode mannen träder in i vårdnadshavares ställe och är den som ska lämna sitt samtycke till var barnen ska placeras. I intervjuerna ges exempel på att det har uppstått konflikter mellan socialsekreterare och gode män kring vad som är ett (tillräckligt) bra boende. Socialsekreterarna menar att de på detta sätt kan göra ungdomarna en björntjänst:

De tror att de hjälper dom för dom ska ha så mycket stöd som möjligt och så, men det blir inget bra. Det blir bara att ungdomarna hela tiden går omkring och känner att de... Ja men att de inte får som alla andra och drar igång...

En tolkning av citatet ovan är att socialsekreteraren ser en risk att de gode männen skapar förväntningar hos ungdomarna om vad de kan få och vad andra får som inte riktigt stämmer och att detta inte gagnar ungdomarna på sikt. Ett dilemma här blir att både socialsekreterarna och de gode männen har ett övergripande ansvar för att barnets behov tillgodoses. Socialsekreterarna fattar beslut om placering utifrån deras bedömning av behov och tillgång till insatser, medan gode mannen är den som har det slutgiltiga mandatet att bestämma om placeringen ska ske.

Ett ytterligare problem som tas upp kring de gode männen är att det uppfattas som svårt att rekrytera gode män och tillförordnade vårdnadshavare som kan/vill ta långsiktiga uppdrag, vilket i sin tur gör det svårt att få kontinuitet i omsorgen om barnen.

Samverkan med skolan och barnens skolsituation beskrivs generellt i intervjuerna som något socialsekreterarna tycker att det behövs mer fokus på, i sitt eget arbete men också att samverkan behöver utvecklas på en övergripande och nämndöverskridande nivå. I en del av fokusgruppintervjuerna uttrycks en stor oro för hur skolan fungerar för de ensamkommande barnen. Socialsekreterarna är också självkritiska och ser att de behöver mer kunskap om barnens rättigheter i skolan och att de kan behöva vara mer aktiva i att följa upp barnens skolgång.

Det är ju min svåraste punkt, eller där jag brister mest. Uppföljningen med skola. Det lämnar jag lite så till familjehemmen.

Socialsekreterarna ser behov av samverkan över kommungränser när det gäller skolan, då samverkan kan fungera bra med skolan i den egna kommunen men sämre i andra kommuner där man har barn placerade. I nedanstående exempel beskriver en socialsekreterare hur just skolan är det som har fungerat bäst i den egna kommunens mottagande:

Vi har ju varit jättenöjda med skolan. Det är det som har fungerat bra. Det är både grundskola, [namn på orter] och sen gymnasiet då. Det finns utvecklingsområden men dom är väldigt intresserade, lärarna och rektorerna, att jobba med det, och det har varit... Ja men integrering och samhällsinformation. Integrera med svenska ungdomar, och sen har det varit det här med praktiken. Jobba mycket med praktik och arbetspraktik.

Skolan diskuteras i citatet ovan och i andra sammanhang i förhållande till integration. Socialsekreterarna efterlyser kraftfullare insatser och mer samverkan med samhället i en vid bemärkelse för att kunna ta vara på de ensamkommande barnens resurser och att få dem att känna sig delaktiga i samhället. I ett par fokusgruppsintervjuer lyfts hur arbetet med mottagandet påverkas av faktiska eller befarade reaktioner från *civilsamhället*. Det kan till exempel handla om grannar som reagerat på ett gruppboende, eller farhågan att föräldrar ska flytta sina barn från skolan om det blir "för många" ensamkommande barn där. En socialsekreterare berättar att hon försökt få en folkhögskola att ställa upp med musikundervisning men att hon mötts av bristande intresse och engagemang. I detta sammanhang talar socialsekreterarna om att de själva behöver söka sig ut mer i samhället för att involvera fler i integrationsarbetet, t.ex. genom att engagera andra ungdomar.

Socialsekreterarna lyfter vidare betydelsen av att *interkommunal samverkan* för att diskutera riktlinjer och policy samt att söka kunskap av varandra men också för att klargöra ansvarsfrågor kommuner emellan. Det är uppenbart att de regionala nätverk som har bildats av de socialsekreterare som arbetar med ensamkommande, upplevs som ett viktigt stöd i arbetet. Ett område lyfts särskilt fram som problematiskt när det gäller oklarhet i ansvar mellan kommuner är familjeåterförening. Om inte den förälder som kommer till Sverige själv hittar ett jobb så ska arbetsförmedlingen anvisa ett jobb, vilket då kan vara var som helst i landet. Det framstår av intervjuerna som att det ofta är oklart vem som ska ansvara för vad i förhållande till familjerna i dessa situationer. Ansvarsfördelningen mellan kommuner diskuteras också av representanter från de s.k. ankomstkommunerna, utifrån det faktum att olika förutsättningar gäller för dessa kommuner (då de inte kan "välja" att ta emot barn på samma sätt som andra kommuner och på det sättet få mer kontroll över hur många och vilka barn man ska ta emot), samtidigt som man lyder under samma lagar som andra kommuner i arbetet med mottagandet.

Kunskapsmässiga resurser och ledning

Idag finns höga krav på att det sociala arbetet ska vara kunskapsbaserat. Socialsekreterarna uttrycker behov av att fördjupa sin egen kunskap i arbetet med ensamkommande barn, men framförallt allt att andra aktörer i mottagandet, såsom boenden och gode män, men också ledningen på olika nivåer, behöver mer kunskap.

För egen del framförs önskemål om att få tid för att ta del av vetenskaplig kunskap kring ensamkommande barn och unga, för att få ett bättre kunskapsunderlag till beslut. Flera beskriver att kunskap ofta söks från kollegor, och att man inte upplever sig ha

tidsmässigt utrymme att ta del av och reflektera kring den kunskap som finns dokumenterad. Det socialsekreterarna efterfrågar handlar främst om kunskaper om regelverk, landkunskap och om trauman, men också om vilken kunskap som finns om olika omsorgslösningar. Det framkommer också uppfattningen att tidigare erfarenhet av att ha arbetat med ungdomar och med flyktingar är viktig kunskap i arbetet. Samtidigt är det, menar en socialsekreterare, ofta relativt nyutexaminerade som arbetar med ensamkommande. Flera socialsekreterare belyser det som ett problem att det saknas kunskap i organisationen:

Jag är ju ensam. Och jag försöker ju bygga upp en massa saker, helt själv. Och det intressanta är ju att det inte finns direkt någon kunskap i kommunen. Jag har till exempel inte någon att fråga, min chef, socialchefen, politiker... de har ingen kunskap, utan jag är ju den som ska ha expertkunskapen.

Från kommuner som har erfarenhet och vana av att ta emot flyktingar framförs dock att denna erfarenhet i kommunen kan innebära att det finns mer kunskap och erfarenhet av flyktingmottagning och även en annan organisation uppbyggd kring detta att använda sig av:

Jag tänker också är kommunen van att ta emot nyanlända sen tidigare så finns det ju så mycket sen tidigare. Är det en kommun där man har haft väldigt få så blir det väldigt tydligt. Har man ingen integrationsförvaltning så blir mycket hängande i luften och mycket hamnar på en själv...

I flera av fokusgruppsintervjuerna uttrycks uppfattningen att det saknas specifik kunskap om de ensamkommande barnens behov hos dem som fattar övergripande beslut om mottagandet i kommunen. *Dom som fattar besluten har ingen aning om hur vi jobbar i ärendena*, uttrycker en socialsekreterare. Detta, menar socialsekreterarna, får konsekvensen att mottagandet inte utformas på ett sätt som kan möta upp behoven. Detta leder oss vidare in på frågan hur ledningsaspekter framträder i socialsekreterarnas diskussioner.

Ett tema som diskuteras en hel del i fokusgruppsintervjuerna handlar om hur man uppfattar kunskapen om och intresset för mottagandet av ensamkommande barn från chefer och politiker. Även om det finns röster som lyfter fram positiva erfarenheter i detta avseende, är det flera som uttrycker att det saknas kunskap och intresse på högre nivåer i kommunen. Detta i kombination med en samtidig press på kommunerna från staten på att ta emot ensamkommande barn och ungdomar, leder enligt dessa socialsekreterare till att kommunerna skriver avtal om mottagande utan att se till att de har förutsättningar att kunna leva upp till vad man åtagit sig. De ger uttryck för att det kan saknas incitament, egentligt engagemang och vilja från (framförallt den politiska) ledningen att utveckla det mottagande som socialsekreterarna ser behov av i praktiken. En socialsekreterare jämför med tidigare erfarenhet av ungdomsarbete inom socialtjänsten och uppfattar att ingen riktigt vill ta tag i övergripande frågor som gäller denna målgrupp:

Det känns väldigt frustrerande att ingenting kommer igång. Det ska i princip ordnas i den befintliga verksamheten inom socialkontoret och det är egentligen ingen som vill utföra den här arbetsuppgiften.

Som tidigare nämnts så ger socialsekreterarna uttryck för att de ekonomiskt ges ett relativt bra handlingsutrymme så länge som medel kan återsökas från Migrationsverket. Samtidigt beskrivs att detta också kan leda till ett ointresse från politiker och ledning för arbetet med gruppen:

Det är positivt på ett sätt men det är också negativt. För det gör att det inte finns nåt engagemang. Bara det står att kostnaden återsöks hos Migrationsverket- ja, då tar nämnden allt. Och då tycker de inte att det är intressant grupp.

--- i och med att staten betalar, det är faktiskt så, så bryr sig inte kommunerna särskilt mycket om vissa saker, för att det helt enkelt inte kostar kommunen så mycket pengar.

I flera av intervjuerna uttrycks också uppfattningen att legitimitet utåt och ekonomiska intressen kan ligga bakom kommunernas avtal om mottagande:

När man skriver avtal tänker man att det här ser bra ut i papperen. Vi kan säga att vi tar emot så här många liksom. Sen ska det ju gärna vara en inkomst för kommunen. Som kanske går plus minus noll men absolut inte minus.

Ja för det har varit så i vår kommun, att man tänker att det genererar pengar till kommunen.

Den bild som framträder från socialsekreterarna är att de ensamkommande barnen kan förväntas 'bära sin egen budget' på det sättet att det kan vara svårt att få gehör för insatser som kommunen inte kan återsöka medel för från Migrationsverket. I intervjuerna uttrycker en del socialsekreterare frågor kring om de pengar som återsöks från Migrationsverket används i mottagandet av de ensamkommande barnen, eller om de går till att "täppa till hål" i kommunernas budget.

Sammanfattande analys och reflektioner

Detta kapitel har behandlat vilken betydelse organisatoriska förutsättningar och sammanhang ges i socialsekreterarnas diskussioner kring sitt arbete med ensamkommande barn och ungdomar. Nedan presenteras en sammanfattande analys av vad som framkommit, dels i förhållande till den tidigare studien av socialtjänstens arbete med ensamkommande barn ("studie 1") och dels i relation till de organisationsteoretiska perspektiv och begrepp som beskrivits i kapitlets inledning.

Resultatet av denna studie i kombination med studie 1 tyder på en trend att socialtjänstens arbete med ensamkommande barn specialiseras genom att särskilda handläggare får ansvara för så gott som alla frågor kring denna målgrupp. Detta kan förstås som en organisatorisk strategi att hantera den osäkerhet och den utmanade yrkesroll för socialsekreterarna som framträdde i studie 1. Kategoriseringen av barnen som "ensamkommande" inom socialtjänsten tycks härmed få en avgörande betydelse genom att barnen i och med denna kategorisering hamnar i en särskild del av socialtjänstens organisation. Specialisering har beskrivits som något av en "institutionaliserad strategi" inom socialtjänstens verksamhet, när det handlar om att möta utmaningar i form av nya problem (Bergmark & Lundström 2005). Enligt Lipsky (1980) uppstår i alla byråkratier, såsom socialtjänsten, situationer som inte kan hanteras med gängse rutiner. I sådana fall kan specialister tillsättas för att underlätta

för organisationen att utföra sitt arbete. Graden av specialisering i en myndighet kan påverkas av förändringar i samhället som utvidgar eller minskar organisationens ansvar till att exempelvis omfatta nya målgrupper eller problem, såsom förändringen av ansvaret för mottagandet av de ensamkommande barnen 2006 (Johansson 1992). Drivkrafterna bakom att låta särskilda socialsekreterare ansvara för arbetet med ensamkommande barn framstår dels som professionsburna utifrån ett erfaret behov av att utveckla kunskap och ett anpassat stöd för denna målgrupp. Ytterligare ett sätt att förstå specialiseringen är att se den som en konsekvens av svårigheter med att inom ramen för den ordinarie organisationen inlemma en verksamhet som tidigare tillhört ett annat organisatoriskt fält och som därmed inbegriper hänsyn till andra regelverk, normer och föreställningar, samt interaktion med andra aktörer, än vad som normalt kännetecknar den sociala barnavården. Ett likartat sätt att organisera arbetet på kan också tolkas som ett uttryck för en slags härmning mellan kommuner (Di Maggio & Powell 1991). Socialsekreterarna ger uttryck för att regionala nätverk med kollegor blivit viktiga för att söka kunskap och stöd i utvecklingen av arbetet. Möjlighet att i större utsträckning kunna ta del av och anpassa sina insatser utifrån forskningsbaserad kunskap efterfrågas av socialsekreterarna.

En risk med utvecklingen av en mer eller mindre specialiserad organisering av arbetet kring ensamkommande barn framstår med utgångspunkt i denna studie vara att den kunskap som utvecklas kring målgruppen inte integreras i socialtjänstens organisation och att det utvecklas ett särskilt ”spår” i socialtjänstens verksamhet för en viss grupp av barn och ungdomar. Samtidigt framförs specialiseringen delvis som en strategi för att motverka att gruppen lågprioriteras i den ordinarie organisationen. Socialsekreterarna i studien diskuterar på olika sätt konsekvenser av kategoriseringen ensamkommande barn i socialtjänsten. Organisatoriska villkor i arbetet med ensamkommande barn och ungdomar jämförs i intervjuerna med socialtjänstens övriga sociala barnavård och då i synnerhet verksamhet för placerade barn, där socialsekreterarna uppfattar skillnader när det gäller normer, riktlinjer samt ekonomiska och tidsmässiga resurser i arbetet. Från en del socialsekreterare framförs uppfattningen att ramarna för arbetet på olika sätt tvingar fram en särbehandling av ensamkommande barn och ungdomar, i förhållande till övrig verksamhet för barn och unga i den sociala barnavården. Detta genom att de organisatoriska förutsättningarna begränsar möjligheten att leva upp till de lagar och riktlinjer som gäller för barn i samhällsvård. Specialiseringen av arbetet kring ensamkommande barn i socialtjänsten diskuteras också utifrån vad som händer när barnet inte längre kategoriseras som ensamkommande barn - vilket då kan tolkas som skäl att avsluta stödinsatser. Sådana tolkningar förefaller dock snarare komma från ledningsnivå än från socialsekreterarna själva. I intervjuerna ges också exempel på vad som kan betecknas som motstånd mot sådana tolkningar, genom att socialsekreterarna ’i smyg’ låter insatser de ser behövs fortgå.

Graden av specialisering kan kopplas till möjligheten att administrativt avgränsa en grupp och att få en tydlig bild av problem, mål och medel, samt möjligheten att därmed få en förenklad handläggning och vinna tid i arbetet. Ju mer regler och ju högre specialisering, desto snävare blir utrymmet för kategorisering och därmed socialsekreterarens handlingsutrymme (Johansson 1992). Ett ramlagsstyrt arbete, som för socialtjänsten, ger större utrymme för handlingsfrihet och därmed anpassning till

individ. Samtidigt ökar risken för godtycke och rättsosäkerhet. För de socialsekreterare som arbetar med ensamkommande barn synliggörs dilemmat mellan den möjlighet som ramlagstiftningen i socialtjänstlagen ger att individanpassa beslut och den parallella risken för godtycklighet, genom att ungdomar själva jämför sin situation med varandra och kan konfrontera socialsekreterarna, gode män och boendepersonal med de skillnader de upptäcker. En strategi som diskuteras av socialsekreterarna är att utveckla regionala riktlinjer för arbetet med gruppen, vilket då innebär att handlingsutrymmet minskas och specialiseringen ökar.

En (människobehandlande) organisations val av metoder i arbetet påverkas enligt Hasenfeld (1983) av tillgängligt utbud, hur andra organisationer gör samt av politiska och ekonomiska övervägningar. Ju större heterogenitet i den grupp vars behov ska bemötas av en människobehandlande organisation, ju större krav ställs på motsvarande heterogenitet i organisationens serviceutbud (a.a.). Vi vet genom tidigare forskning, inte minst inom ramen för detta forskningsprojekt, att ensamkommande barn på många sätt utgör en heterogen grupp. En slutsats som vi som forskare drog i studie 1 var att kommunerna tenderade att utveckla olika standardlösningar för boenden för ensamkommande barn, och att en tydlig föreställning kring dessa var att de inte skulle bedriva behandling. I föreliggande studie framför socialsekreterarna själva uppfattningen att utbudet av insatser är för snävt och att de ser behov av mer kvalificerade insatser. Socialsekreterarna ger även uttryck för att normer från den lokala ledningen ytterligare kan begränsa möjligheten att välja bland det utbud som finns efter individuella behov.

En reflektion i förhållande till studie 1 är att socialtjänstens organisation och omgivning nu betonas mer. Arbetets resursmässiga förutsättningar och ledningens ansvar för mottagandet på längre sikt problematiseras. Det kan vara en följd av metodmässiga skillnader i de båda studierna att dessa frågor fått större utrymme, eftersom studie 1 till skillnad från denna innefattade personal i ledningsposition. Skillnaderna kan också tolkas som en konsekvens av att socialsekreterarna fått mer erfarenhet i sitt eget arbete och därför har kunnat rikta fokus mer mot det samlade mottagandet och samverkan med olika aktörer. En tolkning av det som socialsekreterarna ger uttryck för som avsaknad av engagemang och vilja från (framförallt den politiska) ledningen att utveckla det mottagande som socialsekreterarna ser behov av i praktiken, är att det har blivit en viktig legitimitetsfråga för kommunerna att kunna visa upp *att* man tar emot ensamkommande barn, medan frågan om *hur* man gör det ges mindre vikt. Socialsekreterarna ger uttryck för att de känner sig ensamma med ansvaret för och kunskapen om de ensamkommande barnen, utan att ha inflytande över viktiga beslut som påverkar mottagandet.

Sammantaget ges en bild av en verksamhet som specialiserats mot ensamkommande barn som grupp. Processen från att betona likhet i förhållande till andra barn i den sociala barnavården till att se ensamkommande barn som en grupp med specifika behov, kan förstås som en rörelse ifrån det som Dominelli (1997) kallar ett "färgblint" förhållningssätt. Ett sådant förhållningssätt innebär att alla grupper och individer bemöts "som om de vore lika", och att man därmed bortser från skillnader i förutsättningar för olika sociala grupper (a.a., s.37). Översatt till arbetet med

ensamkommande barn – att man i mottagandet t.ex. inte skulle ta hänsyn till sådana förutsättningar som är specifika för denna grupp, såsom att de har flytt sitt hemland och befinner sig i en asylprocess i ett land där de i regel saknar nära relationer till någon. Motsvarande resonemang gäller enligt Dominelli dock även i det fall vissa grupper av individer bemöts som om de vore lika, t ex. att alla afghaner skulle vara ambitiösa i skolan eller att alla somaliska barn har liknande familjemönster. Eller att alla ensamkommande barn är resursstarka utan några djupare vårdbehov. Det är tydligt att man inom socialtjänsten tampas med en balansgång i att både kunna ta hänsyn till specifika förutsättningar för ensamkommande barn, och att samtidigt inte särbehandla dessa barn som grupp. Studien väcker frågan om ensamkommande barn behandlas på motsvarande sätt som andra barn som behöver stöd i en liknande situation. Detta är ytterst en fråga om regler, normer, rutiner och förhållningssätt i socialtjänsten inverkar hindrande för ensamkommande barn som grupp att uppnå lika rättigheter och möjligheter som andra barn (jmf diskussion om strukturell diskriminering i SOU 2005:56). Viktigt att poängtera i detta sammanhang är att vi inte har möjlighet att göra någon direkt jämförelse med arbetet inom andra delar av den sociala barnvården, mer än ur de i denna studie intervjuade socialsekreterarnas perspektiv. Frågan är dock angelägen för vidare forskning, särskilt i relation till den normaliseringsprincip som låg bakom reformen 2006 då kommunerna fick ett utökat ansvar för de ensamkommande barnen.

Referenser

- Ahrne, G. (1990) *Social organizations. Interactions inside, outside and between organizations*. London: Sage.
- Backlund Å., Eriksson R., von Greiff K. och Åkerlund E-M. (2012): Forskningsrapport 2012:1, *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. Stockholm: FoU-Nordost, FoU-Nordväst, FoU-Södertörn.
- Brunnberg E., Borg R-M. och Fridström C. (2011): *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2005) En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2005; 12 (2-3): s.125-148.
- Di Maggio, P. & Powell, W.W. (1991) The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. I Powell, W.W. & Di Maggion, P. (red.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: Chicago Press.
- Dominelli, L. (1997) *Anti-racist social work*. Second edition. London: MACMILLAN PRESS LTD.
- Eriksson M., Ghazinour M., Hanberger A., Isaksson J., Wimelius M. (2013) *Utvärdering av insatser för ensamkommande flyktingungdomar i Umeå*. Delrapport. Umeå universitet
- Grell, P., Ahmadi, N. & Blom, B. (2014) Hur inverkar organisationsstrukturen på socialtjänstens klientarbete? En sammanfattning av kunskapsläget. I *Socialvetenskaplig tidskrift* 20 (3-4), s.222-240.

- Hasenfeld, Y. (1983) *Human services as complex organizations*. Newbury Park: Sage.
- Höjer, I. & Sjöblom, Y. (2010) Young people leaving care in Sweden. *Child and Family Social Work*, 15, 118-127
- Johansson, R. (1992) *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientarbetet*. Lund: Arkiv avhandlingsserie 39.
- Johansson, R. (2002) *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur.
- Lipsky, M. (1980) *Street-level Bureaucrazy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Rusell Sage Foundation.
- Meyer, J. & Rowan, B. (1992) Institutionalized organizations: Formal structure as Myth and Ceremony. I Meyer, J. & Scott, R. (red.) *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. Newbury Park: Sage.
- SOU 2005:56. *Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet. Det blågula glashuset: strukturell diskriminering i Sverige: betänkande*. Stockholm: Fritzes.
- Stretmo L. och Melander C. (2013) FoUiVäst, Gryning AB: *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. Rapport 2:2013.
- Östberg, F. (2010) *Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Doktorsavhandling vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

5. Några sammanfattande reflektioner

Syftet med denna studie har varit undersöka och analysera socialsekreterares föreställningar om och erfarenheter av arbete med ensamkommande barn och ungdomar, samt hur socialtjänstens arbete med denna målgrupp har utvecklats över tid. I projektet som sammanlagt löpt över fem år, har vi vid två tillfällen med tre till fyra års mellanrum gjort intervjuer med personal inom socialtjänsten för att undersöka hur de skildrar sitt arbete med dessa unga människor. Denna studie tar sin huvudsakliga utgångspunkt i ett empiriskt material bestående av fokusgruppsintervjuer med socialsekreterare genomförda 2012/2013, d.v.s. fem till sex år efter den reform som innebar att kommunerna tog över ansvar för mottagande av ensamkommande barn från Migrationsverket. I analysen har de teman som framkommit ställts i relation till den tidigare studie om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn som gjorts inom ramen för samma forskningsprojekt, baserad på intervjuer genomförda 2009. I detta avslutande kapitel ges några övergripande sammanfattande reflektioner kring likheter och skillnader mellan studierna samt en diskussion kring resultatet. För att underlätta läsningen benämner vi i det följande de båda delstudierna för studie 1 (2009) respektive studie 2 (2012/2013).

Synen på ensamkommande barn och deras behov

I studie 1 speglades socialarbetares perspektiv på sitt arbete med ensamkommande barn i ett tidigt skede efter det att kommunerna övertagit ansvaret för mottagandet. Vi kunde då se en polarisering mellan två "bilder" av det ensamkommande barnet - det "sårbara" respektive det "starka och friska" barnet, med en starkare betoning på det senare. Socialsekreterarnas bild av barnen framträder i studie 2 som mer komplex och problemfokuserad - socialsekreterarna talar mer om barnens psykosociala utsatthet och ger flera exempel på att ensamkommande barn och ungdomar mår psykiskt dåligt. De ger också uttryck för att tillgängliga insatser från boenden och psykiatri inte i tillräcklig utsträckning kan möta behov av mer kvalificerat stöd. En del socialsekreterare efterlyser språk- och kulturkompetens i mottagandet för att bättre kunna anpassa stödet efter behoven. Ett nytt och tydligt tema i denna studie är barnens behov av långsiktigt stöd av både emotionell och materiell karaktär.

I studie 1 betonades att ensamkommande barn ska behandlas lika i förhållande till andra barn i den sociala barnavården och att se till individens behov. I studie 2 beskrivs barnen i högre grad som grupp och som olika i förhållande till andra barn i socialtjänstens barnavård, främst utifrån att de generellt sett inte bedöms ha sociala problem i bemärkelsen omsorgsbrister hos föräldrarna eller eget problematiskt beteende hos ungdomarna. "Det handlar inte om behandling" är en fras som återkommer i båda studierna när det talas om vilka insatser som krävs för dessa barn. Detta kan uppfattas som motsägelsefullt i relation till den ökade betoningen på barnens psykosociala utsatthet. En tolkning är att socialsekreterarna baserar sin uppfattning om gruppens olikhet i förhållande till andra barn i socialtjänsten, på det att man inte i första hand ser behov av ett socialt behandlingsarbete i bemärkelsen att ändra

föräldrars eller barns beteende. Det behov av psykosocialt stöd som lyfts fram tycks inte heller socialsekreterarna se som sin primära uppgift att tillgodose, utan andra aktörers – främst boendets och psykiatrins. På en generaliserad nivå framstår således socialtjänstens arbete med ensamkommande barn bedrivs utifrån föreställningen att dessa barn inte har sociala problem av den karaktär socialtjänsten vanligen arbetar med, samt att barnens behov av psykosocialt stöd huvudsakligen ses som andra aktörers ansvar. Samtidigt framkommer att socialsekreterarna ser att det bland vissa nytillkomna grupper av ensamkommande barn kan finnas mer sociala problem. Socialsekreterarna för också fram en oro för hur bristande stöd i mottagandet kan komma att leda till problem för dessa ungdomar i framtiden.

Yrkesrollen i arbetet med ensamkommande barn

I studie 1 framstod socialsekreteraren som osäker och utmanad i sin yrkesroll i förhållande till de ensamkommande barnen. Socialsekreterarens yrkesroll framstår i studie 2 som mer specialiserad genom att mer ensidigt riktas mot arbete med ensamkommande barn, men också mer splittrad och komplex där rollen som samordnare framträder tydligare än i den tidigare studien. Dessa socialsekreterare kan på det sättet betraktas som specialister och generalister på samma gång.

Den mest påtagliga skillnaden mellan ensamkommande barn och andra barn i den sociala barnavården är att de förra, åtminstone inledningsvis, saknar föräldrar i Sverige. Det ensamkommande barnets familjekontext var i princip frånvarande i socialsekreterarnas tal om sitt arbete med barnen i studie 1. Detta kan tolkas som att socialtjänsten inte har sett det som relevant eller möjligt att arbeta med barnets familjekontext i början. Den sociala barnavården i Sverige brukar i allmänhet annars beskrivas som tydligt familjeinriktad. I studie 2 framträder barnens familj mer i intervjuerna. Framförallt sker detta utifrån ett problemperspektiv – till exempel utifrån förväntningar från föräldrar/anhöriga i hemlandet, eller problem i samband med familjeåterförening. Ett dilemma som tas upp är att socialsekreterarna ibland förväntas avsluta sitt arbete med barnen/ungdomarna då de har återförenats med sina familjer, eftersom de då inte längre kategoriseras som ensamkommande. Socialsekreterarna framför att barnen och deras familjer kan behöva fortsatt stöd i samband med en återförening men att detta kan vara svårt att få gehör för i kommunen, bland annat på grund av att det då inte längre går att återsöka pengar från Migrationsverket. En tolkning är att allteftersom socialtjänsten har fått mer erfarenhet av att arbeta med ensamkommande barn och de också har ställts inför familjeåterföreningar som faktiskt eller efterlängtad fenomen, mer har kommit att se familjearbete som en viktig del av arbetet. Att relationen med anhöriga är central för ensamkommande barn och att återförening med familj kan innebära svårigheter är också något som har stöd i forskningen (Backlund, Eriksson, Greiff, Nyberg & Åkerlund 2014, Blake & Stevenson 2009).

Socialsekreterarnas relation i förhållande till barnen framträder i båda studierna som tämligen distanserad. Detta motiveras emellertid på lite olika sätt. I studie 1 argumenterade socialsekreterarna för att de undvek tal om barnens bakgrund av hänsyn till barnen. Denna slags argumentation finns kvar i studie 2, men nu beskrivs

också begränsningar i att använda relationen till barnen i arbetet som en konsekvens av arbetets förutsättningar, i första hand i bemärkelsen bristande personella resurser.

I socialsekreterarnas beskrivning av sin yrkesroll betonas i den senare studien i högre grad än i studie 1 ett pedagogiskt förhållningssätt och att ”integrera” barnen. Den integrationsmodell som implicit ges uttryck förefaller i huvudsak ha innebörden att individen ska anpassa sig till samhället, vilket brukar beskrivas med begreppet assimilering. Detta i kontrast till integration som en tvåvägsprocess och som innebär att både det ensamkommande barnet och de personer de möter är delaktiga. Integration medför med denna definition förändringar både i den kontext barnen kommer ifrån och i det mottagande samhället (Eriksson 2013; Eriksson & Greiff, kommande).

Organisatoriska förutsättningar i arbetet med barnen

De båda studierna sammantagna tyder på en trend att socialtjänstens verksamhet för ensamkommande barn går mot en specialisering utifrån målgrupp, där särskilda socialsekreterare och ibland särskilda enheter arbetar enbart med ensamkommande barn. Denna utveckling kan tolkas som organisationens ”svar” på de utmaningar i det sociala arbetet med målgruppen som framträdde i studie 1.

Den kunskap som socialsekreterarna gav uttryck för att de saknade i studie 1, efterfrågar de nu i högre grad hos andra aktörer i mottagandet och ifrån ledningen. Socialsekreterarna förmedlar uppfattningen att organisatoriska och institutionella ramar i arbetet med de ensamkommande barnen skiljer sig från arbetet med andra barn i samhällsvård, och att detta kan begränsa deras möjligheter att ge de insatser som de ser behov av.

I studie 1 drog vi som forskare slutsatsen att arbetet i stort präglades av standardinsatser. Frågan om hur de ensamkommande barnen skulle bo var då central i intervjuerna. Mycket av diskussionen kretsade kring om barnen skulle placeras i gruppboende eller familjehem, där olika kommuner tenderade att plädera för ett huvudsakligt alternativ. I studie 2 lyfter socialsekreterarna själva att de har svårt att utifrån befintliga ramar och tillgängliga insatser ge ett anpassat stöd till individen, inte bara när det gäller boende. Ett nytt och tydligt tema är behovet av en övergripande och långsiktig planering av mottagandet i kommunerna. Den bild som ges är att kommunerna tidigare har varit mycket ”här och nu” i sin planering av mottagandet, och att man nu när ungdomarna varit här en längre tid, har blivit lite äldre och/eller får hit familjemedlemmar, ställs inför nya utmaningar.

Diskussion

I relation till den tidigare studien (studie 1) kan vi i denna studie se att socialsekreterarna i högre grad problematiserar såväl det ensamkommande barnets behov som den egna yrkesrollen och arbetets förutsättningar. Att socialsekreteraren problematiserar sin yrkesroll mer, uppfattar ensamkommande ungdomars utsatthet och lyfter fram deras historia mer, kan förstås som en konsekvens av att socialtjänstens erfarenheter av att arbeta med ensamkommande barn och ungdomar har ökat.

Ensamkommande barn och ungdomar är fler till antalet i dag än vad de var vid den tidigare studiens genomförande. Ett större spektrum av negativa livserfarenheter torde därmed visa sig. Ett mer specialiserat/differentierat arbete med gruppen kan också antas innebära att barnens behov synliggörs på ett tydligare sätt. Att bilden av barnen i den senare studien är mer komplex och probleminriktad kan också bero på att den senare studien endast innefattar socialsekreterare medan det i den tidigare även ingick personer med ledande befattningar. Vi kunde i studie 1 se att personer med ledande befattningar tenderade att beskriva barnen i mer ytliga och positiva ordalag (Backlund, Eriksson, Greiff & Åkerlund 2012, s. 61). Även det att arbetets organisatoriska förutsättningar i form av resurser och ledningsfrågor problematiseras mer i studie 2, kan förstås utifrån samma faktorer, det vill säga dels som en konsekvens av större erfarenhet i arbetet och medvetenhet om vad som krävs, men också utifrån att studie 2 endast bestod av personer som arbetar konkret med barnen.

Att socialsekreteraren har fått en specialistfunktion i arbetet med ensamkommande barn kan tolkas som att bilden av de ensamkommande barnen som en särskild grupp i förhållande till andra barn och ungdomar i den sociala barnavården, är den som har slagit igenom i organisationen. Någon form av specialisering av socialtjänstens arbete med ensamkommande barn framställs utifrån socialsekreterarnas perspektiv som mer eller mindre nödvändig. Detta utifrån att arbetet innebär behov av ny kunskap, samarbete med nya aktörer och att man ställs inför andra frågor än vad man är van vid i den traditionella barnavården. En drivkraft bakom specialiseringen kan därmed förstås som en professionell ambition att utveckla kunskap och ett behovsanpassat stöd för denna målgrupp.

En central idé bakom den reform av mottagandet som genomfördes 2006 var den så kallade normaliseringsprincipen, att ensamkommande barn ska ha samma rättigheter och tillgång till stöd som alla barn i kommunerna. En viktig fråga mot denna bakgrund blir vad specialiseringen betyder för arbetet med barnen. Den bild som framträder är att kunskapen om och erfarenheten av ensamkommande barn har ökat i kommunerna, och att denna kunskap delvis har byggts upp genom att socialtjänsten specialiserat verksamheten kring ensamkommande. I det som är jämförbart mellan de båda studie 1 och studie 2 kan man på flera områden observera en utveckling av socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar. Socialsekreterarens övergripande ansvar och samordnarfunktion i arbetet med ensamkommande barn och ungdomar är accentuerad i den aktuella studien. Den likabehandlingsprincip som fanns som diskurs i den tidigare studien har förändrats. Dels betonas ensamkommande barn som grupp på ett tydligare sätt. Samtidigt lyfts även behovet av att kunna bemöta det specifika och särskilda i varje ungdoms livssituation. Detta kan förstås som ett uttryck för att socialsekreterarna har mött fler barn och både kan se sådant som kännetecknar gruppen tydligare, men också individuella variationer. Att socialtjänsten specialiserat sin verksamhet kring ensamkommande barn och att många barn bor tillsammans på gruppboenden, bidrar också sannolikt till ett ökat gruppfokus. Yrkesrollens vardagspraktik tycks trots skillnader mellan studie 1 och 2 ha starka drag av likhet över sig. Det handlar bland annat om att relativt lite vikt läggs vid psykosocialt stöd i socialsekreterarens roll. Om detta är unikt för socialsekreterares arbete med just ensamkommande barn är svårt att säga. Värt att poängtera i detta sammanhang är dock att forskning starkt har betonat relationen till socialarbetaren som viktig, både för barn

i samhällsvård generellt och för ensamkommande barn, vilket bl.a. har lett till att kommunerna är nu skyldiga att se till att barn som placerats i samhällsvård har en egen socialsekreterare (Socialstyrelsen 2013).

Socialsekreterarna i denna studie förmedlar vidare att tillgången till insatser inte är adekvata utifrån den kunskap och erfarenhet om barnens behov som de tillägnat sig. De lyfter fram andra faktorer som betydelsefulla för hur mottagandet utformas, såsom att nå legitimitet utåt (visa att kommunen tar emot ensamkommande barn), att kostnaderna kan återsökas (från staten) och bundenhet till avtal med specifika boenden. Det uttrycks en oro bland socialsekreterarna över att barnen och ungdomarna inte får det stöd som de behöver och att detta kan leda till problem för dem i framtiden. En del uttrycker uppfattningen att ensamkommande barn och ungdomar diskrimineras på det sättet att de inte behandlas utifrån samma riktlinjer och normer som andra placerade barn. Det är tydligt att socialsekreterarna tampas med en balansgång i att både kunna ta hänsyn till specifika förutsättningar för ensamkommande barn, och att samtidigt inte särbehandla dessa barn som grupp. Mot bakgrund av vad som framkommit i denna studie förefaller det vara av stor vikt att den kunskap som byggs upp om de ensamkommande barnen inte stannar på handläggarnivå utan integreras i organisationen och kommer till användning och uttryck i övergripande och långsiktiga beslut om mottagandets utformning, samt att - vice versa - den kunskap som finns om barn i samhällsvård tas tillvara i arbetet med de ensamkommande barnen, där det är relevant att göra det.

Referenser

- Backlund, Å., Eriksson, R., Greiff, K., Nyberg, E. & Åkerlund, E-M. (2014)
Ensamkommande barn och ungdomar – ett longitudinellt perspektiv. Forskningsrapport nr 2014:4. Stockholm: FoU Nordväst, FoU Nordost, FoU Södertörn.
- Backlund, Å. Eriksson, R. Greiff, K. & Åkerlund, E-M. (2012) *Ensam och flykting barn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. Forskningsrapport 2012:1. Stockholm: FoU Nordväst, FoU Nordost, FoU Södertörn.
- Bergmark, Å. (2008) Socialtjänsten i blickfånget: *Organisation, resurser och insatser: Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur och kultur.
- Blake, N., & Stevenson, K. (2009) Reunification: keeping families together in crisis. In: *Trauma*. 67(2), 147-151.
- Eriksson, R. (2013) Ensam barn på flykt i Sverige. Unaccompanied refugee minors. *Siirtolaisuus-Migration Supplement* 2013. Åbo: Migrationsinstitutet.
- Eriksson, R. & von Greiff, K. (2014) (kommande).
- Socialstyrelsen (2013) *Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*. Stockholm: Socialstyrelsen.

I denna rapport presenteras en studie som handlar om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar. Studien är en fortsättning på det forskningsprojekt som redovisades i rapporten *Ensam och flyktingbarn—barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige* (Forskningsrapport 2012:1) och följer upp hur socialtjänstens arbete i regionen har utvecklats över tid. Studien bygger på fokusgruppsintervjuer med 26 socialsekreterare i Stockholms län och belyser deras syn på och erfarenheter av ensamkommande barn och ungdomars behov, sin yrkesroll i arbetet med dessa barn och ungdomar, samt de organisatoriska förutsättningarna i arbetet. Resultatet ställs i relation till den föregående studie av socialtjänstens arbete som gjorts inom ramen för forskningsprojektet.

Studien är genomförd i ett samarbete mellan de tre kommunala FoU-enheterna i Stockholms län, FoU-Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn, med medfinansiering från EU:s flyktingfond. En annan del av samma forskningsprojekt fokuserar hur barnens och ungdomarnas livssituation utvecklas över tid och presenteras i rapporten *Ensamkommande barn och ungdomar—ett longitudinellt perspektiv* (Backlund, Eriksson, Greiff, Nyberg & Åkerlund 2014:4).

De kommunala FoU-enheterna är forsknings- och utvecklingsenheter som ägs gemensamt av ett antal kommuner. FoU-miljöns arbetsfält är individ- och familjeomsorgen, socialpsykiatri och funktionshinderområdet inom socialtjänsten. Verksamheten bedrivs i nära samarbete med praktiken med studier och utvecklingsarbeten som har relevans för socialtjänstens metodutveckling. FoU-enheterna har egna hemsidor med information om verksamheten.

Denna rapport är den tredje i den gemensamma rapportserien inom samarbetet *Ensamkommande barn – studier av barns/ungdomars bakgrund, ankomsttid och framtid i Sverige*.

FoU-Nordost

www.founordost.se

FoU-Nordväst

www.fou-nordvast.se

FoU-Södertörn

www.fou-sodertorn.se

ISBN 978-91-637-6589-6